

HELSINGIN KAUPPAKORKEAKOULU
Laskentatoimen ja rahoituksen laitos

IFRS-STANDARDIT JA PATENTTIEN ARVONMÄÄRITYS

HELSINGIN
KAUPPAKORKEAKOULUN
KIRJASTO

11227

Laskentatoimi
Pro Gradu -tutkielma
Esko Jaakko Antero Saura
Kevät 2007

Laskentatoimen ja rahoituksen laitoksen laitosneuvoston kokouksessa 29 / 5
20 07

hyväksytty arvosanalla

hyvä 60 pistettä

KTI Jukka Kinnunen

KTI Jarmo Leppinen

IFRS-STANDARDIT JA PATENTTIEN ARVONMÄÄRITYS

Tutkimuksen tavoitteet

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, millä eri tavoilla patenttien arvo on määritettävissä, jotta kirjaaminen patentin omistavan yrityksen taseeseen on mahdollista IFRS-standardien mukaisesti. Tutkielma yhdistää kolme eri aihealuetta: relevantit IFRS-standardit, aineettomien hyödykkeiden arvonmäärityksen ja patenteja koskevan lainsäädännön ja tutkimuksen.

Ensimmäisen osassa käydään läpi IFRS-standardien säännökset, jotka koskevat aineettomien hyödykkeiden arvonmääritystä. Toiseksi tutkimuksessa tutkitaan erilaisia arvonmääritysmalleja ja erityisesti niiden soveltuvuutta patenttien arvonmääritykseen. Kolmanneksi käydään läpi patenttilainsäädäntöä ja patenttien väitettyjä hyötyjä niitä omistavalle yritykselle. Samalla sidotaan yhteen IFRS-standardien ja eri arvonmääritysmallien soveltaminen patenteihin.

Lähdeaineisto

Tutkimuksessa käytettiin IFRS-standardeihin, patenteihin ja aineettomien hyödykkeiden arvonmääritykseen liittyvää koti- ja ulkomaista taloustieteellistä ja oikeustieteellistä lähdekirjallisuutta.

Tulokset

Patenttien merkitys yritystoiminnalle on tärkeää ja patenttihakemusten määrä on kasvanut voimakkaasti koko maailmassa viime vuosina. Tästä huolimatta patenteihin liittyvien hyötyjen mittaaminen on vaikeaa ja patenteista saatavilla olevista hyödyistä ei olla yksimielisiä. Patenteille on esitetty monenlaisia suoria ja epäsuoria hyötyjä. Arvonmäärityksen kannalta huomio kiinnittyy pakosta suoriin hyötyihin, koska epäsuorien hyötyjen merkitystä on lähes mahdotonta laskea luotettavasti.

IFRS-standardien kannalta patenttien arvonmääritys on merkityksellistä erityisesti yritysten yhteenliittymien jälkeen tehtävän kauppahinnan allokaation yhteydessä. Tällöin identifikaatiovaihe, joka on yleisesti tärkeimmässä osassa kauppahintalaskelmissa, ei ole vaikea, koska patentit ovat selkeästi yksilöitäviä hyödykkeitä. Ongelmallisinta on itse arvonmääritys ja patenttien taloudellisen vaikutusajan määrittäminen koska käytännössä arvonmäärityksen edellyttämää informaatiota ei useinkaan ole helposti saatavilla.

Avainsanat

IFRS-3, IAS-38, IAS-36, Patentit, Arvonmääritys

Sisällysluettelo

1. Johdanto	1
1.1. Tutkielman kysymyksenasettelu.....	1
1.2. Tutkimuksen aiheen rajausta	5
1.3. Tutkielman rakenne	7
1.4. Tutkimuksessa käytetty kirjallisuus.....	8
2. IFRS-standardit ja aineettomien resurssien arvonmääritys	10
2.1. IFRS-standardien yleiset perusteet	11
2.1.1. Tilinpäätöksen laadulliset ominaisuudet	12
2.1.2. Tilinpäätöksen perustekijät.....	16
2.2. IAS-38, Aineettomat hyödykkeet.....	18
2.2.1. Kirjaamisen edellytykset	19
2.2.2. Erillinen hankinta	22
2.2.3. Hankinta osana liiketoimintojen yhdistämistä.....	24
2.2.4. Sisäinen aikaansaanti	27
2.2.5. Toimenpiteet kirjaamisen jälkeen.....	28
2.3. IAS-36 Omaisuuserien arvon alentuminen.....	31
2.3.1. Käypä arvo vähennettynä myynnistä aiheutuneilla menoilla.....	33
2.3.2. Käyttöarvo	34
2.3.3. Nykyarvomenetelmien käyttö.....	35
3. Aineettomien resurssien arvonmääritysmallit.....	38
3.1. Kustannusperusteinen malli.....	40
3.2. Markkinaperusteinen malli	43
3.3. Tuotto-perusteiset mallit	45
3.3.1. Diskonttokoron määrittäminen	46
3.3.2. Taloudellisen vaikutusajan määrittäminen	47
3.3.3. Analyttinen menetelmä.....	51

3.3.4.	Relief-from-royalty ja lisenssimaksujen arviointi	52
3.3.5.	Optiomallit.....	55
3.4.	Informaation merkitys arvonmääritykselle.....	56
3.5.	Patenttien eri hyödyntämistavat ja arvonmääritys.....	58
4.	Patenttien arvo yritystoiminnalle.....	60
4.1.	Patenttioikeus	60
4.1.1.	Patenttihakemus ja patentoinnin edellytykset	62
4.1.2.	Patentin myöntämät oikeudet	66
4.2.	Patenttiriidat ja muu oikeudenkäyttö	69
4.2.1.	Loukkaukanteet.....	71
4.2.2.	Patentin mitätöinti	73
4.3.	Patenttien arvo	75
4.3.1.	Patenttien hyödyt yritystoiminnalle.....	76
4.3.2.	Patenttisalkut	80
4.4.	Patenttien arvonmääritys lainkäytössä.....	81
4.4.1.	Tuomioistuimien oikeuskäytäntö	84
4.4.2.	Työsuhdekeksintölautakunta	87
4.5.	Vaihtoehdot patentoinnille	93
5.	Johtopäätökset	96
5.1.	Patentit ja IFRS-standardit	96
5.2.	Aiheita mahdolliselle jatkotutkimukselle	100
Lähteet		103

Käytetyt lyhenteet

EPC: European Patent Convention

EU: Euroopan Unioni

HE: Hallituksen esitys

IAS: International Accounting Standard

IASB: International Accounting Standards Board

IFRS: International Financial Reporting Standard

FASB: Financial Accounting Standards Board

KKO: Korkein oikeus

MEEM: Multiple-period excess earnings model

RFR: Relief from royalty

TRIPS: Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights

US GAAP: Generally Accepted Accounting Principles in the United States

WACC: Weighted average cost of capital

WIPO: World Intellectual Property Organization

1. Johdanto

1.1. Tutkielman kysymyksenasettelu

Yritysten aineettomien resurssien merkitys kasvaa jatkuvasti. Yhä suurempi osa yritysten arvosta ei ole enää käsinkosketeltavaa omaisuutta kuten tehtaita tai maata, vaan muun muassa erilaisia immateriaalisia oikeuksia, henkilöstön osaamista ja yhteyksiä sidosryhmiin. Kehitys on johtanut myös yhä voimakkaampaan pyrkimykseen huomioida aineettomien resurssien merkitys yritysten strategiassa. Tämä on saanut aikaan muutoksia ja uudistuksia yritysten sisäisissä laskentajärjestelmissä, jossa on pyritty ottamaan huomioon aineettomien resurssien erityispiirteitä.¹ Aineettomien resurssien kasvavasta roolista huolimatta niiden merkitys ei ainakaan vielä ole heijastunut samalla tavalla yritysten tilinpäätöksiin².

Kansainväliset tilinpäätösstandardit ovat pyrkineet reagoimaan tähän kehitykseen siten, että yritysten aineettomat resurssit näkyisivät tilinpäätösinformaatiossa tarkemmin ja luotettavammin. Koska aineettomien resurssien osuus yritysvarallisuudesta kasvaa jatkuvasti, tilinpäätösinformaation tulisi pystyä antamaan tarkempi kuva aineettomien resurssien merkityksestä.³ EU:n alueella pörssiyrityksille pakollisiksi muuttuneet IFRS-standardit (*International Financial Reporting Standards*) merkitsevät niitä käyttäville yrityksille sitä, että niiden on käsiteltävä aineettomia resursseja taseissaan uudella tavalla. Aineettomien resurssien tilinpäätöskäsittelyä ja yrityskauppastandardeja uudistettiin vuonna 2004. Erityisesti tällä on merkitystä yrityskauppojen ja muiden järjestelyjen yhteydessä,

¹ Lev (2003); s. 19.

² Ks. mm. Lev – Zarowin (1999); s. 371.

³ Tällä on merkitystä esimerkiksi sisäpiiritiedon käytön vaikeuttamiseksi. Tällä hetkellä informatioepäsuhta aineettomien resurssien kannalta on erittäin suuri yritysjohtoon ja sijoittajien välillä. Ks. Aboody – Lev (2003).

koska tällaisissa tilanteissa hankittu omaisuus joudutaan erittelemään ja arvostamaan paljon aikaisempaa yksityiskohtaisemmin. Samanlainen säännöstö on otettu Yhdysvalloissa käyttöön jo aikaisemmin.

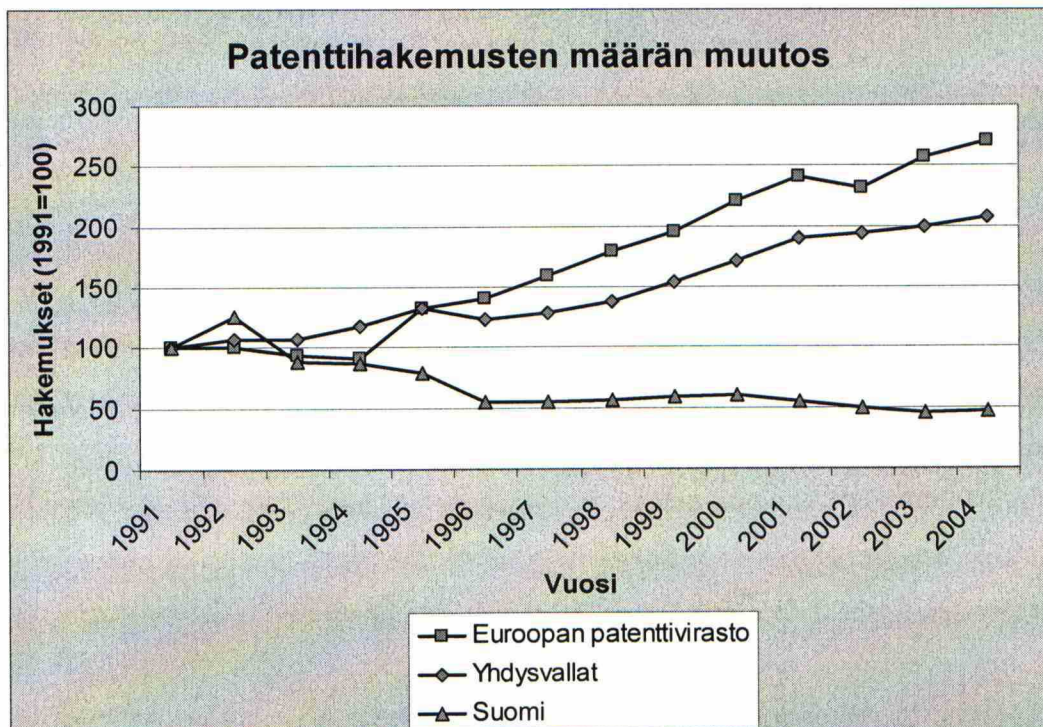
Tutkimus aineettomista resursseista ja niiden merkityksestä yritystoiminnalle alkoi kunnolla vasta 1990-luvulla.⁴ Tutkimus on monilta osin vasta alkutaipaleella eikä laajoja yhtenäisiä teorioita vielä ole. Aineettomien resurssien arvon määrittäminen luotettavasti on kysymys, johon on yhä tärkeämpää löytää luotettava vastaus. Erilaisia teorioita omaisuuden arvon määrittämiseksi on useita, mutta suurin osa niistä ei pysty tarjoamaan tapaa aineettoman omaisuuden mielekkääseen arvonmäärittämiseen. Arvon määrittäminen on vaikeaa ensinnäkin siksi, että aineettomat resurssit ovat jokainen jo perusluonteeltaan ainutlaatuisia. Toiseksi osittain tämän takia niiltä puuttuvat toimivat markkinat, joilla hinnanmuodostus voisi tapahtua.

Aineettomien resurssien yksi tärkeä muoto ovat patentit. Patentti on julkisen vallan myöntämä yksinomainen käyttöoikeus yksittäiseen tekniseen keksintöön. Yritysten patenttisalkut ja yksittäiset patentit ylittävät uutiskynnyksen jatkuvasti.⁵ Patentteja lisensoidaan suurilla summilla ja etenkin Yhdysvalloissa patenttikiistojen määrä oikeusistuimissa on kasvanut jo usean vuoden ajan. Patenttijärjestelmän olemassaolon tarkoitus on, että yksinoikeuden myöntäminen määrääjäksi kannustaa keksintöjen ja innovaatioiden tekemiseen, ja toisaalta keksintöjen julkiseksi tekeminen edesauttaa muita jatkamaan keksinnön pohjana olevaa työtä.

⁴ Petty – Guthrie (2000) s. 169.

⁵ Ks. esim. Nokian ja Qualcommin välisestä riidasta ja sen merkityksestä molemmille yhtiöille: http://money.cnn.com/magazines/fortune/fortune_archive/2006/12/25/8396726/index.htm (katsottu viimeksi 27.1.2007).

Patenttien arvon määrittäminen on aiheuttanut tutkijoille jo pitkään päänvaivaa. Asian on viime aikoina tehnyt erityisen vaikeaksi se, että myönnettyjen uusien yksittäisten patenttien arvon on katsottu koko ajan pienenevän⁶. Samanaikaisesti uusien myönnettyjen patenttien määrä kasvaa ympäri maailmaa. Tämä paradoksaaliselta vaikuttava kehitys on johtanut siihen, että patenttien omistamiselle on pyritty keksimään uusia selityksiä. Yksittäisten patenttien sijaan huomio on kiinnittynyt yhä enemmän kokonaisiin patenttisalkkuihin⁷.

Kuvio 1: Patenttihakemusten määrän suhteellinen muutos (1991=100).⁸

⁶ Ks. esim. Parchomovsky - Wagner (2004).

⁷ Termiä patenttisalkku käytetään usein tarkoittamaan eri asioita. Tässä tutkielmassa patenttisalkulla tarkoitetaan kokoelmaa toisiinsa liittyviä patenteja, esimerkiksi kaikkia tiettyyn tuotteeseen tai teknologiaan liittyviä patenteja, ei kaikkia yrityksen omistamia patenteja. Tarvittaessa kaikkiin tietyn yrityksen omistamiin patenteihin viitataan selkeästi eri tavalla.

⁸ WIPO:n internetsivut: Patent applications by office (1985-2004) osoitteessa:

Kuviossa 1 on esitetty patenttihakemusten määrän suhteellista muutosta Euroopan patenttivirastossa, Yhdysvalloissa ja Suomessa. Suomen Patentti- ja rekisterihallitukseen jätettyjen hakemusten määrän lasku johtuu siitä, että yhä suurempi osa suomalaisten keksintöjen patenttihakemuksista jätetään suoraan Euroopan patenttivirastoon, jonka kautta haetaan suojaa myös suomalaisille keksinnöille.

Tavoitteeni on tässä tutkielmassa selvittää, miten uusien tilinpäätösstandardien vaatimukset aineettomien resurssien arvonmäärittämisestä ja patenttien arvonmäärittäminen sopivat yhteen. Pyrin sovittamaan patenttien arvostamiseen liittyvän kirjallisuuden yhteen uusien tilinpäätösstandardien kanssa. Kirjallisuuden voi jakaa kahteen pääryhmään kirjoittajien taustan mukaan: oikeustieteelliseen ja liiketaloustieteelliseen. Oikeustieteen osio on laajempi ja hajanaisempi, koska patenteja käsiteltäessä patenttien arvo ei usein ole juristien esityksen taustalla. Liiketaloustieteen osion muodostavat erilaiset strategian ja arvonmäärittämisammattilaisten tutkimukset ja kirjat. Tarkoitukseni on yhdistää nämä kaksi ajatusmaailmaa yhteen yrityksen ulkoisen laskentatoimen kanssa.

Aiheella on merkitystä kaikille pörssiyrityksille, jotka joutuvat soveltamaan tilinpäätöksissään IFRS-säännöksiä ja jotka omistavat patenteja. Uusien tilinpäätösstandardien myötä näihin yhtiöihin sijoittaneille tahoille on ainakin teoriassa luvassa todenmukaisempaa informaatiota. Yhtiöitä, jotka omistavat paljon patenteja, ovat esimerkiksi teknologia- ja lääkeyritykset. Patenttien merkitys yhtiöiden liiketoiminnalle vaihtelee myös paljon. Joidenkin yritysten, kuten matkapuhelin- tai viihde-elektroniikkayhtiöiden, liiketoiminta perustuu pitkälti verkostovaikutuksiin (*network effects*), jolloin patenttien muut poissulkeva vaikutus tehostuu. Toisaalta patentin myöntämä yksinoikeus on esimerkiksi lääkeyhtiöille ensiarvoisen tärkeä. Lisäksi aihe on

<http://www.wipo.int/ipstats/en/statistics/patents/filed/source.html> (tarkistettu viimeksi 28.9.2006).

relevantti näiden yritysten sidosryhmille, jotka ovat suoraan tekemisissä yritysten patenttien kanssa, kuten tilintarkastajille, koska he joutuvat ottamaan kantaa arvonmäärityksen oikeellisuuteen; arvonmääritystä tekeville erilaisille konsulteille ja yritysten sisäisille asiantuntijoille; patenttiriitoja ratkoviille lakimiehille; useille insinööreille ja keille tahansa patenttien kanssa tekemisiin joutuville sekä julkiselle vallalle.

1.2. Tutkimuksen aiheen raja

Tämän tutkielman tavoite on selvittää patenttien arvostamisen yhteensovittaminen IFRS-standardien kanssa. Erityisesti pyrin etsimään kattavan vastauksen seuraavaan kysymykseen:

Millä eri tavoilla patentin arvo on tarpeeksi luotettavasti selvitettävissä, jotta sen kirjaaminen yrityksen taseeseen on mahdollista?

Arvon lähtökohtana käytetään yrityksen kassavirtaa, ja tällöin patenteja lähestytään siltä kannalta, mikä vaikutus niillä on yrityksen kassavirtaan. Patenteja ja niiden ominaisuuksia käsitellään siis vain näiltä osin.

Aihe on sellaisenaan hyvin laaja yhdeksi pro gradu -tutkielmaksi, joten rajaan sitä seuraavalla tavalla:

1. Tutkielmassa käsitellään vain patenteja. IFRS-standardien henkistä omaisuutta koskevat säädökset koskevat myös muita immateriaalisia oikeuksia, kuten tekijänoikeuksia, tavaramerkkejä tai mallisuoja. Näillä oikeuksilla on ominaispiirteitä, joiden takia niiden arvonmääritys on erilaista kuin patenttien.
2. Tutkielmassa patenteja lähestytään suomalaisen lainsäädännön kautta. Patenteja koskeva lainsäädäntö on kansallista, mutta kansainvälisten sopimusten takia

perustavanlaatuisia eroja on melko vähän. Etenkin EU:n sisällä patenttilainsäädäntö on erittäin pitkälle harmonisoitua, ja kotimaisen patenttioikeuden muutokset tapahtuvat tällä hetkellä EU:n kautta. Suomalaisen lainsäädännön näkökulma rajaa aihetta myös siten, että ohjelmisto- tai business method -patentteja, jotka eivät tällä hetkellä ole suomalaisen lainsäädännön sallimia, ei käsitellä. Huomioon täytyy toki ottaa myös se, että suomalaisten yhtiöiden patenttien arvo riippuu myös samaa keksintöä koskevista ulkomaisista patenteista.

3. Henkisen pääoman arvostamista tilinpäätöksen osana käsitellään vain IFRS-standardien ja vastaavien suomalaisten kirjanpitosäännösten osalta. Lisäksi IFRS-standardien osalta keskitytään vain suoranaisesti patenttien arvostamiseen liittyviin standardeihin, joita ovat IFRS-3, IAS-36 ja IAS-38. Tällöin esimerkiksi varauksen tekemistä ei käsitellä⁹.
4. Aihetta pyritään lähestymään ainoastaan yksittäisen yrityksen näkökulmasta. Täten esimerkiksi patenttijärjestelmän mielekkyyden pohdinta ei kuulu tutkielmaan. Toisaalta patenttijärjestelmän kritiikkiä ja muutosehdotuksia ei voida kokonaan sivuuttaa, koska mahdolliset muutokset tulevat vaikuttamaan myös patenttien arvoon. Muiden kuin yksityisten yritysten omistamien patenttien kirjanpitokäsittelyä ei myöskään käsitellä.

Patenteista puhuttaessa on pidettävä mielessä se, että samalle keksinnölle haetaan usein yksittäistä patenttia monessa eri maassa, jolloin yhtiö omistaa patentointivaiheen jälkeen tosiasiassa usean patentin. Käytännössä tällä on harvoin erillistä merkitystä, koska nykyaikana patenteja arvioidaan niiden koko maantieteellisen kattavuuden kannalta. Tässä tutkielmassa termi patentti tarkoittaa kaikkia samaa keksintöä suojaavia patenteja.

⁹ Varauksen tekeminen voi olla tarpeen esimerkiksi patenttia koskevan keskeneräisen oikeusprosessin takia. Varauksen suuruuteen voi vaikuttaa vastapuolen vaatimien korvauksien määrä, jossa merkittävänä tekijänä on kyseessä olevan patentin arvo.

1.3. Tutkielman rakenne

Tämän tutkielman kolme aihealuetta ovat patentit, IFRS-standardit ja henkisen pääoman arvostaminen erityisesti patenttien kannalta. Toisessa luvussa käsitellään IFRS-standardien aineettomien resurssien kannalta relevantit standardit. Näitä ovat yritysten yhteenliittymiä käsittelevä IFRS-3, aineettomia hyödykkeitä käsittelevä IAS-38 ja arvonalentumista käsittelevä IAS-36. Standardit käydään läpi vain siltä osin, kuin niillä on merkitystä tutkielman aiheen kannalta. Tällöin etenkin standardia IFRS-3 käsitellään vain pieneltä osalta. Toiseksi standardien kappaleita, jotka sisältävät enemmän määräyksiä raportoimiskäytännöistä, ei juurikaan käsitellä, koska niiden merkitys itse arvonnäilykselle on vähäinen.

Kolmannessa luvussa käsitellään erilaisia teorioita ja malleja aineettomien hyödykkeiden arvostamisesta. Malleja on lukuisia, joten kaikkia niitä ei käydä läpi seikkaperäisesti, vaan huomio pidetään niissä malleissa, jotka vaikuttavat käyttökelpoisimmilta juuri patenttien kannalta. Tässä luvussa eri arvonnäilyksmalleja käydään läpi kahden edellisen luvun havaintoja silmälläpitäen.

Neljännessä luvussa käydään läpi patenttijärjestelmä. Luku keskittyy patenttilainsäädäntöön, sen tavoitteisiin ja merkityksiin. Patenteja koskevat normit ja teorit käydään suhteellisen kattavasti läpi. Pääpaino on kuitenkin eri säännöksissä, koska patenttien arvo määrittyy lopulta juuri niiden kautta. Toisessa luvussa käsitellään myös yritysten henkisen pääoman strategioita, koska ne ovat toinen tekijä, joka vaikuttaa merkittävästi patenttien arvoon yritykselle.

Lopuksi viidennessä luvussa käydään läpi merkittävimmät löydökset ja tulokset tutkimuksesta. Tässä luvussa siis pyritään kokoamaan yhteen kolmen edellisen luvun johtopäätökset, jonka jälkeen pohditaan aiheita mahdollisille jatkotutkimuksille.

1.4. Tutkimuksessa käytetty kirjallisuus

Kirjallisuus patenttien arvostamisesta on luonteeltaan pitkälti kansainvälistä patenttisysteemin universaalisuuden takia. Patentteja koskevia kansainvälisiä sopimuksia on useita ja tärkeimmät niistä on solmittu jo yli sata vuotta sitten. Tästä syystä patenttilainsäädäntöjen erot ovat suhteellisen vähäisiä, ja tärkeimmät käsitteet ja termit ovat käytössä kaikkialla. Puhtaasti oikeustieteellistäkin ulkomaista kirjallisuutta voi siis hyödyntää ilman suurempia ongelmia.

Patentteihin liittyvä kirjallisuus on pääosin juristien kirjoittamaa. Kirjallisuudessa myös patenttijärjestelmän merkitystä on pohdittu erittäin paljon ja tämän takia valittu näkökulma on usein koko yhteiskunnan kattava. Toisaalta patentit muodostavat jatkuvasti kasvavan osan yritysten arvosta, joten liiketaloustieteilijöiden kiinnostus aiheeseen on ainakin strategian ja laskentatoimen osalta ymmärrettävää, ja käyttökelpoisin osa arvonmääritykseen liittyvästä kirjallisuudesta näyttäisi olevan muiden kuin juristien käsialaa. Ongelma juristien kirjoittamassa tekstissä on usein se, että arvonmääritystä lähestytään omana oikeudellisena konstruktiona, jolloin liiketaloustiede jää usein vain oikeudellista argumentointia tukevan seikan asteelle¹⁰. Yhdysvalloissa tilanne on selkeästi parempi, eikä ole mitään syytä olettaa, etteivätkö patentteja koskeva oikeudellinen ja liiketaloustieteellinen tutkimus lähentyisi toisiaan¹¹.

Juridisen kirjallisuuden merkitys on silti erittäin suuri, koska tuomioistuimet ja välimiesoikeudet joutuvat usein tuomitsemaan tai päättämään patentille jonkin arvon

¹⁰ Katso esimerkiksi Rantala (2005) s. 302. Rantala lähestyy patenttien lisenssimaksujen määräämistä selkeästi ilmiönä, jonka sisältö on puhtaan juridinen. Liitteen taulukossa, jossa on lueteltu lisenssimaksua vastaavan kohtuullisen käyttökorvauksen määrään vaikuttavana yhtenä tekijänä ”Patentin korkea liiketaloudellinen arvo”.

¹¹ Ks. Yhdysvaltojen osalta esim. Kerr - Prakash-Canjels (2003).

patenttien loukkauskanteiden yhteydessä. Etenkin oikeuskäytäntöä tutkittaessa on silti pidettävä mielessä riitoihin kuuluva vastakkainasettelu, jossa toinen osapuoli pyrkii osoittamaan patentin arvon mahdollisimman korkeaksi ja toinen osapuoli mahdollisimman matalaksi. Samanlainen halukkuus vaikuttaa patentin kirjattavaan arvoon saattaa tietysti olla myös yritysjohdolla silloin, kun patentin arvolla on vaikutusta esimerkiksi lisenssimaksuun, yritysjärjestelyyn tai heidän johtamansa yrityksen tulokseen.

2. IFRS-standardit ja aineettomien resurssien arvonmäärittäminen

IFRS-standardien käyttö eurooppalaisissa pörssiyhtiöissä tuli pakolliseksi vuoden 2005 alusta alkaen. Standardit ovat International Accounting Standards Boardin (IASB) antamia kansainvälisiä tilinpäätösstandardeja. IFRS-standardeista suurimman osan nimi alkaa vielä lyhenteellä IAS (International Accounting Standard). Läpitunkeva ajatus IASB:n antamissa standardeissa on, että ne ovat yleisiin periaatteisiin pohjautuvia eivätkä pelkästään joukko ohjeita, joita noudattamalla lopputulos olisi hyväksyttävä.¹² Standardien tarkoitus on tuottaa tilinpäätöksiä, jotka antavat luotettavan ja todenmukaisen kuvan tilinpäätöksen laatineesta yhteisöstä.

IFRS-standardeissa on jatkuvasti pyritty siirtymään alkuperäisen hankintamenon (historical cost) käytöstä käyvän arvon (fair value) käyttöön, ja tämä trendi tulee oletettavasti jatkumaan.¹³ Tämä on merkittävä askel aineettomien resurssien tilinpäätöskäsittelyssä, koska alkuperäistä hankintamenoa käytettäessä patentteja ei välttämättä merkitty laisinkaan taseisiin, vaan niiden kehitystyö näkyi vain yrityksen tuloslaskelmassa osana kehitysmenoja. Käyvän arvon käyttöönotto aineettomien resurssien osalta on vielä kesken. Aineettomien resurssien tilinpäätöskäsittely on tällä hetkellä sekoitus arvostamista käypään arvoon ja alkuperäiseen hankintamenoon.

Aluksi käydään läpi IFRS-standardien yleiset perusteet. Nämä käydään läpi niiltä osin, kuin niillä on merkitystä aineettomien resurssien ja erityisesti patenttien arvostamisen kannalta.

¹² Mm. Eckstein (2004); s. 142. Periaatteisiin pohjautuminen nähdään yhtenä merkittävänä erona IFRS-standardien ja US GAAP:n välillä, US GAAP:n ollessa ohjeisiin perustuva (rules-based).

¹³ IASB (2006). IASB on juuri julkaissut keskustelupaperin käyvän arvon mahdollisesta laajemmasta käyttöönotosta. Ks. myös Singleton-Green (2006); s. 97.

Erityisesti tilinpäätöksen perustekijöiden ja niiden käsittelyn yhteydessä jätetään monia asioita kokonaan huomiotta. Tämän jälkeen käsitellään olennaisimmat patenttien käsittelyyn liittyvät säädökset. Patenteja koskee erityisesti standardi IAS-38 Aineettomat resurssit. Siihen on yhtymäkohtia erityisesti yritysten yhteenliittymiä käsittelevällä IFRS-3:lla ja arvonalentumisia käsittelevällä IAS-36:lla. Nämä aineettomia resursseja koskevat säännökset käydään läpi vastaavien IAS-38:n kohtien yhteydessä.

2.1. IFRS-standardien yleiset perusteet

IFRS-standardien yleisten perusteiden tarkoitus on toimia kehikkona yksittäisiä standardeja varten. IFRS-standardien on tarkoitus muodostaa kokonaisuus, ja tämän kokonaisuuden takia standardien on oltava vain tällaisen kehikon mahdollistamalla tavalla yleisiin periaatteisiin pohjautuva.¹⁴ Tällainen kehikko on lisäksi tae siitä, että yksittäiset standardit ovat varmemmin linjassa toistensa kanssa. Yleisten perusteiden ensimmäisen kappaleen mukaan perusteiden tarkoituksena on muun muassa auttaa standardien laatimisessa ja tulkitsemisessa. Yksittäisiä standardeja on siis pyrittävä tulkitsemaan linjassa yleisten perusteiden kanssa. Toisaalta toisessa ja kolmannessa kappaleessa säädetään, että yleiset perusteet eivät ole itsessään standardi, ja että yksittäinen standardi on ensisijainen soveltamislähde yleisiin perusteisiin nähden. Mahdollisessa ristiriitatilanteessa yleiset perusteet siis väistyvät.

Yleisten perusteiden 9. kappaleessa listataan eri tilinpäätösten käyttäjäryhmät. Näitä ovat sijoittajat, yrityksen työntekijät ja johto, lainanantajat, velkojat, asiakkaat, julkinen valta ja suuri yleisö. Kappaleessa 10 annetaan selvä etusija sijoittajien informaatiotarpeelle, koska heidän intressiensä täyttäminen antaa yleensä muillekin ryhmille tarpeelliset tiedot.

¹⁴ Bullen – Crook (2005); s. 2. Bullen ja Crook käsittelevät IFRS-standardien yleisiä perusteita, mutta käyttävät vertailevana esimerkkinä FASB:n yleisiä perusteita.

Yleiset perusteet on laadittu olettamukselle toiminnan jatkuvuudesta (going concern). Tämä on syytä pitää mielessä patenttien arvostamisen yhteydessä, koska usein patenttien haltijat eivät pidä patentejaan kaupan. Tällöin suurimmassa osassa tapauksista patenttien arvo yksittäiselle yritykselle muodostuu tulevaisuuden kassavirroista. Mitä pitemmälle tulevaisuuteen tällaisia kassavirtoja pyritään ennustamaan, sitä enemmän epävarmuustekijöitä arvonmäärittämiseen liittyy.

2.1.1. Tilinpäätöksen laadulliset ominaisuudet

Yleisten perusteiden kappaleen 24 mukaan laadulliset ominaisuudet tekevät tilinpäätöksestä hyödyllisen käyttäjilleen. Yksittäisten standardien tarkka noudattaminen yhdessä näiden ominaisuuksien kanssa on tae mahdollisimman käyttökelpoisesta tilinpäätösinformaatiosta. Kappaleessa 46 huomautetaan, että tällainen tilinpäätös antaa niin sanotun oikean ja riittävän kuvan yrityksestä¹⁵. Näitä ominaisuuksia ovat suomalaisen kirjanpitoikäytäntöön jo ennen IFRS-standardien käyttöönottoa vakiintuneet ymmärrettävyys, merkityksellisyys, luotettavuus ja vertailukelpoisuus.

Ymmärrettävyys tarkoittaa kappaleen 25 mukaan sitä, että tilinpäätösinformaation pitäisi olla helposti ymmärrettävää henkilölle, jolla on kohtuullinen liiketoiminnan, talouden ja kirjanpidon tuntemus ja joka on halukas perehtymään informaatioon kohtalaisen huolellisesti. Patenttien osalta tällä vaatimuksella ei liene suurempaa merkitystä, koska se liittyy lähinnä tilinpäätösinformaation esittämiseen. Mitä teknisemmästä ja tiettyyn kapeaan erityisalaan liittyvästä keksinnöstä on kyse, sitä yleisempää informaatiota siitä täytyy esittää. Patenteista ei yleensä anneta paljoa tietoa yritysten tilinpäätöksissä. Patenttien arvon määrittämiseen käytetty menetelmä saattaa joissain tapauksissa olla syytä mainita.

¹⁵ IFRS-standardeissa ei silti käytetä termiä ”oikea ja riittävä kuva” mihinkään tarkoitukseen, eikä sille anneta itsenäistä merkitystä. Kappale 46 on vain eräänlainen apuväline standardeja tuntemattomalle henkilölle.

Ymmärrettävyys liittyy myös informaation esitystapaan. Esitystavan tulisi olla selkeä ja informaation tulkitsemista helpottava. Aineettomien resurssien osalta paljon tietoa annetaan myös muussa kuin numeromuodossa. Tästä ei ole tarkkoja säännöksiä, ja oletettavasti yritysten käytännöt eroavat paljon toisistaan. Saattaa siis olla, että ei-numeerisen informaation osalta käytännöt ovat vasta muotoutumassa, ja esimerkiksi mahdolliset arvonmäärittelyyn erikoistuneiden yritysten järjestöt tai julkinen taho voisivat vaikuttaa parhaiden käytäntöjen muotoutumiseen.¹⁶

Tilinpäätösinformaation tulee olla myös *merkityksellistä* käyttäjiensä päätöksenteolle. Kappaleen 26 mukaan tällainen päätöksenteko voi liittyä arvioimaan yrityksen aikaisempia ja tulevia tapahtumia taikka vahvistamaan tai tarkistamaan arvioita yrityksestä. Tilinpäätösinformaation on siis oltava merkityksellistä informaation ennustavan ja vahvistavan tehtävän kannalta.

Merkityksellisyyteen liittyy myös informaation olennaisuus. Olennaiseksi informaatio lasketaan kappaleen 30 mukaan silloin, jos sen poisjättäminen vaikuttaisi informaation käyttäjien yritystä koskeviin taloudellisiin päätöksiin. Patenttien osalta merkityksellisyys voi vaihdella paljonkin. Esimerkiksi jotakin essentiaalipatenttia koskeva oikeudenkäynnin uhkakin saattaa olla merkittävä asia. Patenttien arvostamiseen liittyen merkityksellisyys jouduttaneen arvioimaan tapauskohtaisesti. Mitään yleisiä suuntaviivoja on vaikea antaa patenttien ominaisuuksien vaihtelevuuden takia. Merkityksellisyyttä on kuitenkin lähestyttävä tilinpäätösinformaation käyttäjien intresseistä käsin. Tällöin informaation merkityksellisyys palautuu lähes kaikissa tapauksissa yrityksen kassavirtaan.¹⁷ Jos

¹⁶ Ks. esim. Skandia Ab:tä koskeva tutkimus Mouritsen - Larsen (2001).

¹⁷ Bahnson – Miller (2005-2); s. 12-13. Bahnson ja Miller esittävät, että tilinpäätösinformaation merkityksellisyys on arvioitava joko-tai –tilanteena, eli merkityksellisyydellä ei ole erilaisia asteita, vaan informaatio joko on merkityksellistä tai sitten se ei ole.

informaatiolla ei ole merkitystä arvioitaessa yrityksen tapahtunutta kassavirtaa tai tulevaisuuden odotuksia, ei se ole merkityksellistä.

Luotettavuus koostuu viidestä osatekijästä:

- Todenmukainen esittäminen: Todenmukainen esittäminen merkitsee arvonmäärittämiselle kappaleen 34 mukaan sitä, että monet yritykset jättävät vaikeasti arvostettavia tai liian epävarmoja eritä kokonaan merkitsemättä taseisiinsa, koska erien taloudellisten vaikutusten määrittäminen on niin vaikeaa. Tämä koskee usein myös patentteja. Tosin joskus voi olla järkevää kirjata erät ja ilmoittaa niiden yhteydessä arvioihin liittyvä virheriski.
- Sisältöpainotteisuus: Sisältöpainotteisuus edellyttää sitä, että tapahtumia ja asioita käsitellään kirjanpidossa niiden tosiasiallisen sisällön ja taloudellisten realiteettien mukaan, ei yksinomaan niiden oikeudellisen muodon mukaisesti. Tämä viittaa kappaleen 35 mukaan useimmiten yritysten välisiin oikeustoimiin, joten niiden merkitys patenteille on vähäisempi. Toisaalta patenteja on helppo käsitellä yksittäisinä varallisuuden yksiköinä, vaikka usein niiden yksittäinen arvo saattaa olla mitätön. Tällöin arvon antaminen yksittäiselle patentille saattaa olla harhaanjohtavaa.
- Puolueettomuus: Puolueettomuus edellyttää kappaleen 36 mukaan sitä, että tapahtumia ja asioita ei käsitellä tilinpäätöksessä jonkin vaikutuksen aikaansaamiseksi.
- Varovaisuus: Kappaleen 37 mukaan yrityksen varoja ei saa arvioida liian suuriksi tai velkoja liian pieniksi. Varovaisuus edellyttää siis osaltaan sitä, että patentit on pyrittävä arvioimaan mahdollisimman todenmukaisesti ja realistisesti. Etenkin uuden teknologian suhteen on helppoa syyllyä ylilyönteihin teknologian kaupallistamismahdollisuuksien suhteen, jolloin patenteja arvioidaan liian optimistisesti. Verrattuna suomalaiseen käytäntöön, on varovaisuuden periaatteen merkitys IFRS-standardeissa selvästi vähentynyt jo pelkästään siksi, että jo kerran

kirjattuja hyödykkeitä on mahdollista arvostaa kokonaan uudestaan käypiin arvoihin.

- Täydellisyys: Täydellisyys tarkoittaa sitä, että tilinpäätöksessä on esitettävä kaikki olennaiset yrityksen taloudelliseen tilanteeseen vaikuttavat tekijät.

Viimeinen laadullinen edellytys on *vertailukelpoisuus*. Tilinpäätösinformaation tulee olla vertailukelpoista aikaisempien tilinpäätösten kanssa, mutta informaation tulee olla vertailukelpoista myös yksittäisen tilinpäätöksen sisällä. Patenttien osalta tämä merkitsee muun muassa sitä, että kaikki yrityksen hallussa olevat patentit tulisi pyrkiä arvostamaan samalla menetelmällä. Eri menetelmiä käytettäessä asiasta tulisi mainita, ja mikäli mahdollista, tulisi selittää menetelmien väliset erot. Myös käytettyjen menetelmien vaihtaminen tilikausien välillä olisi hyvä mainita.

Tilinpäätöksen laadullisia ominaisuuksia on arvioitava tasapainossa toistensa kanssa. Lisäksi perusteiden 43. kappaleessa säädetään oikea-aikaisuuden vaatimuksesta. Pyrkimys seurata laadullisia ominaisuuksia liian tarkasti saattaa viivästyttää informaation antamista, millä on omat haitalliset vaikutuksensa. Tämän takia informaation tarkkuuden ja luotettavuuden sekä kulutetun ajan välille on löydettävä järkevä tasapaino. Lisäksi informaation tuottaminen ei saa olla liian kallista. Kappaleen 44 mukaan informaation, kaikki informaation käyttäjäryhmät huomioon ottaen, tuottamien hyötyjen tulisi ylittää sen tuottamisesta aiheutuvat kustannukset.

Yleiset perusteet eivät suoraan anna viitteitä siitä, miten laadullisia ominaisuuksia tulisi arvottaa keskenään.¹⁸ Etenkin merkityksellisuuden ja luotettavuuden välillä on selkeä jo

¹⁸ Yhdysvaltain Financial Accounting Standards Board (FASB) on esimerkiksi laittanut ominaisuudet arvojärjestykseen. Ks. Bullen – Crook (2005); s. 4.

pitkään tunnistettu ristiriita.¹⁹ Merkityksellisyys edellyttää usein esimerkiksi varojen pitkälle vietyä nykyarvon selvittämistä, jolloin tulos on usein epävarma ja samalla vähemmän luotettava. Tämä ristiriita näyttäytyy erityisen selkeästi valinnassa nykyarvoon tai alkuperäiseen hankintamenoa arvostamisen välillä.²⁰ Aineettomien resurssien osalta ristiriita on suurempi, koska nykyarvon määrittäminen on vaikeaa puutteellisten markkinoiden takia.

2.1.2. Tilinpäätöksen perustekijät

Yleisten perusteiden loppuosa (kappaleet 47-110) koskee tilinpäätöksen perustekijöitä ja niiden käsittelyä tilinpäätöksessä. Ensinnäkin kappaleessa 53 määritellään ”varat”-käsite seuraavasti:

”Omaisuserän ilmentämä taloudellinen hyöty tarkoittaa mahdollisuutta myötävaikuttaa suoraan tai epäsuorasti yhteisöön tulevaan rahavirtaan. Mahdollinen hyöty voi olla tuotannollinen ja siten liittyä yhteisön liiketoimintaan. Hyöty voi myös olla muutettavissa rahavaroiksi tai se voi vähentää yhteisöstä poistuvia rahavirtoja esimerkiksi silloin, kun vaihtoehtoinen tuotantoprosessi vähentää valmistusmenoja.”

Aineettomien resurssien osalta varat-käsitettä täsmennetään kappaleessa 56 vielä siten, että niistä on oltava odotettavissa olevaa taloudellista hyötyä ja niiden on oltava yhteisön määräysvallassa. Määräysvallassa olemisen ei tarvitse ilmetä suoran omistamisen muodossa, vaan esimerkiksi vuokraaminen saattaa riittää määräysvallan osoittamiseen. Määräysvallan käsite ei patenttien osalta ole erityisen olennainen, koska patentin

¹⁹ Ks. Hudack - McAllister (1994) s. 12. Artikkelissä esitetään, että FASB on lausunnoissaan pyrkinyt painottamaan kumpaakin ominaisuutta.

²⁰ Ks. esim. King (2003).

omistusoikeus ja sen mahdollinen siirto on selkeästi määriteltävissä.

Kappaleissa 82-84 säädetään, että perustekijä on kirjattavissa yhteisön tilinpäätökseen edellytyksin, että siihen liittyvä vastainen taloudellinen hyöty koituu yhteisön hyväksi ja erällä on hankintameno tai arvo, joka on luotettavasti selvitettävissä. Kirjaaminen on pakollista, eikä kirjaamispakkoa voi kiertää esimerkiksi liitetiedolla. Kirjaamisessa on silti otettava huomioon yllä käsitelty olennaisuuden vaatimus. Varojen osalta kirjaaminen taseeseen on mahdollista vain, jos taloudellista hyötyä on odotettavissa myös tilikauden jälkeisenä aikana.

Kappale 84 käsittelee vastaisen taloudellisen hyödyn todennäköisyyttä. Kappaleesta ei ole juurikaan hyötyä aineettomien resurssien arvostamisen yhteydessä, mutta siinä mainitaan, että kirjaamisen yhtenä edellytyksenä on, että tapahtuma on todennäköinen. Todennäköisyyden arvioinnin perustaksi annetaan yhteisön oma toimintaympäristö.

Arvon määrittämisen luotettavuuskynnys on asetettu melko matalalle. Kappaleen 86 mukaan luotettavuudelle riittää laadullisten ominaisuuksien (ks. kappale 2.1.1.) täytyessä järkevä arvio. Arvion tulee silti antaa tietty todennäköinen tulos, joten perusteltu arvaus ei riitä kirjaamisen pohjaksi. Lisäksi kappaleessa 87 mainitaan, että kirjaamisedellytykset saattavat täytyä jonakin myöhempanä ajankohtana, jolloin kirjaaminen saattaa muuttua pakolliseksi. Jos kirjaamisedellytykset eivät jonkin seikan osalta täyty, on silti usein tarpeen ilmoittaa asiasta, esimerkiksi vahingonkorvausvaateesta, tilinpäätöksen liitetietona, jotta tilinpäätös antaa todellisen kuvan yhteisön taloudellisesta asemasta.

Kappaleessa 100 jaetaan mahdolliset perustekijöiden arvostustavat neljään pääkategoriaan:

1. Alkuperäinen hankintameno, jonka mukaan varat kirjataan hankintamenon tai vastikkeen hankinta-ajankohdan käyvän arvon määräisinä.
2. Jälleenhankinta-arvo, jossa kirjanpitoarvo perustuu määrään, joka jouduttaisiin

maksamaan, jos omaisuuserä hankittaisiin tarkasteluhetkellä.

3. Realisointiarvo, joka tarkoittaa määrää, joka voitaisiin saada omaisuuserän myynnistä.
4. Nykyarvo, joka tarkoittaa tulevaisuudessa realisoituvien rahavirtojen diskontattua arvoa.

Näistä tavoista alkuperäinen hankintameno on tällä hetkellä yleisimmin käytössä, mutta kuten seuraavassa kappaleessa tullaan esittämään, on muiden arvostustapojen käyttöönotto yleistymässä jatkuvasti. Alkuperäinen hankintameno on myös helppo yhdistää johonkin muuhun arvostusperusteeseen, IFRS-standardeissa arvostustapojen vaihtoehtoinen käyttö onkin yleistä siitä riippuen, mikä arvostustapa antaa alhaisimman lopputuloksen. Patenttien kannalta olennaiset arvostusperusteet ovat alkuperäinen hankintameno ja nykyarvo niiden luonteen ja puutteellisten markkinoiden vuoksi.

2.2. IAS-38, Aineettomat hyödykkeet

IAS-38:aa on uudistettu vuonna 2004 osana IASB:n liiketoimintojen yhdistämisen kirjanpitokäsittelyyn liittyvää projektia²¹. Muutokset koskivat lähinnä aineettomien hyödykkeiden aiempaa tarkempaa käsittelyä, koska aikaisemmin aineettomat hyödykkeet oli usein kirjattu vain osaksi liikearvoa. Muutokset koskivat, patenttien kannalta olennaisin osin, lisäksi aineettoman hyödykkeen määritelmää, kirjaamisen edellytyksiä ja tutkimus- ja kehittämisprojektien menojen käsittelyä.²²

Aikaisemmin tutkimus- ja kehityskulut kirjattiin yleensä suoraan yrityksen tuloslaskelmaan

²¹ Ks. esim. Kimmitt (2004); s. 82-84.

²² Uutuutena osaksi standardia tulivat myös taloudelliselta vaikutusajaltaan rajoittamattomat aineettomat hyödykkeet. Patentit eivät kuitenkaan milloinkaan voi kuulua tähän kategoriaan, koska patentti raukeaa aina viimeistään tietyn määräajan kuluttua. Suomessa suoja-aika voi, kuten muuallakin, kestää pääsääntöisesti maksimissaan 20 vuotta.

eikä niitä aktivoitu. IAS-38 jakaa tutkimus- ja kehityskulut eri kategorioiksi sillä erolla, että kehityskuluja voidaan aktivoida. Alla IAS-standardeja käsitelläänkin erityisesti sen kannalta, miten aineettomat resurssit saadaan näkymään yritysten taseissa.

Standardi käydään seuraavaksi läpi seuraten standardin omaa kappalejärjestystä. IFRS-3 käsitellään samoissa kohdissa kuin IAS-38:n vastaavat säädökset. IAS-38:n kappaleessa 8 määritellään joitakin standardissa käytettäviä termejä. Nämä termit selitetään tarpeellisissa kohdissa. Asiakokonaisuuksien osalta ei käytetä viittauksia suoraan yksittäisiin standardien kappaleisiin, vaan jokaisen kokonaisuuden alussa luetellaan kappaleet, jotka koskevat säädeltävää asiaa. Jos kappaleet eivät ole peräkkäisiä, viitataan niihin erikseen tekstissä relevantissa kohdassa.

2.2.1. Kirjaamisen edellytykset

Aineettoman hyödykkeen on täytettävä aineettoman hyödykkeen määritelmä ja lisäksi sen on täytettävä tietyt kirjaamisedellytykset, jotta se voidaan merkitä yrityksen taseeseen. Aineettoman hyödykkeen määritelmään standardin edellyttämällä tavalla kuuluvat yksilöitävyys ja määräysvalta. Lisäksi siitä on saatava vastaista taloudellista hyötyä. Patenttien osalta yksilöitävyys ei yleensä aiheuta ongelmia. Patentti joko on tai ei ole voimassa.²³

Patenttien ja muiden helposti yksilöitävien lainsäädännöllä luotujen oikeuksien osalta määräysvalta edellyttää kappaleen 13 mukaan sitä, että yhteisöllä on oikeus saada siihen liittyvästä voimavarasta koituva taloudellinen hyöty ja se voi rajoittaa toisten pääsyä

²³ Tietyissä tapauksissa, esimerkiksi patenttioikeudenkäyntien yhteydessä, kun patenttia kohtaan on esitetty jokin pätemättömyysväite (ks. tarkemmin kappale 4.2.2), on patentin olemassaolo uhattuna. Tällöinkään yksilöitävyyden määritelmä ei ole olennainen, koska koko aineettoman hyödykkeen arvo on riippuvainen oikeudenkäynnin tai hallinnollisen riidan lopputuloksesta.

osallisiksi tähän hyötyyn. Määräysvallan yhtenä tunnusmerkkinä on usein mahdollisuus täytäntöönpanna taloudellisen hyödyn pohjana olevat lailliset oikeudet tuomioistuimessa. Määräysvallan pohjana voi olla myös sopimus. Tällainen sopimus, kuten lisenssisopimus, ei saa kuitenkaan olla muuten lainvastainen, kuten kilpailuoikeuden kieltämä kilpailunrajoitus.

Vastainen taloudellinen hyöty voi sisältää kappaleen 14 mukaan tavaroiden tai palvelujen myyntituottoja, kustannussäästöjä tai muuta hyötyä, joka syntyy yhteisön käyttäessä hyödykettä. Olennaista siis on syy–seuraus-suhde hyödyn ja aineettoman hyödykkeen välillä, eli hyötyä ei olisi saatavissa ilman aineetonta hyödykettä.

Kappaleessa 21 määritellään aineettoman hyödykkeen kirjaamisvelvollisuus siten, että hyödyke on pakko²⁴ merkitä yrityksen taseeseen edellyttäen, että

- a) on todennäköistä, että hyödykkeestä johtuva odotettavissa oleva vastainen hyöty koituu yhteisön hyväksi; ja
- b) hyödykkeen hankintameno on määritettävissä luotettavasti.

Taloudellisen hyödyn todennäköisyyttä arvioitaessa yhteisön johdon näkemykselle annetaan etusija kappaleessa 22. Harkinnassa ulkoisella aineistolla on kuitenkin suurempi painoarvo. Tästä harkinnasta huolimatta kappaleessa 24 säädetään aineettomien hyödykkeiden arvostamisen lähtökohdaksi hankintahinta, jos sellainen on saatavilla. Standardin loppuosa on kokoelma säädöksiä erilaisille aineettomien hyödykkeiden hankinta- tai valmistamistavoille. Suurimmassa osassa näitä on omat ohjeensa hankinta- tai vastaavan hinnan määrittämiselle.

²⁴ Aktivoinnissa ei siis pitäisi liittyä harkinnanvaraisuutta. Tämä auttaa selittämään yritysten tulosta tulevaisuudessa tarkemmin ja paremmin. Luft – Shields (2003).

Kirjaamisen yhteydessä on myös ratkaistava kysymys, mitä kaikkea kirjattavaan erään kuuluu. Jokaisen patentin kirjaaminen erikseen saattaa johtaa harhaanjohtavaan kuvaan yrityksen omistamista tekijänoikeuksista ja niiden välisistä yhteyksistä.²⁵ Samoin erillinen kirjaaminen voi vaikeuttaa erän arvon määrittämistä, jos patentti on yksinään, esimerkiksi ilman toisia patenteja, arvoton. Lisäksi aineettomien hyödykkeiden arvo saattaa olla selkeästi ja erottamattomasti yhteydessä johonkin toiseen aineettomaan hyödykkeeseen. Tämän takia joissakin tapauksissa on järkevää kirjata aineettomaksi hyödykkeeksi useamman aineettoman hyödykkeen muodostama kokonaisuus, jolloin esimerkiksi kirjattavaan erään kuuluisi sarja patenteja ja tavaramerkki, jonka alla patentilla suojattuja tuotteita markkinoidaan. Tällaisen sitomisen yhteydessä on kuitenkin oltava äärimmäisen varovainen, koska hyödykkeiden mahdollinen irrottaminen toisistaan kirjanpidossa voi olla vaikeaa.

Etenkin erityyppisten aineettomien hyödykkeiden sitomisen kanssa on oltava varovainen, koska niiden näennäinen erottamattomuus toistensa arvosta saattaa olla vain väliaikaista. Aineettomien hyödykkeiden eripituinen taloudellinen vaikutusaika voi aiheuttaa ongelmia tulevaisuudessa, jos esimerkiksi yksi yhteensidotuista hyödykkeistä menettää oikeudellisen suojansa. Toisaalta jostakin yhdessä kirjatusta aineettomien hyödykkeiden ryhmästä saattaa olla suhteellisen helppoa poistaa osia arvonalentumisen yhteydessä ilman, että koko kokonaisuus muuttaisi luonnettaan tai muuttuisi arvottomaksi.

Sitomisen saattaa estää se, että aineettomat hyödykkeet päätyvät yhteisölle eri ajankohtina. Mahdollista tosin on, että jokin hyödyke ei yksinään täytä kirjaamisedellytyksiä esimerkiksi

²⁵ Yksittäistä keksintöä on mahdollista suojata usealla kapealla tai yhdellä laajalla patentilla. Tällöin olisi harhaanjohtavaa, jos kapeita patenteja olisi käsiteltävä kirjanpidossa erikseen. Esimerkiksi japanilaisten yritysten suurta patenttihakemusmäärää eri maissa on katsottu johtuvan siitä, että japanilaiset yritykset suosivat kapeita patenteja.

siksi, että sille ei yksinään ole määritettävissä arvoa. Tämä arvo saattaa nimittäin johtua juuri joistakin toisista aineettomista resursseista, joiden valmistumisen, esimerkiksi patentin myöntämisen, jälkeen jokin arvokas kokonaisuus on valmis. Yrityskauppojen yhteydessä tällaisia ongelmia ei myöskään esiinny, jos yritys tai sen osa ostetaan kerralla kokonaan.

2.2.2. Erillinen hankinta

Kappaleiden 25-32 mukainen aineettoman hyödykkeen erillinen hankinta on liiketoimi, jonka kirjanpitokäsittely on tyyppitapauksena kaikkein yksinkertaisin. Erillinen hankinta tarkoittaa siis pelkän aineettoman hyödykkeen hankkimista toiselta osapuolelta. Tällöin hankintahinta yleensä kuvastaa sitä arvoa, jonka hankkija olettaa hyödykkeestä saavansa. Tämän takia myös vastaisen taloudellisen hyödyn edellytys kirjaamiselle täyttyy pääsääntöisesti aina.

Hankintahinta määräytyy:

1. ostohinnasta, johon on lisätty kaikki verot ja muut maksut, joita hyödykkeen hankinnan yhteydessä on maksettu; ja
2. kaikista välittömistä menoista, jotka ovat aiheutuneet hyödykkeen saattamisesta valmiiksi sille aiottuun käyttötarkoitukseen. Näitä ovat esimerkiksi työsuhde-etuudet²⁶, jotka on maksettu työstä, joka on välittömästi johtunut hyödykkeen saattamisesta toimintakuntoon sekä samaan tarkoitukseen maksetut asiantuntijapalkkiot, kuten patenttien tapauksessa esimerkiksi patenttiasiamies- tai asianajajapalkkiot. Välittömiä menoja ovat myös menot, jotka syntyvät testattaessa, toimiiko hyödyke asianmukaisesti.

Standardissa on erikseen lueteltu menoja, joiden ei katsota kuuluvan välittömiin menoihin. Näitä ovat uuden tuotteen tai palvelun markkinointimenot, menot, jotka johtuvat

²⁶ Työsuhde-etuuksia säätelee standardi IAS-19 Työsuhde-etuudet.

uudentyyppisen liiketoiminnan aloittamisesta sekä hallinnon menot tai muut yleismenot.

Aineettoman hyödykkeen kirjaamisarvo on siis hankintahinta, johon kuuluu välittömiä menoja tietyltä ajanjaksolta. Menojen lisääminen hankintahintaan loppuu heti, kun hyödyke on käyttövalmis yhteisön johdon tarkoittamalla tavalla. Erikseen menoista, joita ei lisätä hankintahintaan, vaan kirjataan suoraan kuluiksi, mainitaan menot, jotka syntyvät, kun hyödykettä ei ole vielä otettu käyttöön mutta se on käyttövalmis, sekä liiketoiminnan tappiot, jotka syntyvät hyödykkeen aikaansaaman tuotoksen kysynnän vasta muodostuessa. Jos hyödykkeestä suoritettavaa maksua lykätään tavanomaisista luottoehdoista poiketen, käytetään sen hankintahintana vastaavaa käteishintaa²⁷.

Jos hankinta tapahtuu julkisen avustuksen takia vastikkeetta tai nimellistä vastiketta vastaan, voidaan se kirjata kappaleen 44 mukaan joko käypään arvoon tai nimellisarvoon. IAS-20 *Julkisten avustusten kirjanpidollinen käsittely ja julkisesta tuesta esitettävät tiedot* tekee mahdolliseksi kummatkin kirjaamistavat. Patenttien osalta julkinen avustus liittyy usein jo tutkimus- ja kehitysvaiheeseen (ks. kappale 2.2.4.).

Hyödykkeiden vaihtotapauksissa, joita säätelevät kappaleet 45-47, edes osittain ei-monetaarisiin eriin pohjautuvan vaihdon lähtökohtaisena kirjaamisperusteena on saadun hyödykkeen käypä arvo, jos se on luotettavasti määritettävissä. Lisäksi edellytyksenä on se, että vaihdolla on kaupallista merkitystä yhteisölle. Jos käypään arvoon arvostaminen ei ole mahdollista joko käyvän arvon määrittämisen vaikeuden takia tai siksi, että kaupalla ei ole kaupallista merkitystä, käytetään hankintahintana luovutetun omaisuuserän kirjanpitoarvoa. Lähtökohtana käyvän arvon määrittämisessä voidaan käyttää myös luovutetun erän käypää arvoa.

²⁷ Tämän määrän ja maksusuoritusten kokonaismäärän erotus kirjataan korkokuluiksi, ellei sitä aktivoida standardin IAS-23:n Vieraan pääoman menot salliman menettelyn mukaisesti.

2.2.3. Hankinta osana liiketoimintojen yhdistämistä

Standardi IFRS-3 säätelee liiketoimintojen yhdistämistä, ja sen kappaleet 45-46 koskevat yhdistämisen osana hankittujen aineettomien hyödykkeiden kirjanpitokäsittelyä. Niissä käsketään käsittelemään hankinnan osana saatuja varoja IAS-38:n mukaisesti, jos ne täyttävät aineettoman hyödykkeen määritelmän ja kirjaamisedellytykset. Kuten aikaisemmin on todettu, johtaa tämä suurimmassa osassa yrityskauppoja siihen, että kirjattava liikearvon määrä on aikaisempaa pienempi, koska aikaisemmin liikearvoksi kirjattava summa joudutaan jakamaan aineellisiin ja aineettomiin hyödykkeisiin niin suureksi osaksi kuin mahdollista. Hyödykkeet arvostetaan käypään arvoon, ja mahdollinen ylijäävä osa kauppahinnasta kirjataan liikearvoksi. Jos käypien arvojen oikaisut ovat suurempia, kuin kirjanpitoarvot ylittävä kauppahinta, saattaa syntyä jopa negatiivista liikearvoa. Mahdollisimman tarkalla erottelulla on merkitystä, koska kirjatun liikearvon käsittely eroaa oleellisin osin muiden aineettomien hyödykkeiden kirjanpitokäsittelystä²⁸. Liikearvosta ei tehdä poistoja ja liikearvon mahdollista arvonalentumista ei voi myöhemminä vuosina peruuttaa.

IAS-38:n kappaleet 33–43 koskevat liiketoiminnan yhdistämistä. Kirjanpitokäsittely on monimutkaisempaa kuin erillisen hankinnan yhteydessä, koska hankintahinta koskee lähes aina kokonaisuutta eikä yksittäistä aineetonta hyödykettä. Tästä syystä IFRS-3:ssa säädetään, että hankintahintana on käytettävä hankinta-ajankohdan käypää arvoa, jonka oletetaan olevan määritettävissä jokaiselle aineettoman hyödykkeen määritelmän täyttävälle hyödykkeelle. Mitä suurempi ero hankinnan kohteen kirjanpitoarvon ja hankintahinnan välillä on, sitä suurempi merkitys on sillä, että aineettomat hyödykkeet pystytään yksilöimään ja arvostamaan oikein²⁹.

²⁸ Tämän takia liikearvon minimointi on usein järkevä tavoite liiketoimintojen yhdistämisen yhteydessä. Ks. Spillane (2005); s. 26.

²⁹ Spillane (2005); s. 26

Liiketoimintojen yhdistämisen osana hankitut aineettomat hyödykkeet saattavat olla sellaisia, että ne ovat arvokkaita vain jonkin toisen hyödykkeen kanssa tai sitten yksittäisen hyödykkeen arvo ei ole määritettävissä luotettavasti. Tämän takia aineettomia hyödykkeitä on mahdollista kirjata suurempina kokonaisuuksina, mutta silti on pyrittävä mahdollisimman tarkkaan hyödykkeiden erotteluun.

Käyvän arvon määrittämisen ohjeet alkavat standardissa mainitsemalla kaksi tilannetta, jotka saattavat kumota oletaman siitä, että aineettoman hyödykkeen käypä arvo on mitattavissa. Arvoa ei mahdollisesti ole määritettävissä hyödykkeelle, joka perustuu laillisiin tai muihin sopimukseen perustuviin oikeuksiin ja joko:

1. ei ole erotettavissa; tai
2. on erotettavissa, mutta luotettavaa markkinahintaa ei ole saatavilla ja käyvän arvon määrittäminen muutoin riippuisi muuttujista, jotka eivät ole mitattavissa.

Lähtökohta käyvän arvon määrittämiselle on hyödykkeen hinta toimivilla markkinoilla, eli parhaassa tapauksessa hankinta-ajankohdan ostonoteeraus tai hinta, johon vastaava liiketoimi on viimeksi toteutunut. Toimivien markkinoiden edellytyksiä ovat, että vaihdettavat hyödykkeet ovat homogeenisia, myyjiä ja ostajia on aina löydettävissä ja että hinnat ovat yleisesti saatavilla. Patenttien osalta mikään näistä edellytyksistä ei välttämättä täyty, joten hankintahinta on määritettävä muilla keinoin. Patenttien myynneistä ja etenkin lisensoinneista on kuitenkin saatavilla tietoa, jota käytetäänkin usein patenttien arvon määrittämisessä.

Jos hyödykkeelle ei ole toimivia markkinoita, on sen käypä arvo standardin mukaan se rahamäärä, jonka yhteisö olisi parhaan käytettävissä olevan tiedon perusteella maksanut hyödykkeestä hankinta-ajankohtana asiaa tuntevien, liiketoimeen halukkaiden toisistaan riippumattomien osapuolten välisessä kaupassa. Tässä harkinnassa apuna käytetään

vastaavanlaisia hyödykkeitä koskevia viimeaikaisia liiketoimia. Tämä käyvän arvon määritelmä on erityisen merkittävä sen takia, että se tarkoittaa, että arvonmäärittämisessä ei saada ottaa huomioon hankkivan osapuolen suunnitelmia tai aikomuksia. Esimerkiksi jos hankinnan kohteella on käytössään tavaramerkki tai brändi, jonka käytöstä aiotaan luopua heti kaupan jälkeen³⁰, ei tällä seikalla tulisi olla vaikutusta arvonmäärittämiseen. Patenttien osalta tämä tarkoittaa useimmiten sitä, että mahdollisia synergiaetuja ei voida ottaa huomioon.

Hankintahinnan määrittämisessä saadaan käyttää myös, etenkin ainoita laatuaan olevien hyödykkeiden osalta, menetelmiä, joita yhteisöt ovat itse kehittäneet arvonmäärittämistä varten. Tällaisten menetelmien käyttö on sallittua, jos ne kuvastavat viimeaikaisia liiketapahtumia ja vallitsevia käytäntöjä. Patenttien ja muiden immateriaalisten oikeuksien osalta yleisesti käytetty arvonmäärittäystapa on relief from royalty -metodi (RFR-metodi).³¹

Liiketoimintojen yhdistämisen osana hankittuja keskeneräisiä tutkimus- ja kehitysprojeekteja tulee käsitellä siten, kuin ne olisivat yhteisön sisäisiä projekteja. Näihin liittyvät säädökset käydään läpi seuraavassa kappaleessa.

Vuonna 2005 pörssiyritysten tekemät yrityshankinnat on jouduttu käsittelemään IFRS-3 standardin mukaisesti. Rahoitustarkastus on tutkinut kauppvoja siltä kannalta, miten ne täyttävät IFRS-standardien vaatimukset. Tällaisia yrityskauppoja tehtiin Suomessa yhteensä 39 yrityksessä lähes viiden miljardin euron arvosta. Kauppahinnoista allokoitiin yhteensä 28 % aineettomille hyödykkeille ja liikearvoon 41 %.³² Erilaiselle teknologialle kauppahinnasta allokoitiin vain 1 %, joka kuvastaa osaltaan varmasti sitä, kuinka vaikeaa

³⁰ Jolloin sen arvo hankkivalle yhteisölle olisi käytännössä nolla.

³¹ Anderson (2004); s. 87. Ks. kappale 3.3.4.

³² Rahoitustarkastus (2005); s. 11-16.

teknologialle on kohdistaa kassavirtoja ja määrittää luotettavaa arvoa. Lisäksi usealla toimialalla teknologian merkitys suhteessa kilpailijoihin on yleensäkin erittäin vähäinen verrattuna tavaramerkkeihin, markkina-asemaan ja asiakassuhteisiin.

2.2.4. Sisäinen aikaansaanti

Sisäisesti aikaansaatujen, eli yhteisön itsensä kehittämien, aineettomien hyödykkeiden osalta on ensinnäkin tehtävä ero tutkimusvaiheen ja kehittämisvaiheen välillä. Vaiheilla on merkitystä, koska vasta kehittämisvaiheessa olevista aineettomista hyödykkeistä aiheutuneita kuluja saadaan aktivoida. Sisäisestä aikaansaannista säädetään kappaleissa 51-67.

Tutkimusvaihe tarkoittaa tutkimustoimintaa, joka ei saa aikaan hyödykettä, tai ajanjaksoa, jolloin yhteisö ei vielä pysty osoittamaan hyödykkeen olemassaoloa. Tutkimusvaiheessa aiheutuneet menot merkitään kuluiksi tuloslaskelmaan. Kehittämistoiminnasta syntyvä aineeton hyödyke on merkittävä taseeseen seuraavista syistä:

1. Aineeton hyödyke on teknisesti mahdollista saattaa valmiiksi ja yhteisö aikoo ja pystyy käyttämään hyödykettä taloudellisesti hyväksi.
2. Aineeton hyödyke tulee tuottamaan taloudellista hyötyä ja yhteisö pystyy jatkamaan projektia siihen asti, että hyödyke on käytettävissä.

Lisäksi kehittämistyöstä aiheutuvat menot on pystyttävä yksilöimään tarpeeksi luotettavasti.

Sisäisesti aikaansaadun aineettoman hyödykkeen hankintameno käsittää kaikki kehittämistoiminnasta, siis kirjaamisedellytysten täyttymisen jälkeen, välittömästi aiheutuvat kulut. Näitä ovat muun muassa materiaalit ja palvelut, palkkakustannukset, laillisen oikeuden rekisteröintipalkkiot ja poistot aikaansaamiseksi hyödynnetyistä patenteista ja lisensseistä. Hankintameno ei kuulu mitkään yhteisön yleismenot,

henkilöstön koulutusmenot tai hyödykkeeseen liittyvän liiketoiminnan alkuvaiheen tappiot.

Patenttiin tähtäävän toiminnan erottelu tutkimus- ja kehittämistoiminnaksi ei aina ole helppoa. Patenttihakemuksen laatiminen on usein selkeästi osa kehittämistoimintaa, mutta tutkimustoimintavaihe lakkaa usein jo paljon aikaisemmin. Toisaalta juuri patenttihakemuksen tekeminen saattaa olla selkeä siirtymäkohta kehittämistoimintaan etenkin, jos haettavan patentin pohjalta aloitetaan uutta liiketoimintaa. Usein yksittäisen patentin pohjalta ei silti aloiteta uutta liiketoimintaa, vaan esimerkiksi parannellaan olemassaolevia tuotteita. Patenttihakemuksen laatiminen on kuitenkin konkreettinen osoitus siitä, että tutkimustoiminta on johtanut johonkin tulokseen, joka voidaan kaupallistaa. Yritysjohdo osoittaa myös patenttihakemuksen kustannuksien muodossa uskonsa siihen, että keksintö on arvokas. Yllä listatut vaatimukset kirjaamiselle eivät silti aina täyty edes hakemuksen tekohetkellä.

Merkityksellistä sisäisesti aikaansaatuja aineettomien hyödykkeiden osalta on, että kehitysmenot on pakko aktivoida, jos kaikki edellytykset täyttyvät. Tällä on katsottu tosin olevan vain lähinnä myönteisiä vaikutuksia yrityksille, muun muassa yrityksen rahoituksen ja mahdollisesti listattujen osakkeiden likvidiyden kannalta³³.

2.2.5. Toimenpiteet kirjaamisen jälkeen

Muut menot, paitsi edellisissä kappaleissa aktivoitavaksi kelpaaviksi luokitellut, merkitään kuluiksi tilinpäätökseen. Arvioitaessa aineettomien hyödykkeiden hankintamenoa kirjaamisen yhteydessä on lisäksi pidettävä mielessä, että aiemmin kuluiksi kirjattujen menojen aktivoiminen ei ole koskaan sallittua. Tämä mainitaan erikseen IAS-38:n kappaleessa 71. Patenttien osalta tämä koskee useimmiten erilaisia henkilöstö- ja

³³ Boone – Raman (2003).

tutkimusmenoja.

Kappaleen 72 mukaan yhteisön on valittava tilinpäätöksensä laatimisperiaatteeksi joko hankintamenomalli tai uudelleenarvostusmalli. Uudelleenarvostusmallia käytettäessä aineettomien resurssien kirjanpitoarvo voi myös kasvaa alkuperäisen kirjauksen jälkeen. Uudelleenarvostusmalli on kuitenkin käytettävissä vain sellaisten hyödykkeiden osalta, joille on olemassa toimivat markkinat, joten tämä vaihtoehto ei ole mahdollinen patenttien osalta. Kappaleessa 78 mainitaan erikseen, että muun muassa patenteille ei ole mahdollistakaan olla toimivia markkinoita puutteellisen homogeenisuuden vuoksi. Tästä huolimatta patenteja omistava yhtiö voi valita tilinpäätöksen laatimisperiaatteeksi uudelleenarvostusmallin, mutta tällöin patenttien osalta on käytettävä hankintamenomallia. Hankintamenomallin, josta säädetään kappaleessa 74, mukaan aineettomat hyödykkeet merkitään taseeseen hankintamenoon, josta on vähennetty kertyneet poistot ja arvonalentumiset.

Aineettomien resurssien osalta on myös arvioitava niiden taloudellinen vaikutusaika, joka voi olla standardin uudistamisen jälkeen rajallinen tai rajoittamaton. Vaikutusaika tarkoittaa aikaa, jolloin hyödyke tuottaa yhteisölle nettorahavirtaa. Erottelulla on merkitystä erityisesti poistojen kannalta, koska rajoittamaton vaikutusaika merkitsee, että hyödykkeestä ei tehdä poistoja. Kappaleen 94 mukaan laillisen oikeuden vaikutusaika ei voi ylittää omaa voimassaoloaikaansa. Täten patentin taloudellinen voimassaoloaika on aina rajallinen ja maksimissaan patentin jäljelläoleva uudistettavissa oleva suoja-aika.

Patentin taloudellinen vaikutusaika ei tietenkään aina ole sen jäljellä olevan suoja-ajan mittainen. Vaikutusajan pituus riippuu muun muassa hyödykkeen odotetusta käytöstä, teknologian tai kysynnän muutoksista, toimialan tulevaisuudennäkymistä tai kilpailijoiden tai muiden tahojen odotetuista toimista. Patenttien vaikutusaika voi siis vaihdella paljonkin ja vaikutusajan ennustaminen voi olla vaikeaa. Lääkepatentin odotettu taloudellinen

vaikutusaika voi olla juuri suoja-ajan mittainen, ja suoja-ajan päättymisen jälkeen lääke joutuu välittömästi kilpailuun kopia-lääkkeiden kanssa. Uudentyyppiseen teknologiaan liittyvän patentin kaupalliset käyttömahdollisuudet taas saattavat olla erittäin epävarmoja. Jos taloudellisen vaikutusajan määrittäminen on liian vaikeaa, voi se olla merkki siitä, että hyödyke ei edes täytä muita kirjaamisen edellytyksiä.

Poistojen tekeminen aineettomista hyödykkeistä, joiden vaikutusaika on rajallinen, käsitellään kappaleissa 97-106. Poistojen tekeminen aloitetaan vasta silloin, kun hyödyke on valmis käytettäväksi. Poistomenetelmän tulisi kuvata hyödykkeen yhteisölle tuottamaa taloudellista hyötyä. Menetelmäksi on valittava tasapoistomenetelmä, ellei yhteisö kykene osoittamaan jotakin muuta menetelmää, esimerkiksi degressiivistä tai suoriteyksikköihin perustuvaa menetelmää, sopivammaksi. Poistot kirjataan tulosvaikutteisesti, ellei niitä aktivoida jonkin IFRS-standardien sallimalla tavalla hyödykkeen, kuten vaihto-omaisuuden, hankintamenoon.

Hyödykkeen poistopohjaan vaikuttaa mahdollinen jäännösarvo. Jäännösarvo voi olla standardin mukaan kyseessä vain silloin, kun kolmas osapuoli on sitoutunut ostamaan hyödykkeen jonakin myöhäisempänä ajankohtana tai hyödykkeelle on olemassa toimivat markkinat. Patenttien osalta ainoa mahdollisuus jäännösarvoon lienee tapaus, jossa patentti saataisiin myytyä ennen suoja-ajan päättymistä. Tällöinkin siis kolmannelta osapuolelta tulisi olla etukäteinen suostumus kauppaan. Poistoaika ja -menetelmä on tarkastettava jokaisen tilinkauden päättyessä. Jos nämä eivät enää vastaa todellisuutta, on niitä korjattava. Saattaa esimerkiksi ilmetä, että hyödykkeestä saatava taloudellinen hyöty lykkääntyy.

Kappaleissa 112-117 käsitellään tilanteet, joissa aineeton hyödyke kirjataan pois yhteisön taseesta. Aineettomat hyödykkeet kirjataan pois taseesta silloin, kun ne luovutetaan kolmannelle osapuolelle tai kun hyödykkeen käytöstä ei ole odotettavissa vastaista

taloudellista hyötyä. Tällöin mahdollinen voitto tai tappio määräytyy hyödykkeen kirjanpitoarvon mukaan. Tässä yhteydessä ei käsitellä tilanteita, joissa aineettomasta hyödykkeestä luovutaan, mutta yhteisö jatkaa kuitenkin hyödykkeen käyttöä, kuten myyntiä tai takaisinvuokrausta. Tällainen toiminta ei ole tällä hetkellä yleistä aineettomien hyödykkeiden osalta, mutta niiden käyttö saattaa kasvaa sitä mukaa, kun hyödykkeet näkyvät yksittäisinä omaisuuserinä yritysten taseissa.

2.3. IAS-36 Omaisuuserien arvon alentuminen

IAS-36 Omaisuuserien arvon alentuminen –standardi käsittelee tiettyjen omaisuuserien arvon alentumista, ja IAS-38:ssa viitataan suoraan IAS-36:een. Suuri osa standardin kappaleista koskeekin juuri aineettomien hyödykkeiden mahdollisen arvon alentumisen tunnistamista ja siihen liittyviä toimenpiteitä. Merkittävä osa standardia koskee liikearvoa ja taloudelliselta vaikutusajaltaan rajattomia aineettomia hyödykkeitä. Näitä kappaleita ei käydä läpi, koska niiden merkitys patenteille on vähäinen.

Yhteisön on arvioitava jokaisen raportointikauden päättyessä, onko mitään viitteitä siitä, että jonkin omaisuuserän arvo olisi saattanut laskea. Jos viitteitä esiintyy, on yhteisön arvioitava uudelleen hyödykkeestä saatavissa olevat vastaiset rahavirrat. Samanlainen testi on suoritettava aina aineettomalle hyödykkeelle, jota ei ole vielä otettu käyttöön. Tähän on syynä se, että ennen liiketoiminnan aloittamista tehdyt suunnitelmat ja laskelmat saattavat sisältää virheitä tai vääriksi osoittautuvia olettamia, jotka huomataan vasta liiketoiminnan aloittamisen jälkeen. Suunnitelmien paikkansapitävyyttä on siis arvioitava uudelleen. Liiketoiminnan aloittamisen jälkeen virheelliset laskelmat tai arviot esimerkiksi markkinoiden koosta tulevat joka tapauksessa ilmi.

Kappaleessa 12 luetellaan ulkoisia ja sisäisiä informaatiolähteitä, jotka voivat antaa viitteitä siitä, että omaisuuserän arvo on laskenut. Näitä ovat muun muassa teknologian tai

toimintaympäristön muutokset tai muu näyttö omaisuuden vanhenemisesta, diskonttokorkoon vaikuttavien korkojen nousu, tapahtuneet tai odotetut muutokset yhteisön toiminnassa omaisuuserän käyttöön liittyen tai sisäisen raportoinnin tuottamat viitteet siitä, että omaisuuserän tuottamat hyödyt tai aiheuttamat kustannukset poikkeavat selvästi odotetusta.

Tehdessään arvonalentumistestiä yhteisö voi käyttää kahta eri arviointitapaa: hyödykkeen myynnistä saatavaa käypää arvoa tai hyödykkeen käyttöarvoa. Jos kumpi tahansa näistä tavoista antaa suuremman arvon hyödykkeelle kuin sen kirjanpitoarvo, ei hyödykkeen osalta tarvitse kirjata arvonalentumista.

Rahamäärä määritetään lähtökohtaisesti hyödykekohtaisesti. Jos hyödyke ei tuota rahavirtoja, jotka ovat pitkälti riippumattomia toisten omaisuuserien tai omaisuuseräryhmien kerryttämistä rahavirroista, määritetään rahavirta sille rahavirtaa tuottavalle yksikölle, johon omaisuuserä kuuluu. Käytännössä yritykset noudattavat usein esimerkiksi omaa sisäistä maantieteellistä tai liiketoiminnallista raportointijaotteluaan. Tällöin edellytyksenä on myös, että omaisuuserän käyttöarvon ei voida arvioida olevan lähellä sen käypää arvoa vähennettynä myynnistä aiheutuvilla menoilla. Tällainen rahavirtaa tuottava yksikkö on kuitenkin pyrittävä pitämään mahdollisimman pienenä. Jos mahdollista, rahavirtaa tuottavat yksiköt tulisi määritellä samalla tavalla tilikaudesta toiseen. Käytettäessä suurempaa yksikköä kirjataan arvonalentumistappio vain siinä tapauksessa, että koko yksikön kirjanpitoarvo on käypää arvoa pienempi. Tällöin arvonalentumistappio kohdistetaan ensin mahdolliselle liikearvolle ja sen jälkeen tasasuhteessa yksittäisiin omaisuuseriin.

Arvonalentumistappion peruuttaminen, josta säädetään kappaleissa 109-125, muistuttaa pitkälti arvonalentumistappion alkuperäistä kirjaamista. Jokaisen raportointikauden päättymispäivänä yhteisön on arvioitava, onko viitteitä siitä, että kirjattua

arvonalentumistappiota ei enää ole tai että se on pienentynyt. Jos tällaisia viitteitä esiintyy, on yhteisön arvioitava omaisuuserästä kerrytettävissä oleva rahamäärä. Viitteet ovat samoja kuin viitteet arvonalentumistappion mahdollisuudesta, mutta niiden vaikutus on tietysti päinvastainen. Peruuttaminen kirjataan tulosvaikutteisesti ja omaisuuserän poistosuunnitelma on muutettava vastaamaan alkuperäisiä olosuhteita. Kirjanpitoarvoa ei voi kasvattaa suuremmaksi kuin jos arvonalentumistappiota ei olisi aiemmin kirjattu. Liikearvon arvonalentuminen ei ole peruutettavissa. Rahavirtaa tuottavan yksikön arvonalentumistappion peruutus tehdään samassa suhteessa yksittäisiin omaisuuseriin kuin alkuperäinen arvonalentumistappio.

2.3.1. Käypä arvo vähennettynä myynnistä aiheutuneilla menoilla

Hyödykkeen myynnistä saatava käypä arvo vähennettynä myynnistä aiheutuvilla menoilla on parhaiten määritettävissä silloin, kun hyödykkeen myynnistä on jo olemassa sitova sopimus kolmannen osapuolen kanssa. Jos tällaista ei ole käytettävissä, voidaan käyttää toimivilla markkinoilla muodostunutta hyödykkeen markkinahintaa. Jos tätäkään ei ole saatavilla, voidaan viimeisenä mahdollisuutena käyttää rahamäärää, jonka yhteisö voisi tilinpäätöspäivänä saada omaisuuserän luovutuksesta asiaa tuntevien, liiketoimeen halukkaiden, toisistaan riippumattomien osapuolten välisessä kaupassa. Tämä ei tarkoita tilannetta, jossa yhteisö olisi pakotettu myymään hyödyke.

Hyödykkeen myynnistä saatava käypä arvo vähennettynä myynnistä aiheutuvilla kuluilla tulee tällä hetkellä harvoin kyseeseen patenttien kohdalla puutteellisten markkinoiden takia. Toisaalta patentin arvo kolmannelle osapuolelle, joka käyttää patenttia omassa tuotannossaan, saattaisi olla pääteltävissä esimerkiksi mahdollisten lisenssimaksujen määrästä. Lisäksi yritykset, jotka eivät käytä patentejaan omassa toiminnassaan, voivat määrittää mahdollisen myyntihinnan yksinkertaisemmin.

2.3.2. Käyttöarvo

Käyttöarvo, jonka määrittäminen käsitellään kappaleissa 30-57, tarkoittaa hyödykkeen käytöstä kerrytettävissä olevia diskontattuja rahavirtoja, ja se tulee patenttien kohdalla useimmiten kyseeseen arvonalentumistestin lähtökohtana. Standardin mukaan käyttöarvon määrittäminen käsittää ensinnäkin rahavirtojen suuruuden arvioimisen ja toiseksi oikean diskonttauskoron soveltamisen. Näitä arvioitaessa tulee ottaa huomioon:

1. erilaiset arviot vastaisista rahavirroista ja odotukset rahavirtojen mahdollisista määrän tai ajoittumisen muutoksista;
2. rahan aika-arvo, jota edustaa tarkasteluhetken riskitön markkinakorko ja hinta omaisuuserään luonnostaan liittyvän epävarmuuden kantamisesta; sekä
3. muut tekijät, jotka voivat vaikuttaa tulevaisuuden rahavirtojen nykyarvoon.

Standardissa mainitaan erikseen, että laskettaessa käyttöarvoa voidaan rahavirtoihin liittyvä epävarmuus ottaa huomioon joko rahavirroissa tai diskonttauskorossa. Joka tapauksessa käyttöarvon tulisi edustaa kaikkien mahdollisten tulemien painotettua keskiarvoa.

Rahavirtoja koskeville arvioille annetaan myös selkeät perusteet. Arvioiden on perustuttava yhteisön johdon parhaaseen arvioon taloudellisista olosuhteista. Rahavirtojen on myös perustuttava johdon hyväksymiin budjetteihin tai muihin ennusteisiin, jotka eivät saa ylittää viittä vuotta, ellei pidempi ajanjakso ole perusteltavissa. Budjetteja pidemmältä ajalta arvion on perustuttava budjettien ennustamiin rahavirtoihin siten, että kasvuvauhti on tasaista tai laskevaa, ellei nopeampi kasvuvauhti ole perusteltavissa. Tämäkään kasvuvauhti ei yleensä saisi ylittää toimialojen pitkän aikavälin keskimääraistä kasvuvauhtia. Rahavirtojen määrän arviointia on peilattava jo toteutuneisiin rahavirtoihin. Tällöin on erityisesti otettava huomioon mahdolliset poikkeamat aikaisemmista budjeteista. Kaiken kaikkiaan yhteisön johdon on siis pyrittävä suhteellisen konservatiiviseen arvioon toimialan kehityksestä, jolla arvioitavaa hyödykettä käytetään.

Arvion on perustuttava hyödykkeen nykyiseen kuntoon. Siten huomioon ei saa ottaa mahdollisia toiminnan uudelleenjärjestelyjä tai laajennuksia, joihin yhteisö ei ole vielä sitoutunut, tai hyödykkeen parantamista tai lisäämistä. Laskelmat eivät myöskään saa sisältää rahoituksesta tai tuloveroista aiheutuvia rahavirtoja. Tuloverojen huomiotta jättäminen aiheuttaa käytännössä ongelmia diskonttokoron määrittämisessä. Esimerkiksi WACC on laskettavissa järkevästi vain verojen jälkeisille kassavirroille.

Käytetty diskonttauskorko koostuu rahan aika-arvosta ja omaisuuserään liittyvistä erityisistä riskeistä, joita ei ole otettu huomioon arvioissa rahavirtojen suuruudesta. Koron tulee olla yhtä suuri kuin tuotto, joka vaadittaisiin sijoituksesta riskeiltään ja ajoitukseltaan samanlaiseen sijoituskohteeseen. Inflaatio voidaan ottaa huomioon joko diskonttauskorossa tai muuttamalla rahavirrat reaali-perusteisiksi. Eri valuutoissa tapahtuvat rahavirrat on laskettava siten, että ne muutetaan yhteisön käyttämän valuutan määräisiksi laskelman tekopäivän avistakurssin mukaan. Valuuttakurssien mahdolliset muutokset otetaan huomioon korossa, jolla ulkomaan rahan määräiset rahavirrat diskontataan.

Sellaisessa tapauksessa, jossa omaisuuserän tai yksikön tuotoksia käytetään osaksi tai kokonaan yhteisön sisäisesti, mutta tuotokselle on olemassa toimivat ulkopuoliset markkinat, on omaisuuserä määriteltävä omaksi rahavirtaa tuottavaksi kokonaisuudeksi. Tällöin rahavirtojen määrittämisessä käytetään pohjana markkinahintoja, ei sisäisiä siirtohintoja.

2.3.3. Nykyarvomenetelmien käyttö

IAS-36-standardin liitteessä A luetellaan ohjeita nykyarvomenetelmien käytöstä käyttöarvon määrittämistä varten. Ohjeet käsittävät omaisuuserien vertailua, rahavirtojen odotusarvon käyttöä sekä diskonttauskoron valintaa. Liitteen alkusanoissa mainitaan, että

ohjeet ovat kiinteä osa standardia. Tämän takia niiden sivuuttaminen ei ole mahdollista, mikä osaltaan tekee standardin soveltamisen monimutkaisemmaksi, koska liite sisältää melko yksityiskohtaisiakin säännöksiä. Ohjeen sisältö on kuitenkin pääosin nykyarvolaskelmien käytön kuvailua.

Ohjeen lähtökohta on, että yhteisö voi käyttää kahta tapaa rahavirtojen nykyarvon määrittämiseksi. ”Perinteisessä” tavassa määritetään yksi rahamäärä, johon käytetään yhtä diskonttauskorkoa. ”Rahavirtojen odotusarvoon perustuvassa” tavassa käytetään useampaa rahavirtaa ja mahdollisesti useampaa diskonttauskorkoa. Molempien tapojen tavoitteena on kuvastaa omaisuuserien eroja muun muassa arvioitujen rahavirtojen, rahavirtojen määrän tai ajankohdan vaihtelun, rahan aika-arvon ja riskin välillä. Kummassakin tavassa diskonttauskoron tulee kuvastaa rahavirtoihin kuuluvia odotuksia. Rahavirtoihin tai diskonttauskorkoihin ei saa sisältyä niihin kuulumattomia elementtejä ja arvioitujen rahavirtojen ja diskonttauskorkojen tulee kuvastaa mahdollisten lopputulosten vaihteluväliä eikä yksittäistä todennäköisintä, pienintä tai suurinta mahdollista määrää.

Perinteisessä tavassa tärkeintä on oikean ja todenmukaisen diskonttauskoron valinta. Perinteisessä tavassa siis määritetään ensin yhdet rahavirrat, jotka diskontataan yhdellä korolla. Ongelmaksi saattaa tällöin muodostua erityisesti oikean diskonttauskoron valinta, jos omaisuuserälle ei ole olemassa toimivia markkinoita tai muita vertailukelpoisia eriä, joista olisi saatavilla diskonttauskorko. Ohjeen mukaan arvonmäärittäjän olisi tällöin pyrittävä etsimään mahdollisimman samantyyppinen omaisuuserä, josta saataisiin sopiva diskonttauskorko mahdollisesti oikaisemalla korkoa, jolloin saataisiin otettua huomioon omaisuuserien erot niihin liittyvien riskien suhteen.

Rahavirtojen odotusarvoon perustuvassa tavassa määritetään eri rahavirroille todennäköisyyksiä, joiden pohjalta lasketaan keskiarvo erilaisille mahdollisille lopputuloksille. Todennäköisyyksien käyttäminen on mahdollista monella eri tavalla

riippuen informaation määrästä ja luotettavuudesta. Tällöin on helpompaa ottaa huomioon myös rahavirtojen ajankohtiin liittyvä epävarmuus.

Kummassakin tavassa joudutaan joka tapauksessa diskonttaamaan tulevaisuudessa realisoituvia rahavirtoja. Diskonttauskoron valinnassa tulee ohjeen mukaan ensinnäkin varmistaa, että mitään riskejä ei oteta kahteen kertaan huomioon. Diskonttauskoron määrittämisen lähtökohdaksi voidaan ottaa yhteisön pääomakustannusten painotettu keskiarvo, joka voidaan määrittää esimerkiksi Capital Asset Pricing -mallilla tai käyttämällä yhteisön lisäluoton korkoa tai muita markkinoilla käytettäviä luottokorkoja. Näitä korkoja tulee oikaista, jos niissä ei ole otettu huomioon jotain rahavirtaan liittyvää riskiä, kuten maariskiä, valuuttariskiä tai hintariskiä. Valittu korko ei saa myöskään riippua yhteisön pääomarakenteesta, koska sillä ei ole vaikutusta omaisuuserästä saataviin vastaisiin rahavirtoihin. Diskonttauskorko voi myös vaihdella ajallisesti ja se on määritettävä ennen veroja.

Ohjeen suhteellisen tiukat määräykset kassavirran määrittämisestä näyttäisivät olevan ristiriidassa IAS-38:n säännösten kanssa aineettoman hyödykkeen hankinnasta liiketoimintojen yhdistämisen yhteydessä (ks. kappale 2.2.3). Liiketoimintojen yhdistämisen osana aineettoman hyödykkeen arvon määrittäminen on tehtävissä IFRS-3:n sallimana monella eri tavalla. Käytettäessä standardeja yhdessä aikaisempi arvonmäärittämismetodi ei siis välttämättä enää ole hyväksyttävä. Olisi kummallista, että hankinnan yhteydessä käytettyä arvonmäärittäystapaa ei saisi käyttää myöhemmin arvioitaessa, onko hyödykkeen arvo laskenut IAS-36:n mukaisesti. Esimerkiksi RFR-metodi pienentää vaikutusta kassavirtaan vain epäsuorasti.

3. Aineettomien resurssien arvonmääritysmallit

Erilaisia tilanteita, joissa on tärkeää saada selville patentin arvo, on useita. Ensinnäkin lainsäädäntö ja muut pakottavat normit, kuten IFRS-standardit, asettavat omia vaatimuksiaan. Näiden lisäksi normaalissa yritystoiminnassa tulee usein eteen tilanteita, joissa yrityksen omistamalle patentille tai patenttiryppäälle tulee pystyä määrittämään jonkinlainen rahamääräinen arvo. Joissakin tilanteissa pärjätään summittaisilla arvioilla, kun taas joskus arvo täytyy pystyä määrittämään mahdollisimman tarkasti ja huolellisesti. Olennaista on myös muistaa se, että patenteille ei usein ole mahdollista saada yhtä ”oikeaa” arvoa, vaan arvo riippuu myös siitä, mitä tarkoitusta ja ketä varten arvonmääritys tapahtuu.

IFRS-standardit edellyttävät mahdollisimman objektiivista arvonmääritystä, joka ei saa tähdätä mihinkään tietynlaiseen lopputulokseen kuten taseen loppusumman pienentämiseen tai pitämiseen ennallaan. Käytännössä tällaisia arvonmäärityksiä on vaikea tehdä, mutta etenkin tilintarkastajien on syytä olla työssään varovaisia tarkastaessaan yritysten tekemien tai teettämien arvonmääritysten oikeellisuutta.

Muun muassa seuraavissa tilanteissa yrityksen omistamalle patentille on tärkeää pystyä määrittämään arvo³⁴:

- Riidat ja oikeudenkäynnit: Patenteja koskevat riidat, etenkin jos ne päätyvät oikeusistuimeen, ovat lähes aina pitkiä, raskaita ja kalliita.³⁵ Lopputulos on tästä syystä kummallekin osapuolelle erittäin tärkeä, ja usein riidan kohteena olevien patenttien arvonmääritys vaikuttaa olennaisesti riidassa mahdollisesti määrättävien korvausten suuruuteen. Tällöin riidan molemmat osapuolet tekevät omia arvonmäärityksiään ja toisaalta pyrkivät horjuttamaan toisen osapuolen arvoja.

³⁴ Mukaeltu Sullivan (2000); s. 169.

³⁵ Ks. Suomen osalta Heinonen (2005) ja USA:n osalta esim. Parchmovosky - Wagner (2004); s. 15.

Arvonmääritys on siis syytä tehdä mahdollisimman huolellisesti, koska se joutuu oletettavasti kovalle koetukselle.

- Yhteistyö muiden yritysten kanssa: Patentit ovat usein osa yritysten välistä yhteistyötä. Yhteisyrityksissä tai strategisissa liittoumissa yritykset voivat tehdä yhteistyötä juuri sen takia, että ne saavat yhdistettyä teknologista osaamista joko toisen patenttien tai muun osaamisen kanssa. Esimerkiksi käy Sonyn ja Ericssonin yhteistyö matkapuhelinten valmistuksessa ja markkinoinnissa. Tällaisissa tapauksissa patenttien arvo on tärkeää määrittää tarkasti, koska arvot vaikuttavat yleensä suoraan voitonjakoon, omistussuhteisiin ja muihin yhteistyön ehtoihin. Tällöin on myös luontevaa, että molemmat osapuolet tekevät omat arvionsa patenttien arvosta.
- Siirtohinnoittelu: Siirtohinnoittelun kannalta patenttien arvostaminen on tärkeää. Usein yrityksen intressissä on saada siirrettävälle patentille mahdollisimman suuri tai pieni arvo. Tällaiseen arvostukseen vaikuttavat siirtohinnoittelua koskevat kirjanpito- ja veronormit, ja arvostukseen joutuvat ottamaan kantaa ainakin yrityksen tilintarkastajat ja etenkin verottaja.
- Lisensointi: Patentin lisensointipäätös edellyttää aina arvonmääritystä sekä lisensoijalta että lisenssinsaajalta. Tällöin vallitsee samanlainen vastakkainasettelu kuin muissakin neuvottelutilanteissa. Tämän takia vastapuolen arvonmääritystä tullaan luultavasti tarkastelemaan huolellisesti. Kuten myöhemmin kappaleessa 4.2.1. esitetään, tuomioistuimen tuomio siitä, minkä suuruinen vahingonkorvaus patentin loukkaajan on maksettava patentinhaltijalle, muistuttaa lisensointipäätöstä.
- Investointi- ja kehityspäätökset: Investointia tai kehitystyön jatkamista tai aloittamista koskeva päätös edellyttää usein investointia koskevan potentiaalisen liiketoiminnan arvostamista. Jos kyse on mahdollisesti patentoitavasta teknologiasta, otetaan samalla kantaa mahdollisesti syntyvien patenttien arvoon. Samaten arvioitaessa sitä, haetaanko jollekin keksinnölle patenttia, joudutaan arvioimaan syntyvän patentin potentiaalinen arvo.

Kuten aikaisemmin on todettu, lähestytään arvonmäärittystä erityisesti yrityksen kassavirran näkökulmasta. Oletuksena on, että patentin arvo syntyy patentin vaikutuksesta sen omistavan yrityksen kassavirtaan. Eri arvonmäärittystapoja ei käsitellä yleisesti, vaan vain siltä osin, kuin niillä on merkitystä aineettomien resurssien arvonmäärittämiselle.

Eri arvonmäärittämisetavat voidaan jakaa kolmeen kategoriaan: markkina-, kustannus- ja tuottooperusteisiin malleihin.³⁶ Kaikki kolme tapaa lähestyvät arvoa yrityksen kassavirran kautta. Niissä kaikissa arvo määräytyy tulevaisuuden rahavirtojen perusteella. Patenttien ollessa kysymyksessä on arvonmäärittämisjärjestyksen järkevä lähtökohta usein se, mitä tapahtuisi, jos patenttia ei olisi olemassa. Vertaamalla todellisuutta tällaiseen hypoteettiseen tilanteeseen, saadaan usein selville ainakin se, minkä takia patentti on arvokas.

IFRS-3 standardin kannalta on pidettävä mielessä, että arvo on määritettävä kauppahinnan allokaatiota varten ostetun yrityksen näkökulmasta ja sillä hetkellä, kuin määräysvalta siirtyi. Todellisuudessa arvonmäärittäminen tehdään vasta jälkikäteen, useitakin kuukausia myöhemmin, jolloin saattaa olla vaikeaa olla ottamatta huomioon yrityskaupan jälkeen tapahtuneita asioita. Toiseksi, kauppahinnan allokaation suorittaa usein määräysvallan hankkinut yhtiö, jolloin asioita voi olla vaikea tarkastella ostokohteen kannalta ottamatta huomioon oman yhtiön suunnitelmia.

3.1. Kustannusperusteinen malli

Kustannusperusteisen mallin lähtökohta on tutkia, kuinka paljon kustannuksia syntyisi aineettoman hyödykkeen hankkimisesta tai rakentamisesta uudelleen.³⁷ Toisin sanoen

³⁶ Smith – Parr (2000); s. 163.

³⁷ Smith – Parr (2000); s. 164.

lähtökohtana on hypoteettinen tilanne, jossa aineetonta hyödykettä ei olisi olemassa. Tämä tarkoittaa esimerkiksi brändin rakentamiseen tarvittavia markkinointikuluja tai tuotekehittelypanostuksia, joita tarvittaisiin patentin aikaansaamiseksi. Peruste mallin käytölle on se, että aiheutuvat kulut kuvaisivat hyödykkeestä tulevaisuudessa saatavia hyötyjä³⁸.

Kustannusperusteinen arvostusmalli lähtee täysin uuden tuotteen valmistuskustannuksien arvioinnista.³⁹ Patenttien osalta tämä tarkoittaa arviota siitä, paljonko patentin aikaansaaminen maksaisi nykyhetkellä. Hyvä lähtökohta tälle ovat tiedot patentista aiemmin aiheutuneista kustannuksista, jos tällaista tietoa on saatavilla. Patenttien aikaansaamiseen liittyviä kustannuksia ovat ainakin

- tutkijoiden ja muiden projektiin osallistuneiden palkat,
- rakennusten ja laitteiden yleiskustannukset,
- raaka-ainekulut,
- mahdollisen prototyypin ja testaamisen rakennuskustannukset ja lopulta
- patenttihakemukseen liittyvät kustannukset.

Ongelmana yllä olevassa listassa on se, mistä vaiheesta alkaen kuluja ryhdytään laskemaan patentista johtuviksi. Keksintöjen luonne on usein sellainen, että ne syntyvät sattumalta. Selkeä aloitusvaihe voisi olla esimerkiksi keksinnöstä laadittu liiketoimintasuunnitelma.⁴⁰ Kaikissa yrityksissä tutkimusprosessit eivät välttämättä ole näin formalisoituja, tai sitten keksintö on saattanut syntyä jonkin muun projektin aikana ja sen patentoitavuus on huomattu vasta myöhemmin. Usein voi myös olla vaikeaa vetää rajaa sen suhteen, mitä kustannuksia tutkimus- ja kehitysvaiheen lisäksi tulisi laskea juuri patentista aiheutuneiksi

³⁸ Smith – Parr (2000); s. 197-198.

³⁹ Smith – Parr (2000); s. 202-203.

⁴⁰ Smith – Parr (2000); s. 204.

kustannuksiksi. Miten käsitellään esimerkiksi markkinointikuluja, joita voi kertyä useassa eri tuotteen elinkaaren vaiheessa alustavasta kuluttajatestauksesta ja mainonnan suunnittelusta alkaen?⁴¹ Usein tällaiset kustannukset voi luontevammin katsoa aiheutuvaksi esimerkiksi tavaramerkeistä tai asiakassuhteista.

Arvonmääritystyön toinen vaikea muuttuja on arvioitavan hyödykkeen ikä. Jos arvostettava aineeton hyödyke ei ole uusi, on arvossa otettava huomioon sen mahdollinen kuluminen ajan myötä. Hyödykkeen kirja-arvosta tehtävät poistot voivat olla hyvä lähtökohta tälle, mutta poistot eivät välttämättä kuvaa hyödykkeen oikeaa arvonalentumista luotettavasti. Patenttien osalta selkein arvoa vähentävä tekijä on hyödykkeen suoja-ajan kuluminen. Suoja-ajan lisäksi tulee ottaa huomioon ainakin teknologinen kehitys. Toisaalta uusien keksintöjen kannalta ajan kuluminen on saattanut nostaa patentin arvoa, jos keksinnön pohjana oleva tuote on osoittanut toimivuutensa ja sille on muodostunut kysyntää.

Kustannusperusteinen malli on selvästi IAS-38:n sääntöjen perustana itse kehitetyn aineettoman hyödykkeen kirja-arvon määrittämiselle (ks. kappale 2.2.4.). Standardissa kulujen kerryttämisaikankohda on rajattu kehitysvaiheen alkamisajankohtaan, mutta kehitysvaiheen alun määrittämiseksi ei standardissa ole täysin selkeää ohjeistusta. Tästä huolimatta taseeseen kirjattua itse kehitettyä hyödykettä joudutaan käsittelemään IAS-36:n mukaan arvonalentumisten kannalta.

Selkeydestään huolimatta kustannusperusteinen malli ei useinkaan anna luotettavaa arvoa aineettomalle hyödykkeelle, ainakaan patentille, patenttien edellyttämän keksinnöllisyyden ja ainutlaatuisuuden takia. Mallilla saatetaan saada jonkinlainen minimihinta joihinkin tilanteisiin, esimerkiksi tietokoneohjelmistolle, mutta se tulisi ottaa käyttöön vasta markkinaperusteisen tai tuottooperusteisen mallin käytön ollessa mahdotonta. Suurin

⁴¹ Smith – Parr (2000); s. 205.

kustannusperusteisen mallin ongelma on se, että minkä tahansa hyödykkeen arvo perustuu tosiasiassa tulevaisuudessa saataviin hyötyihin.⁴² Kehitystyöstä aiheutuneet kustannukset eivät ole minkäänlainen tae siitä, minkä suuruisia hyötyjä hyödykkeestä on mahdollista saada. Malli ei ota millään tavalla huomioon hyödykkeeseen liittyviä riskejä, keksintöä hyödyntävän tuotteen kysyntää ja hintaa tai hyötyjen aktualisoitumisen ajankohtaa.

3.2. Markkinaperusteinen malli

Markkinaperusteisen mallin idea on etsiä vertailukohtia transaktioista, jotka koskevat samanlaista tai useimmiten samantyyppistä aineetonta omaisuuserää kuin arvostettava hyödyke.⁴³ Vapailla markkinoilla tapahtuva kauppa antaa luotettavan arvon vaihdettavalle tuotteelle ja edustaa samalla hyödykkeen käypää arvoa.

Markkinaperusteinen malli on nostettu luotettavuutensa kannalta ensisijaiseksi arvonmäärittystavaksi useissa IFRS-standardeissa, myös IAS-38:ssa ja IAS-36:ssa. Kuten alla kuitenkin tullaan osoittamaan, on sen käyttökelpoisuus aineettomien hyödykkeiden arvonmäärittämisessä silti usein erittäin rajallinen.

Markkinaperusteinen malli on usein erittäin ongelmallinen aineettomien resurssien arvonmäärittämisessä. Käytännössä suurin ongelma on usein se, että transaktioita, joita voitaisiin käyttää vertailun pohjana, ei joko ole olemassa tai sitten niistä ei ole saatavilla tarpeeksi tietoa. Patentteja tai muita aineettomia hyödykkeitä myydään harvoin sellaisenaan. Yleensä aineettomat resurssit myydään osana koko yrityksen tai sen osan kauppaa. Toiseksi patenttien vertailtavuus on usein vaikeaa siitä huolimatta, että samantyyppisistä transaktioista olisi saatavilla tietoa.

⁴² Smith – Parr (2000); s. 213.

⁴³ Smith – Parr (2000); s. 175.

Patentit ovat jo perusluonteeltaan ainutlaatuisia. Siksi lähes aina vertailun pohjana olevaa jostakin aikaisemmasta transaktiosta saatua, arvostuksen lähtökohtana käytettävää, arvoa, tulisi oikaista jollakin tavalla ottaen huomioon vertailtavien patenttien väliset erot. Havaittujen erojen avulla arvoa joko nostetaan tai lasketaan. Patenttien osalta tärkeimmät oikaisuun vaikuttavat tekijät ovat:

- Toimiala: Patenttien merkitys eri toimialoilla vaihtelee todella paljon. Lääkepatenttia voi olla vaikea verrata johonkin tekniseen alaan kuuluvaan patenttiin. Arvoon vaikuttavia eroja eri toimialojen välillä ovat ainakin teknologian merkitys yleisesti, alalle tulon esteet ja alan kasvunäkymät.⁴⁴
- Patentin suojaaman tuotteen markkinaosuus ja kannattavuus: Patentti antaa lähtökohtaisesti monopolin tietyille keksinnöille. Käytännössä patentin suojaamaa tuotetta tulee silti usein arvioida vain substituuttina muille tuotteille, joiden kanssa se kilpailee. Patentin suojaaman tuotteen markkinaosuus ja kannattavuus ovat molemmat erittäin merkityksellisiä sen arvon kannalta.
- Patentin ominaisuudet ja suoja-alan laajuus: Patenttien merkityksellisyys vaihtelee paljon. Jotkin patentit suojaavat tiettyä tuotetta kokonaan ja jotkin patentit koskevat vain pientä osaa suuremmasta kokonaisuudesta. Vertailtavuuden kannalta tämä ei välttämättä ole kovin suuri ongelma, jos arvostuksen kohteena on koko patenttisalkku, joka suojaa tiettyä tuotetta. Toisaalta ongelmia voi tulla siitä, jos vertailun pohjana olevassa transaktiossa myytiin useampi patentti kerralla. Patenttien suoja-alan osalta huomioon tulee ottaa myös se, että patenttien pätevyys on usein olla kyseenalainen. Jos patentin pätevyys on vahvistettu tuomioistuimessa, on sen arvo varmasti korkeampi.
- Jäljellä oleva suoja-aika: Patentin elinikä on rajallinen, enimmillään 20 vuotta. Patenttien vertailussa tulee ottaa huomioon niiden mahdollisesti eripituiset suoja-

⁴⁴ Smith – Parr (2000); s. 182-184.

ajat. Aina tämä ei ole ongelmallista, jos vertailtavia patenteja käytetään alalla, jossa teknologinen kehitys on nopeaa ja patentit eivät ole käyttökelpoisia koko 20 vuotta.

Vertailtavaa markkinahintaa oikaistaessa tulisi siis ottaa huomioon ainakin yllä mainitut asiat. Selvää on, että markkinaperusteinen arvonmääritys on erittäin harvoin mahdollista joko siksi, että vertailukelpoisia transaktioita ei ole tai niistä ei ole saatavilla tarpeeksi tietoa. Markkinaperusteisen mallin merkitys patenttien arvonmääritykselle on täten rajallinen, mutta sillä saatetaan saada suuntaa-antavia tai muita arvonmääritystapoja tukevia lukuja.

3.3. Tuottoperusteiset mallit

Tuottoperusteisessa mallissa⁴⁵ aineettoman hyödykkeen arvo saadaan määrittämällä siitä tulevaisuudessa saatava tuotto. Tuottoperusteiset mallit kiteytyvät lopulta kahteen muuttujaan: odotettujen tuottojen määrään ja riskiin. Pohjimmiltaan tuottoperusteisessa mallissa tehdään arvio odotettavissa olevien tuottojen määrästä ja niiden toteutumisen ajankohdasta. Tämän jälkeen tuotot diskontataan sopivalla diskonttomuuttujalla, jolloin saadaan selville tulevaisuuden tuottojen nykyhetken arvo. Nykyhetken arvossa on tällöin otettu huomioon tuottojen epävarmuus ja se, kuinka pitkä aika niitä joudutaan odottamaan.

Tuottoperusteinen malli mainitaan IAS-38:ssa ja IAS-36:ssa toissijaisena valintana silloin, jos markkinaperusteista mallia ei ole mahdollista käyttää arvonmäärityksessä (ks. kappale 2.3.3). IAS-36:n liitteessä A on annettu ohjeita nykyarvomallien, jollainen tuottoperusteinen malli on, käytöstä.

⁴⁵ Tuottoperusteisen mallin synonyyminä voitaisiin käyttää nykyarvoperusteista mallia. Termiä ”nykyarvoperusteinen malli” käytetäänkin IAS-standardeissa. Sana tuotto kuvaa kuitenkin paremmin mallin eroja kahteen aiemmin käsiteltyyn malliin.

Tuottoperusteisesta mallista on useita muunnelmia. Tässä käsitellään niistä sellaiset, jotka soveltuvat parhaiten aineettomien oikeuksien arvonmäärittämiseen. Niille kaikille on yhteistä diskonttokoron käyttö ja ne kaikki tähtäävät lopulta sen selvittämiseen, kuinka suuria hyötyjä aineettomasta hyödykkeestä on liiketoiminnalle. Suurin ongelma menetelmien käytössä on yleensä tulevaisuuden ennusteiden luotettavuus. Uusien teknologioiden tapauksessa mitään markkinoita ei vielä ole ja edes teknologian toimivuudesta ei välttämättä ole varmaa tietoa. Yksi menetelmä, jota ei tarkemmin käsitellä on Monte Carlo -simulaatio ja sen tyypiset sovellukset.⁴⁶ Patenttien arvonmäärittämiseen liittyy niin paljon ennustamista ja suoranaista arvailua, että yksi ainoa luku ei aina kuvaa patentin arvoa järkevästi, vaan päätöksenteon kannalta saattaa olla jopa hyödyllisempää saada tietty vaihteluväli patentin arvolle.

3.3.1. Diskonttokoron määrittäminen

Kaikissa tuottoperusteisissa malleissa päämääränä on tulevaisuuden kassavirtojen nykyarvon määrittäminen. Tulevaisuuden kassavirtojen nykyarvo saadaan diskonttaamalla kassavirrat sopivalla tuottovaatimuksella⁴⁷. Diskonttokoron määrittäminen on usein vaikeaa. Paras lähtökohta on usein koko yrityksen WACC eli pääoman tuottovaatimus.

⁴⁶ Monte Carlo -simulaatio laskee yhden arvon sijasta vaihteluvälin arvostettavalle hyödykkeelle sekä antaa tietoa siitä, millä muuttujilla on eniten vaikutusta hyödykkeen arvoon. Tällainen informaatio saattaa tottakai olla käyttökelpoista esimerkiksi arvonalentumistestauksen yhteydessä, mutta muuten IFRS-standardit edellyttävät, että aineettomille hyödykkeille on laskettava vain yksi arvo. Mielenkiintoista aiheen kannalta on, että Columbia Universitylle on myönnetty kaksi patenttia Monte Carlo -simulaation muunnelmaan tiettyjen rahoitusinstrumenttien arvostamiseen. Ks. esim. Columbia Universityn kotisivut osoitteessa: http://www1.cs.columbia.edu/~traub/html/body_patent_information.html (katsottu viimeksi 7.1.2006).

⁴⁷ Tuottovaatimusten määrittämistä ei käydä tässä tutkielmassa tarkemmin läpi siihen liittyvän problematiikan takia. Erinomainen esitys tuottovaatimusten laskemisesta on mm. Ogier - Rugman - Spicer (2004). Ks. myös esim. Brealey (2000); s. 484-488.

Yleensä on helpompaa tehdä tähän muutoksia hyödykkeen liittyvän riskitason mukaan kuin lähteä määrittämään hyödykkeelle tuottovaatimusta alusta alkaen.

Aineettomiin hyödykkeisiin liittyy usein suurempia riskejä kuin ”normaaliin” liiketoimintaan. Patentit suojaavat usein keksintöjä, joiden pohjana olevalla tuotteella ei ole vielä valmiita markkinoita tai joiden valmistamisesta ei ole vielä kokemuksia. Käytännössä tämä tarkoittaa usein, että yrityksen omaan WACC:iin lisätään erillinen riskipreemio.

Patentteihin liittyy tiettyjä riskejä, jotka ovat juuri patenteille tyypillisiä. Ensinnäkin patentin, etenkin juuri myönnetyn, pätevyys saattaa olla kyseenalainen.⁴⁸ Toiseksi jokin toinen taho voi tehdä tutkimusta, joka voi johtaa samantyyppiseen, mutta parempaan, keksintöön.

IAS-36 edellyttämissä arvonalentumistesteissä pitäisi standardin mukaan käyttää tuottovaatimusta ennen veroja. Käytännössä vaatimus täytetään usein siten, että arvonalentumistesti tehdään ensin verojen jälkeen lasketulla WACC:lla⁴⁹, jonka jälkeen lasketaan veroja edeltävä tuottovaatimus, jolla saadaan veroja edeltävistä kassavirroista sama lopputulos kuin WACC:lla.

3.3.2. Taloudellisen vaikutusajan määrittäminen

Diskonttokoron avulla pystytään määrittämään tulevaisuuden rahavirtojen nykyarvo. Tämän takia on tärkeää pystyä selvittämään aineettomasta hyödykkeestä aiheutuvien rahavirtojen ajankohta mahdollisimman tarkasti. Tähän liittyen on ratkaistava, kuinka pitkä aineettoman hyödykkeen taloudellinen vaikutusaika on. Patenttien osalta selkeä katto taloudelliselle vaikutusajalle on patentin voimassaoloaika. Usein patenttien merkitys lakkaa

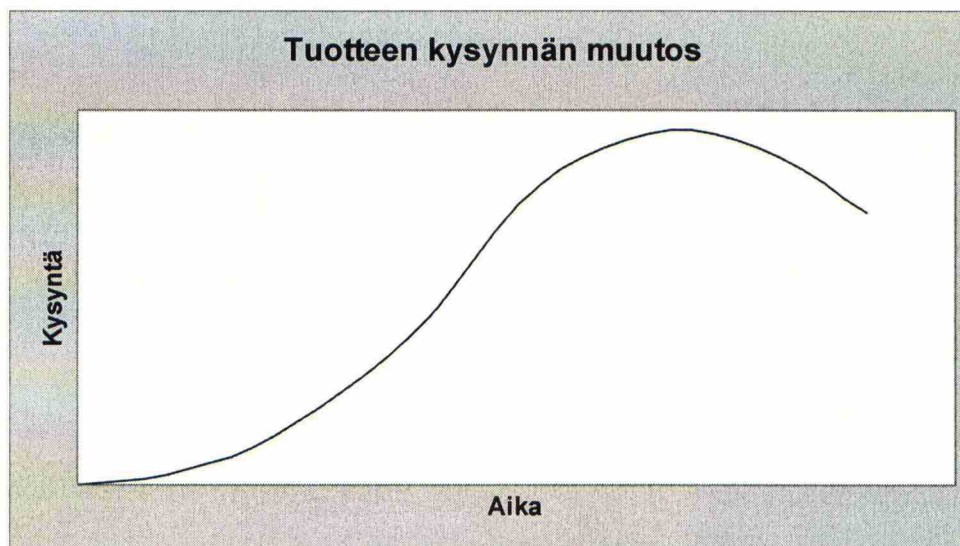
⁴⁸ Ks. tarkemmin kappale 4.1.1.

⁴⁹ WACC on ylipäätään mahdollista määrittää vain verojen jälkeiseksi.

kuitenkin vuosia ennen niiden voimassaoloajan päättymistä. Toisaalta esimerkiksi lääkepatenttien suojaamien lääkkeiden myynti saattaa olla korkeimmillaan niiden suojaajan päättyessä. Lääkkeiden hyväksymiseen vaadittavan raskaan prosessin takia lääkkeelle ei jää välttämättä pitkäkkään aikaa ylipäättään olla markkinoilla.

Patentin taloudellisella vaikutusajalla on merkitystä samalla tavalla huolimatta siitä, käytetäänkö patentin suojaamaan keksintöä sen omistajan omassa tuotannossa vai lisensoidaanko sitä ulkopuoliselle taholle. Lisenssitulotkin ovat sidoksissa samoihin asioihin, mikä tekee patenteista arvokkaita niitä käyttävillä tahoille.

Patenttien suojaamien keksintöjen hintojen ja kysynnän, molemmat tärkeitä komponentteja tuottoarvoperusteisessa laskennassa, ennustamisen tekee vaikeammaksi se, että kyseessä on usein jopa täysin uudenlainen tuote. Jos patentti koskee parannusta vanhaan tuotteeseen, on arvioitava kasvaneiden kustannusten ja loppukäyttäjien tuotteesta saaman hyödyn vaikutus uuden tuotteen kysyntään ja hintaan.

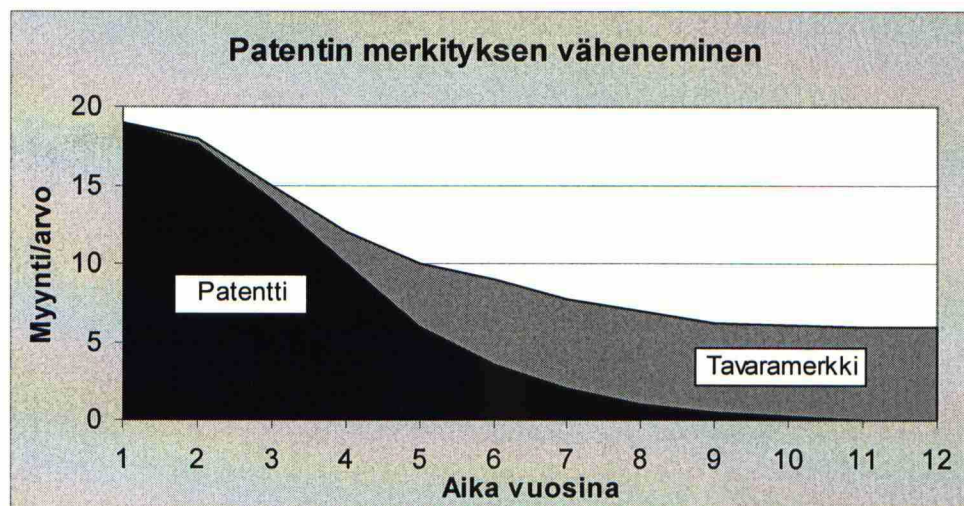

Kuvio 2: Tuotteen kysynnän muutos alan elinkaaren eri vaiheissa⁵⁰.

Joka tapauksessa jokaisen uuden tuotteen elinkaari muistuttaa luultavasti jollakin tavalla kuviota 2. Alussa kysyntä on vähäisempää, mutta vähitellen kysyntä lähtee kasvuun. Tällöin myös kilpailu kiristyy. Patentti saattaa jopa koskea kilpailijaa monopoliasemaa nauttivalle tuotteelle. Eri vaiheiden kestot saattavat vaihdella. Jos kyseessä on täysin uusi ja ihmisten jokapäiväistä elämää mullistava keksintö, voi tuote lyödä itsensä nopeasti läpi. Tuottoperusteinen laskenta edellyttää tulevaisuuden kysyntäkäyrän mallintamista sekä sitä, kuinka suuren osuuden patentoitu tuote kokonaiskysynnästä itselleen pystyy saamaan.

Taloudellisen vaikutusajan ja rahavirtojen tarkkojen ajankohtien selvittäminen on usein vaikeaa. Kaikkein vaikeinta se on luultavasti silloin, kun patentin suojaamalla keksinnöllä ei vielä ole valmiita markkinoita. Jonkin tuotteen kehitystyön ollessa kesken ei voida usein olla edes varmoja, milloin tuotteen myynti voidaan aloittaa.

⁵⁰ Mukaeltu: Hill - Jones (2001); s. 100.

Kuvio 3: Esimerkki patentin merkityksen vähenemisestä.⁵¹

Kuviossa 3 on esimerkki patentin merkityksen vähenemisestä tuotteen myynnin suhteen. Alussa, keksinnön ollessa uusi, voidaan tuotteella pitää korkeaa hintaa, koska kilpailijoita ei ole ja keksinnöstä on todellista apua. Ajan kuluessa keksinnön merkityksellisyys vähenee ja kilpailevia tuotteita tai vähintäänkin hyviä substituuotteja tulee markkinoille, jolloin sekä myyntivolyymit että hinta laskevat. Tällöin tavaramerkin merkitys kasvaa.

Yllä on käsitelty lähinnä patenteja, jotka koskevat jotakin myytävää tuotetta, sen osaa tai parannusta. Oma tärkeä ryhmänsä ovat näiden lisäksi menetelmiä tai tuotantoprosesseja koskevat patentit. Menetelmiin liittyvät patentit ovat usein jonkin valmiin menetelmän parannuksia, usein kustannussäästöjen muodossa. Usein on tietysti myös mahdollista, että tiettyä tuotetta voidaan valmistaa vain patentoidulla menetelmällä. Joka tapauksessa tällaisten patenttien taloudellisen vaikutusajan määrittäminen voi olla vaikeaa, koska menetelmän käyttökelpoisuutta ja mahdollisten uusien ja parempien menetelmien keksimistä on vaikea ennakoida.

⁵¹ Mukaeltu Smith - Parr (2000); s. 305.

3.3.3. Analyttinen menetelmä

Joskus patentin tuoma taloudellinen hyöty on selkeä. Esimerkiksi kameran, jossa on patentin suojaama ominaisuus, hinta voi olla kymmenen euroa suurempi kuin vastaavanlaisen kameran, jossa ominaisuutta ei ole. Todellisuudessa näin selkeä tilanne tulee harvoin eteen, vaan patentin tuoma taloudellinen hyöty on erotettava yhtiön koko rahavirroista jollakin muulla tavalla. Lisäksi patenttiin liittyvien rahavirtojen nykyhetken arvo on selvitettävä. Patentin arvon määrittäminen yhtiön rahavirtoja tarkastelemalla vaatii vähintäänkin kolmen seuraavan ongelman ratkaisemista:

1. Mitkä tulot liittyvät patenttia hyödyntävään järkevään kokonaisuuteen;
2. Mikä on sopiva diskonttokorko; sekä
3. Mikä osa rahavirroista johtuu patenteista. Toisin sanoen on selvitettävä, kuinka suuri merkitys on yhtiön muulla rahavirran tuottamiseen sitoutuneella pääomalla (engl. *complementary assets*).⁵²

Pyrkimys on saada selville, mikä osa yrityksen kannattavuudesta johtuu juuri arvostettavasta patentista tai muusta aineettomasta hyödykkeestä. Käytännössä paljon käytetty tämäntyyppinen menetelmä on MEEM-malli (Multiple-period excess earnings model). Siitä huolimatta, että ilman patenttia jokin liiketoiminta ei aina olisi ylipäätään mahdollista, on saatava muiden omaisuuserien merkitys selville. Situotuneen pääoman huomioon ottaminen on tärkeää, koska patenttien merkitystä yrityksen tulokselle on helppo liioitella jättämällä esimerkiksi tuotantokoneiden, rakennusten ja työntekijöiden merkitys huomiotta. Yllä mainitussa kymmenen euron esimerkissä on huomioitava muun muassa se, miten kameran tuotanto eroaa kamerasta, jossa ominaisuutta ei ole. Usein myös yrityksen brändillä ja tavaramerkeillä on tärkeä osa etenkin kulutustuotteiden myynnissä. Patenteilla onkin usein tärkeä yhteys myös muihin yrityksen aineettomiin resursseihin.

⁵² Smith - Parr (2000); s. 216.

Ensimmäinen lähtökohta patenttien arvonmääritykselle on niiden merkityksen selvittäminen. Yksittäisen patentin tai patenttisalkkujen osalta on ymmärrettävä, millä tavalla ne liittyvät niiden omistajan liiketoimintaan. Usein patentit koskevat jotakin kokonaista tuotetta. Patentit voivat myös vaikuttaa yrityksen kassavirtaan muun muassa tehostamalla jotakin menetelmää, jonka avulla tuotteen valmistukseen tarvitaan vähemmän raaka-aineita tai työvoimaa, mahdollistamalla halvempien raaka-aineiden käyttö tai tuotteen ominaisuuksia parantamalla.⁵³

Patentteja voidaan myös hyödyntää monella eri tavalla, mutta pääpiirteissään kyse on aina joko omasta käytöstä, patentin lisensoimisesta jollekin ulkoiselle taholle tai näiden yhdistelmästä⁵⁴. Jos esimerkiksi patenttiin on myönnetty eksklusiivinen lisenssi jollekin ulkoiselle taholle, on patentin arvon määrittäminen suhteellisen suoraviivaista. Tällöinkin on vielä määritettävä lisenssitulojen määrä⁵⁵, ajankohta sekä sopiva diskonttokorko.

3.3.4. Relief-from-royalty ja lisenssimaksujen arviointi

Relief-from-royalty-mallissa (RFR-malli) aineettoman hyödykkeen arvo määritetään sen kautta, paljonko yhtiö joutuisi maksamaan rojaltituloja kolmannelle osapuolelle arvostettavasta hyödykkeestä, jos se ei omistaisi sitä. Arvostettavan hyödykkeen arvo katsotaan siis olevan määritettävissä siten, että yhteisön ei tarvitse maksaa rojaltituloja kolmannelle, koska se omistaa hyödykkeen. Malli on paremmin perusteltavissa esimerkiksi tavaramerkkien tai brändien osalta, koska tavaramerkit eivät sulje toisia tavaramerkkejä pois. Patenttien tärkein ominaisuus sitä vastoin on, että niiden suojaamat keksinnöt ovat ainutlaatuisia. Toisaalta joillakin aloilla kilpailijat tuottavat omilla patenteillaan suojattuja,

⁵³ Smith - Parr (2000); s. 259-260.

⁵⁴ Jos patentin omistaja käyttää patenttia esimerkiksi vain Euroopassa ja patentin käyttö muualla maailmassa on lisensoitu muille tahoille.

⁵⁵ Lisenssitulot ovat harvoin kiinteän suuruisia.

kilpailevia tuotteita samaa tarkoitusta varten. Kuluttajat voivat usein valita kahdesta tai useammasta tuotteesta, joiden erot saattavat olla käyttötarkoituksen kannalta minimaalisia.

RFR-malli vaikuttaa nopeasti tarkasteltuna suhteellisen suoraviivaiselta menetelmältä. Tärkeimpien mallin vaatimien muuttujien eli rojaltiasteen, liikevaihdon⁵⁶, diskonttokoron sekä sen ajan, jonka aikana patenttia käytetään, selvittäminen ei kuitenkaan usein ole käytännössä helppoa.

Vaikein ja usein merkittävin muuttuja on rojaltiaste. Rojaltiasteet vaihtelevat paljon toimialojen välillä. Rojaltiasteisiin vaikuttaa esimerkiksi se, voidaanko patenttien hyödyntää yksinään vai tarvitaanko siihen jotakin toisia patentteja, jotka myös mahdollisesti joudutaan lisensoimaan. Tämä kysymys taas on sidoksissa siihen, kuinka merkityksellistä keksintöä patentti suojaa. Merkityksellisyydellä on joka tapauksessa yksinäänkin vaikutuksensa, koska se määrittää usein sitä, onko keksinnölle läheisiä substitootteja ja millainen lopputuotteen kysyntä on.

Rojaltiaste pyritään usein hakemaan jonkinlaisesta toimialan vertailuaineistosta. Tällaisia vertailuaineistoja on saatavilla useista lähteistä. Eri toimialoille tyypillisiä lisenssimaksuja tutkitaan paljon, jolloin lähteenä toimivat artikkelit⁵⁷ ja kirjat, ja tietoa yksittäisistä transaktioista ja sopimuksista on saatavilla myös maksullisista lähteistä⁵⁸.

Käytännössä hyödyllinen menetelmä lisenssimaksujen suuruuden määrittämisessä on niin

⁵⁶ Josta rojalti lasketaan.

⁵⁷ Esimerkiksi Les Nouvelles -lehdessä on usein lisenssimaksuja koskevia artikkeleita.

⁵⁸ Tällaisia palveluita tarjoavat mm. RoyaltySource (osoitteessa www.royaltysource.com; katsottu viimeksi 23.3.2007), The Financial Valuation Group (osoitteessa www.fvginternational.com; katsottu viimeksi 23.3.2007), Techagreements (osoitteessa www.techagreements.com; katsottu viimeksi 23.3.2007) tai KnowledgeExpress (osoitteessa www.knowledgeexpress.com; katsottu viimeksi 23.3.2007).

sanottu 25 prosentin sääntö⁵⁹. Säännön mukaan lisenssimaksujen tulisi olla neljäsosa lisenssin haltijan lisensoidun tuotteen liikevoitosta.⁶⁰ Neljäsosaa voitoista voidaan käyttää joko kiinteänä rojaltiasteena, joka on useimmiten jokin prosentti liikevaihdosta, tai sitten neljäsosa voitoista voidaan määrittää aina toteutuneista katteista. Lisenssimaksu lasketaan lähtökohtaisesti kaikista voitoista, ei pelkästään patentin käytöstä johtuvista hyödyistä, kuten kustannusten laskemisesta. Maksu määritetään pitkän aikavälin voittotasosta. Patenttien osalta tämä saattaa siis tarkoittaa jopa koko patentin jäljellä olevan eliniän huomioimista.

Perusasetelmassa säännön käyttökelpoisuus riippuu ensisijaisesti voiton määrittämisen onnistumisesta. Jos arvioidaan tapahtumia jälkikäteen, on tilanne yleensä selvä, kunhan esimerkiksi yleiskustannusten vyöryttämisestä päästään yksimielisyyteen. Etukäteiseen lisenssimaksun määrittämiseen liittyy voittojen osuuden määrittämisen ongelmallisuus.

Säännön hyötynä on sen helppous sekä se, että sitä sen yksinkertaisuudesta huolimatta käytetään paljon.⁶¹ Ongelmat ovat kuitenkin ilmeisiä. Sääntö ei ota millään tavalla huomioon lisensoinnin kohteena olevan patentin tai patenttisalkun arvoa tai merkitystä.⁶²

Yksinkertaisuudestaan huolimatta sääntö antaa usein hyvän lähtötason lisenssimaksun määrittämiselle.⁶³ Prosenttiosuutta voidaan tämän jälkeen nostaa tai laskea yksittäistapauksen olosuhteiden, kuten patentin merkityksen tai toimialaan liittyvien

⁵⁹ Englanniksi *25 per cent rule* tai *rule of thumb*

⁶⁰ Goldscheider et al. (2002); s. 124.

⁶¹ Ks. Goldscheider et al. (2002); s. 127 oleva kattava lista säännön käyttöä huomioineesta tutkimuksesta. Sääntö on hyväksytty myös tuomioistuimissa lisenssimaksun määrittämisen perustaksi.

⁶² Goldscheider et al. (2002); s. 131. EBIT on yleensä perustelluin lähtökohta, koska se ottaa huomioon sekä tuotannon kaikki kulut, mutta myös muut liiketoiminnasta aiheutuneet toteutuneet kulut.

⁶³ Hagelin (2003); s. 366.

erityispiirteiden mukaan.

3.3.5. Optiomallit

Patenttia voi ajatella myös optiona. Näkökulmasta riippuen patentti voi olla pääsääntöisesti optio haastaa patentin loukkaaja oikeuteen tai optio hyödyntää patentin suojaamaa keksintöä. Patentti antaa haltijalleen monia option tunnusmerkkejä. Patentti on irrotettavissa keksinnöstä, jota se suojaa, patenttia ei ole pakko hyödyntää ja patentin haltija voi itse päättää, milloin hän mahdollisesti ryhtyy hyödyntämään patenttia.

Patentteja on esitetty mahdolliseksi arvostaa Black-Scholes -mallilla⁶⁴. Mallia muokataan siten, että:

- osakkeen tämänhetkinen hinta korvataan patenttiin liittyvän projektin (tai oikeudenkäynnin lopputuloksen) nykyarvolla;
- option toteutushinta korvataan projektin investointikustannuksilla;
- osakkeen hinnan vaihtelu korvataan projektin nykyarvojen vaihtelulla ja
- option toteutuspäivä korvataan ajalla, jonka aikana investointi projektiin on mahdollista tehdä.⁶⁵

Mallin eduksi on esitetty muun muassa se, että se ei aliarvioi pitkäkestoisten ja riskipitoisten patenttien arvoa.⁶⁶ Tällaisten projektien kassavirtojen arvo laskee nopeasti tuottoperusteisessa lähestymistavassa, jossa tulevaisuuden kassavirtojen arvo laskee nopeasti suuren diskonttokoron takia.

Ensimmäinen ongelma optio-mallissa on se, että patentti ei siirrä riskiä minkään osapuolten

⁶⁴ Katso mallista tarkemmin esim. Brealey - Myers (2000); s. 606-608.

⁶⁵ Kossovsky (2002); s. 63.

⁶⁶ Hagelin (2003); s. 370.

välillä kuten normaali optio. Toinen suuri mallin käyttöön liittyvä ongelma on projektiin liittyvien rahavirtojen vaihtelun kasvu. Epävarmuus rahavirtojen määrän suhteen lisää option arvoa mallissa, mutta liiketoimintaprojektien suhteen epävarmuus ei kasvata projektin nykyarvoa. Black-Scholes-malli olettaa lisäksi mahdollisten rahavirtojen määrän olevan normaalisti jakautuneita, mutta tämäkään oletus ei päde erilaisten liiketoimintaprojektien kohdalla, etenkin silloin kun ne liittyvät johonkin uuteen teknologiaan. Kolmas ongelma mallin käytössä on se, että investoinnit on usein tehtävä jopa monia vuosia ennen positiivisia kassavirtoja. Option arvo perustuu Black-Scholes-mallissa taas siihen, että optio on muutettavissa heti rahaksi, jos se on ”in-the-money”. Ongelmat ovat yhtäläisiä silloin, kun patenttia käsitellään optiona haastaa patenttia loukkaava taho oikeuteen.⁶⁷

3.4. Informaation merkitys arvonmäärittämiselle

Saatavilla oleva informaatio patenteista vaikuttaa käytännössä olennaisesti arvonmäärittämiseen. Vähäisen informaation perusteella laskettu arvo ei välttämättä ole juuri luotettavampi kuin arvaus. Informaatio rajoittaa myös käytettävissä olevia malleja.

Patentin arvon määrittäminen kustannusperusteisella mallilla on usein kaikkein helpointa. Tarvittava informaatio aiheutuneista kustannuksista löytyy usein jo yrityksen sisäisen ja ulkoisen laskennan tuottamasta tiedosta, koska tarvittavat tiedot ovat tutkimus- ja kehityshenkilöstön palkkoja ja materiaalikuluja. Lisäksi yrityksen oma henkilöstö osaa yleensä parhaiten arvioida, kuinka paljon mitään kuluja on aiheutunut kehitystyöstä. Ongelmaksi jää tietenkin usein sen arviointi, mitkä kaikki kulut tulisi laskea tutkimustyöhön liittyneiksi⁶⁸.

⁶⁷ Kidder - Mody (2003); s. 191-192.

⁶⁸ Smith – Parr (2000); s. 311.

Kustannusperusteinen arvonmääritys on vaikeampaa tehtäessä arvonmääritystä yrityksen ulkopuolelta, koska tällöin joudutaan turvautumaan lukuihin, joita ei ole, jos niitä edes on saatavilla, parhaassakaan tapauksessa yleensä eritelty. Tällöin kustannusperusteisessa laskennassa joudutaan turvautumaan vertailuun, eli joudutaan arvioimaan, paljonko kustannuksia kehitysprojekti on luultavasti aiheuttanut. Koska tutkimus- ja kehitystyön tulosten ennustaminen ja seuraaminen on vaikeaa, on tällainen toiminta usein pelkästään asiantuntijan suorittamaa arvailua, jonka lopputulos on todennäköisesti erittäin epäluotettava.

Markkinaperusteisessa mallissa käyttökelpoista informaatiota ei, kuten yllä on jo esitetty, useinkaan ole saatavilla. Jotta markkinaperusteista mallia voitaisiin käyttää, on ensin saatava tietoa vastaavista transaktioista, joista valita vertailukohde. Tämän jälkeen pitäisi pystyä arvioimaan sitä, miten vertailukohteeksi valittu transaktio tai transaktiot eroavat arvonmäärityksen kohteesta. Tämän jälkeen eroavuudet pitäisi pystyä kvantifioimaan, jotta arvonmäärityksen kohteen arvo saataisiin selville oikaisemalla transaktiossa maksettua hintaa.

Patenttien kannalta kaikkein ongelmallisinta on patenttien ainutlaatuisuus, jolloin vertaileminen on vaikeaa. Toiseksi tietoa transaktioista on vähän, koska patenteja tai patenttisalkkuja myydään harvoin sellaisenaan, vaan ne seuraavat usein koko yrityksen tai liiketoiminnan kauppaa. Patenttien lisensointi on kasvanut 2000-luvulla voimakkaasti, mutta lisensoinneista ei välttämättä julkaista tarpeeksi tietoa. Vaikka tietoa olisi saatavilla, voi transaktiota olla muuten vaikea tulkita, koska kyseessä voi olla ristiinlisensointi tai muunlainen tilanne, jossa lisensointimaksuun liittyy rahan lisäksi muutakin⁶⁹.

⁶⁹ Smith – Parr (2000); s. 312.

Tuottoperusteisessa mallissa tärkeässä osassa ovat tulevaisuuden ennusteet. Patenttiin liittyvästä liiketoiminnasta pitäisi pystyä ennustamaan alan kasvu, katteiden määrä sekä kilpailijoiden toimien vaikutus patenttiin. Mitä uudemasta keksinnöstä on kyse, sen vaikeampaa ennustaminen usein on. Jos patentti koskee vain marginaalista parannusta johonkin prosessiin, voidaan sen vaikutuksia ennustaa mahdollisesti +----hyvinkin tarkasti.

3.5. Patenttien eri hyödyntämistavat ja arvonmääritys

Patenttien hyödyntämistavat voidaan jaotella kahteen karkeaan pääkategoriaan: patenttia joko käytetään sisäisesti tai sitten ei. Jälkimmäinen vaihtoehto merkitsee sitä, että patentti joko myydään tai lisensoidaan⁷⁰. Jos yhtiö ei anna ulkopuolisille tahoille mahdollisuutta käyttää patenttia, voidaan patenttia käyttää aktiivisesti tai passiivisesti. Aktiivisuus viittaa siihen, että patentin suojaamaa menetelmää, tuotetta tai tuotteen osaa käytetään yhtiön liiketoiminnassa. Passiivisuus tarkoittaa lähinnä sitä, että patenttia ei käytetä joko sen takia, että sen ei ennusteta tuottavan tarpeeksi voittoja tai sitten patenttia käytetään esimerkiksi vaikeuttamaan kilpailijoiden toimintaa⁷¹. Toiseksi patenteja saatetaan pitää varalla, jos niille arvellaan tulevaisuudessa mahdollisesti löytyvän käyttöä. Patenttien osalta tulee kuitenkin aina pitää mielessä, että niiden ylläpito ei ole ilmaista. Tosin suurimmat kustannukset liittyvät hakuvaiheeseen.

Patenttien hyödyntämistavalla ei ole mitään vaikutusta kustannusperusteisen menetelmän lopputulokseen. Vaikutusta on vain keksinnöstä aiheutuneilla kustannuksilla. Markkinaperusteisessa mallissa hyödyntämistavalla saattaa olla vaikutusta, jos sen hyödyntämistapa vaikuttaa selvästi järkevään vertailukohteeseen. Useimmiten

⁷⁰ Tosin lisensointi on myös usein tapa laajentaa patentin maantieteellistä alueille, joilla patentti on voimassa, mutta joissa patentin omistajalla ei ole toimintaa.

⁷¹ Mm. tilanteessa, jossa yhtiöllä on patentoituna kaksi eri menetelmää, joilla molemmilla tähdätään samaan lopputulokseen, mutta jota vain toista yhtiö käyttää itse.

hyödyntämistavalla ei kuitenkaan markkinaperusteisessakaan mallissa ole merkitystä, sillä tärkeintä on löytää sopiva patenttitransaktio vertailukohteeksi.

Tuottoperusteisessa mallissa hyödyntämistapa nousee vahvemmin esille. Patentista saatavat tuotot on pystyttävä ennustamaan tarpeeksi luotettavasti. Tällöin patentin käyttötapa vaikuttaa suoraan siihen, minkälaisia rahavirtoja patentista aiheutuu tulevaisuudessa. Eri käyttötavat vaikuttavat eri tavalla yhtiön rahavirtaan, joko nostamalla tuottoja tai alentamalla menoja.

IFRS-standardien yhteydessä tällä hetkellä merkityksellisin patenttien arvostamistilanne liittyy yrityskauppoihin. Tällöin patenttia tulee tarkastella ostavasta yrityksestä erillään, koska kaupasta mahdollisesti aiheutuvia synergioita ei saa ottaa huomioon hyödykkeiden arvostamisessa, vaan ne ovat osa liikearvoa. Arvostustilanne muuttuu monimutkaisemmaksi yrityskaupan jälkeen mahdollisen arvonalentumistestaamisen yhteydessä. Tällöin tulee ottaa huomioon muun muassa se, miten hyvin hankittu patentti sopii yrityksen olemassa olevien patenttien kanssa yhteen.

4. Patenttien arvo yritystoiminnalle

Patentit ovat julkisen vallan myöntämiä yksinoikeuksia tietyn teollisen keksinnön kaupalliseen hyödyntämiseen. Patentit myönnetään aina määräajaksi, jonka jälkeen niiden suojaama keksintö on vapaasti kaikkien käytettävissä. Patenttijärjestelmän tarkoituksena on kannustaa keksintöjen tekemistä yksinoikeuden avulla ja toisaalta saattaa keksinnöt kaikkien tietoon, jolloin muiden on mahdollista jatkaa tutkimustyötä patentin suojaaman keksinnön pohjalta.

Tässä luvussa käydään läpi patenteja koskeva lainsäädäntö ja erilaiset oikeuskäytännöt. Molemmissa aiheissa keskitytään patenttien arvostamisen kannalta olennaisiin seikkoihin. Tämän takia esimerkiksi patenttien myöntämisen edellytyksiä tai patenttien yhteiskunnallisia vaikutuksia ei käydä läpi.

4.1. Patenttioikeus

Patenttioikeus on jo pitkään ollut aidosti kansainvälistä. Vuonna 1883 solmittiin Pariisin yleissopimus suojaamaan henkisen työn tuloksia ja poistamaan maiden välisiä lainsäädännöllisiä eroja. Sopimus koski myös patenteja, ja sen tärkeimpiä elementtejä patenttien osalta olivat kansallisen kohtelun periaate, vähimmäissuojan periaate ja konventioprioriteetti. Sopimuksen periaatteet harmonisoivat sopimuksen osapuolten lainsäädäntöä merkittäväällä tavalla. Myöhemmin 1970-luvulla patenttien osalta kansainvälistä yhteistyötä syvennettiin Patenttiyhteistyösopimuksella, jonka osana perustettiin Maailman henkisen omaisuuden järjestö WIPO. Samalla vuosikymmenellä aloitti toimintansa Euroopan patenttivirasto EPO (European Patent Office). 1990-luvulla solmittiin immateriaalioikeuksien kaupallisia näkökohtia koskeva TRIPS-sopimus.⁷²

⁷² Oesch & Pihlajamaa (2003); s. 31-33.

Pitkään jatkuneesta kansainvälisestä kehityksestä huolimatta patenttioikeussysteemit ovat jaettavissa anglosaksiseen ”first-to-invent” ja romaanis-germaaniseen ”first-to-file” -järjestelmään.⁷³ Jako perustuu siihen, kenellä on paras oikeus myönnettyyn patenttiin. Anglosaksisessa järjestelmässä pyritään suojaamaan keksinnön tekijää mahdollisimman pitkälle, kun taas romaanis-germaaninen järjestelmä on oikeusvarmuuden kannalta parempi. Viime vuosikymmeninä Euroopan ja Yhdysvaltojen välinen ero erilaisten keksintöjen patentoitavuuden välillä on kasvanut Yhdysvaltojen sallittua muun muassa tietokoneohjelmistojen ja liiketoimintamallien (business model) patentoitavuuden.

Euroopan Unionin piirissä on jo pitkään yritetty helpottaa koko EU:n alueella voimassa olevan ns. eurooppapatentin käyttöönottoa. Tällä hetkellä patenttihakemusten kustannuksia lisää tuntuvasti kääntäminen jokaisen jäsenmaan, jossa patentti halutaan saattaa voimaan, kielelle. Tällä hetkellä kaikki EU:n jäsenmaat Maltaa ja Luxemburgia lukuun ottamatta vaativat käännöksen omalle kielelleen.⁷⁴ Tarkoituksena olisi yksinkertaistaa hakemusmenettelyä siten, että hakemuksen voisi jättää vain esimerkiksi englanniksi, vaikka patentti kattaisi kaikki jäsenmaat. Ongelmaan ei ole kuitenkaan vielä löydetty ratkaisua. Toinen tärkeä koko EU:n kattavaa patenttia koskeva kysymys on patenttiriitojen ratkaisu ja niiden mahdollinen keskittäminen.⁷⁵ Koko EU:n kattavan patentin kannalta olisi järkevää, että riidat olisi mahdollista keskittää yhteen paikkaan sen sijaan, että jokaisessa jäsenmaassa voidaan käydä oikeutta samasta asiasta.

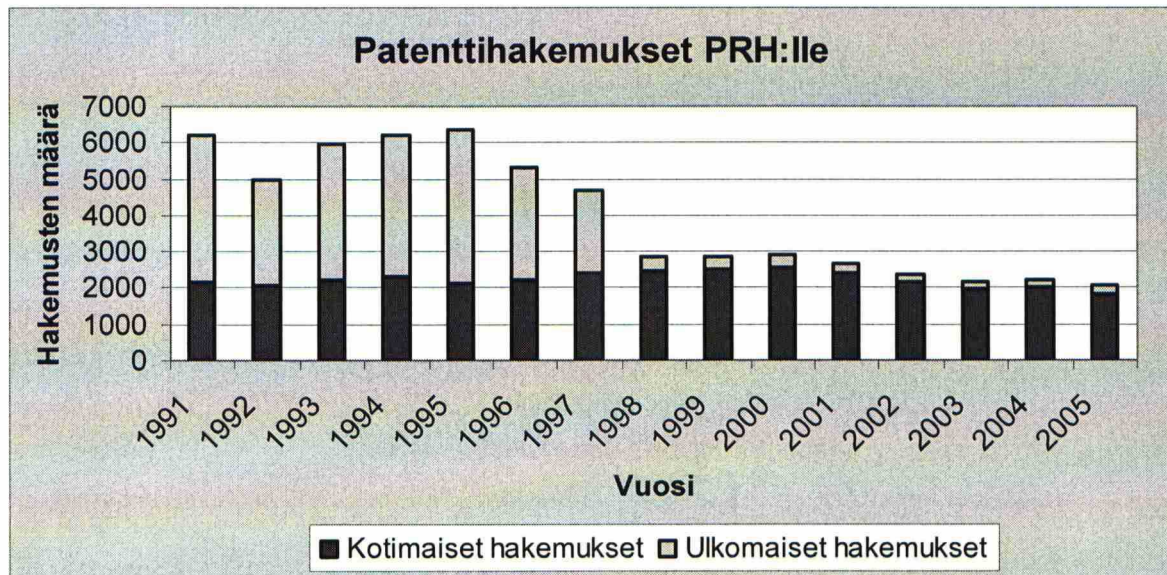
Joka tapauksessa mahdollisuus hakea patentteja EPO:n kautta on helpottanut patenttien

⁷³ Ks. esim. Haarmann (2001) s. 97. Castrén Yritysoikeus (1999) s. 601 ja Rissanen Yritysoikeus (1999) s. 51.

⁷⁴ Ks. Patentti- ja rekisterihallituksen kotisivut osoitteessa: www.prh.fi/fi/patentit/hakuulkom/eurpathakemus.html. Luxemburgin osalta riittää käännös englanniksi, ranskaksi tai saksaksi.

⁷⁵ Ks. esim. Josephberg et al. (2003); s. 23.

hakemista Euroopan alueella käännösvaatimuksista huolimatta. Kuviosta 2 on huomattavissa etenkin vuoden 1998 kohdalta, kuinka etenkin ulkomaiset patentioijat siirtyivät hakemaan patenttisuojaa Suomeen EPO:n kautta.

Kuvio 4: Patenttihakemukset Patentti- ja rekisterihallitukselle 1991–2005.⁷⁶

Suomen lainsäädännön osalta tärkein oikeussäännös on patenttilaki (550/1967). Lisäksi patenteja koskevaa lainsäädäntöä on säädetty muun muassa Patentti- ja rekisterihallituksen ja työsuhdekeksintöjen osalta.

4.1.1. Patenttihakemus ja patentoinnin edellytykset

Tässä kappaleessa selitetään patenttihakemuksen eri osat suomalaisten vaatimusten kautta. Suomalaiset patenttihakemukset vastaavat hyvin myös ulkomaille tehtäviä hakemuksia. Patenttihakemukseen liittyviä toimenpiteitä ja aikatauluja ei tarkemmin käydä tässä läpi.⁷⁷

⁷⁶ Tilastokeskus (2006).

⁷⁷ Ks. tarkemmin esim. WIPO (2006).

Huomionarvoista on kuitenkin se, että kansainvälisen hakemuksen tekeminen PCT-maihin antaa parhaimmillaan 30 kuukautta aikaa yhden hakemuksen jättämisestä, ennen kuin hakemuksia tarvitsee tehdä yksittäisiin maihin. Tästä on suurimpana hyötynä se, että suurimmat hakemiskustannukset liittyvät juuri yksittäisiin hakemuksiin jo pelkästään käännöskustannusten takia. Toiseksi tänä aikana on mahdollista tarkentaa patenttiin liittyviä liiketoimintasuunnitelmia.

Patenttihakemus koostuu kolmesta osasta: selityksestä, patenttivaatimuksista ja tiivistelmästä. Näille, etenkin patenttivaatimuksille, rakentuu patentin arvo, sillä ne määrittävät patentin myöntämän suoja-alan.⁷⁸

Selitysosassa kuvaillaan keksintö ja esitetään sen tekniset yksityiskohdat. Selityksessä on myös selostettava tekniikan taso, johon keksinnön uutuutta verrataan.⁷⁹ Selitysosassa pitää siis kertoa keksinnöstä tarpeeksi, jotta sen pohjalta voidaan myöntää mahdollisimman suuri suoja-ala. Toisaalta on vältettävä hakemuksen lopputuloksen kannalta ylimääräisen informaation antamista yleisön ja kilpailijoiden tietoon.

Patenttivaatimuksissa ilmaistaan täsmällisesti ne seikat, joita patentin halutaan suojaavan. Ne siis määrittävät patentinhaltijan kielto-oikeuden rajat. Yhdessä patenttihakemuksessa voidaan hakea suojaa vain yhdelle keksinnölle, mutta tällöin vaatimukset voivat koskea esimerkiksi jotakin esinettä, sen osia ja valmistusmenetelmää. Jonkin keksinnöllisen

⁷⁸ Patenttihakemuksen eri osa-alueet käsitellään tässä suhteellisen pintapuolisesti. Patenttihakemus ja siihen liittyvät asiakirjat ovat silti usein erittäin hyvä lähtökohta ulkopuolisen suorittamalle arvonmääritykselle, koska niissä kuvaillaan syy siihen, mitä keksinnössä on uutta ja miten se eroaa nykyisestä teknologian tasosta, toisin sanoen se, mikä keksinnössä on arvokasta.

⁷⁹ Eli niin kutsuttu prior art. Hakijan tulee suorittaa omat tutkimuksensa sen selvittämiseksi, että keksintö on varmasti uusi. Ks. myös PRH (2003); s. 8.

ajatuksen täytyy yhdistää vaatimuksia⁸⁰.

Vaatimukset voivat olla itsenäisiä tai epäitsenäisiä. PRH:n Patenttioppaan mukaan⁸¹:

”Itsenäisessä vaatimuksessa esitetään kaikki keksinnön piirteet, jotka ovat välttämättömät tarkoitetun vaikutuksen aikaansaamiseksi. Epäitsenäiset vaatimukset täsmentävät keksintöä, esittävät sen lisäpiirteitä ja vaihtoehtoisia sovellutusmuotoja.”

Vaatimusten muotoilussa on syytä pitää mielessä, että suoja-ala halutaan lähes kaikissa tapauksissa mahdollisimman laajaksi. Tällöin turhia yksityiskohtia on syytä välttää, koska ne kaventavat suoja-alaa. Sanojen muotoilu voi olla vaikeaa, koska toisaalta etenkin itsenäisissä vaatimuksissa on esitettävä täsmällisesti kaikki keksinnön ominaisuudet, jotka ovat välttämättömiä patentin kohteena olevan ongelman ratkaisemiseksi.

Lisää ongelmia aiheuttaa patenttihakemuksen kääntäminen eri kielille. Suomessa patenttivaatimukset on ennen patentin hyväksymistä käännettävä ruotsiksi. Sama patentti halutaan usein voimaan myös useassa maassa, jolloin lähes jokaiseen maahan tarvitaan uusi käännös maan omalle kielelle. Tällöin kustannusten kasvun lisäksi riskinä on, että joidenkin patenttivaatimusten kohdalla joko tapahtuu virheitä tai vaatimusten väliin jää aukkoja eri käännösten ja tätä kautta eri maissa myönnettyjen patenttien välillä.

Patenttilaissa on asetettu patentoitavuudelle yksityiskohtaisia edellytyksiä ja rajoituksia, jotka on kirjoitettu suoraan lakitekstiin. Nämä seikat käydään tässä melko pintapuolisesti läpi, koska niiden välitön merkitys patentin arvolle ei ole erityisen suuri⁸². Patentti voidaan

⁸⁰ PRH (2003); s. 9.

⁸¹ PRH (2003); s. 9.

⁸² Yleensäkin tässä tutkielmassa oletetaan, että jo kerran myönnetty patentti on pätevä edellytysten suhteen.

myöntää keksinnölle, joka täyttää seuraavat ehdot:

- Keksinnöllisyys: Patenttilain 2 §:n 1 momentin mukaan keksinnön tulee erota olennaisesti aikaisemmin tunnetusta tekniikan tasosta. Euroopan patenttisopimuksen 56. artiklan mukaan ratkaisu ei saa olla itsestään selvä alan ammattimiehelle verrattuna tunnetun tekniikan tasoon patentin hakemispäivänä.
- Uutuusvaatimus: Patenttilain 2 §:n mukaan keksinnön on oltava uusi siihen verrattuna, mikä on tullut tunnetuksi ennen patenttihakemuksen tekemispäivää, ja keksinnön on lisäksi olennaisesti erottava aikaisemmasta tiedon tasosta. Uutuusvaatimuksen voi siis estää se, että keksijäkin on tehnyt keksinnön tunnetuksi. Tätä vaatimusta on lievennetty tietyissä poikkeuksellisissa tilanteissa.
- Tekninen luonne: Patentti voidaan myöntää vain luonteeltaan tekniselle keksinnölle. Patenttilain 1 §:n 2 momentin mukaan keksintö ei ole muun muassa tieteellinen teoria tai matemaattinen menetelmä tai suunnitelma tai sääntö älyllistä toimintaa, peliä tai liiketoimintaa varten⁸³.
- Tekninen teho: Keksinnön tulee ratkaista keksinnön perustana oleva tekninen ongelma⁸⁴.
- Toisinnettavuus: Keksintö ei saa olla ainutlaatuinen, vaan se on voitava toisintaa. Toisinnettavuusedellytyksen on katsottu vaativan, että patenttihakemuksessa keksintö on selitettävä niin tarkasti, että alan ammattimies pystyy sen perusteella ymmärtämään toisinnon mahdollisuuden.⁸⁵
- Teollinen hyödynnettävyys: Keksintöä tulee pystyä hyödyntämään teollisesti. Teollisuuteen katsotaan tällöin kuuluvan muun muassa maatalous, mutta patenttilain

Siitä huolimatta, että patentin arvo saattaa hävitä kokonaan, jos se todetaan myöhemmin pätemättömäksi.

⁸³ Kts. Patenttilain 1 §:sta tarkempi lista.

⁸⁴ Oesch – Pihlajamaa (2003); s. 52-53. Oesch ja Pihlajamaa esittävät esimerkiksi tästä purjeen, joka asennettaisiin auton katolle. Tämä keksintö ei ratkaisisi ”tuulivoimalla kulkevan auton” ongelmaa.

⁸⁵ Oesch – Pihlajamaa (2003); s. 53.

1 §:n mukaan ihmisiin tai eläimiin kohdistuva lääketieteellinen menetelmä ei ole teollista toimintaa.

Patenttilain 1b §:ssä säädetään, että keksinnöille, joiden kaupallinen hyödyntäminen on yleisen järjestyksen tai yleisten tapojen vastaista, ei voida myöntää patenttia. Erityisesti tällaisiksi keksinnöiksi mainitaan ihmisen kloonaukseen tai ihmisen geneettiseen perimään liittyvät keksinnöt.

4.1.2. Patentin myöntämät oikeudet

Patenttilain 3 §:ssä säädetään patentin myöntämisen yksinoikeuden sisällöstä. Yksinoikeus kattaa kuitenkin vain ammattimaisen hyväksikäytön. Ammattimainen hyväksikäyttö koostuu 3 §:n 2 momentin mukaan seuraavista toimenpiteistä, joihin ei saa ilman patentinhaltijan lupaa ryhtyä:

1. patentoidun tuotteen valmistus,
2. vaihdantaan saattaminen,
3. käyttö,
4. maahantuonti ja
5. hallussapito edellä mainittuja tarkoituksia varten.

3 §:n 4 momentissa kielletään patentoidulla menetelmällä valmistetun tuotteen käyttö. Käytöksi mainitaan samat toimenpiteet kuin 2 momentissa (ks. lista edellä). Lopuksi 3 momentin mukaan patentoidun menetelmän käyttäminen tai menetelmän käyttöön tarjoaminen on kiellettyä. Ammattimaisen käytön yksinoikeuden kiellossa patentit on siis jaoteltu kahteen pääkategoriaan, uusiin tuotteisiin tai olemassa olevien tuotteiden parantamiseen ja valmistusmenetelmiin tai menetelmien parantamiseen.

Yksinoikeus käsittää vain ammattimaisen hyväksikäytön. Patenttilain 3 §:ssä on lista

toimenpiteistä, jotka eivät kuulu yksinoikeuden piiriin. Näitä ovat:

1. hyväksikäyttö, joka ei tapahdu ammattimaisesti,
2. sellaisen patentilla suojatun tuotteen hyväksikäyttö, joka Euroopan talousalueella on saatettu vaihdantaan patentinhaltijan toimesta tai tämän suostumuksella,
3. keksinnön käyttö kokeissa, jotka koskevat itse keksintöä, ja
4. lääkeaineen valmistus apteekissa lääkärin määräyksen mukaisesti yksittäistapauksissa tai toimenpiteitä täten valmistetuilla lääkeaineilla.

Nämä rajoitukset merkitsevät pääosin pyrkimystä edistää tutkimusta ja tuotekehittelyä, jolloin patentin suojaamaa keksintöä voidaan käyttää hyväksi muiden innovaatioiden pohjana (3. kohta). Rajoituksissa pyritään myös edistämään EY:n sisämarkkinoiden toteutumista ja estämään kilpailunrajoituksena Euroopan sisällä tapahtuvaa maantieteellistä markkina-alueiden jakoa⁸⁶ (2. kohta).

Yksinkäyttöoikeuden niin sanotun suoja-alan laajuus perustuu patenttivaatimuksiin, jotka ovat patenttihakemuksen ja myönnetyn patentin olennaisin kohta. Patentinhaltijan kielto-oikeuteen kuuluvat juuri patenttivaatimuksissa esitetyt ratkaisut ja toimintamallit. Kielto-oikeus ulottuu myös sellaisiin ratkaisuihin, jotka eivät olennaisesti eroa patentoidusta.⁸⁷ Suoja-alaan kuuluvat myös ratkaisut, jotka täyttävät saman tarkoituksen kuin patentin vaatimukset. Vaatimuksia ei siis pitäisi tulkita täysin sanatarkasti.⁸⁸

Patentin myöntämää yksinoikeutta rajoittavat patenttilaissa mainitut ennakkokäyttöoikeus ja pakkolisenssi. Ennakkokäyttöoikeus käsittää tietyn tahon oikeuden toimia yksinkäyttöoikeuden estämättä, jos kyseinen taho on käyttänyt patentin suojaamaa tuotetta

⁸⁶ HE 215/1992; kohta Yleisperustelut I kappale.

⁸⁷ Oesch – Pihlajamaa (2003); s. 82.

⁸⁸ Katso EPC Artiklan 69 tulkintapöytäkirja.

tai menetelmää ennen patentin hakemista. Ennakkokäyttöoikeuden merkitys yksittäisen patentin arvolle on kuitenkin vähäinen. Pakkolisenssijärjestelmä merkitsee julkisen intressin nojalla rikottavaa yksinoikeutta, ja sellaisen voi myöntää vain tuomioistuin. Pakkolisenssin saajan patentin haltijalle on maksettava täysi korvaus oikeuden rajoituksesta. Tämän takia ainakaan teoriassa pakkolisenssin myöntämisen uhan tai edes myönnetyn pakkolisenssin merkitys patentin arvolle ei ole merkittävä⁸⁹.

Ennakkokäyttöoikeuden ja pakkolisenssin lisäksi myös muu lainsäädäntö voi rajoittaa patentoidun keksinnön käyttömahdollisuuksia. Esimerkiksi jokin lääketieteellinen toiminta tai vaikkapa kemikaaleihin liittyvä keksintö saattaa olla kielletty jossakin laissa vaarallisuutensa takia. Patentti ei siis sisällä mitään erillistä käyttöoikeutta patentoituun keksintöön huolimatta siitä, että se täyttäisi muuten patentoitavuuden edellytykset.

Käytännössä kielto-oikeus edellyttää, että patentin omistaja itse valvoo patenttiansa mahdollisia loukkauksia. Valvonta on myös mahdollista ulkoistaa tähän erikoistuneille yrityksille. Valvontaa helpottaa tietysti se, että patentin potentiaalinen rikkoja on lähes aina patentin omistajan kilpailija, jonka toimintaa luultavasti tarkkaillaan muutenkin. Valvonnan kustannukset saattavat silti kasvaa suuriksi. Valvonnan lisäksi yhtiöllä tulee olla valmiudet toimia päättäväisesti ja tehokkaasti patentin mahdollista rikkojaa vastaan. Valvonnan helppous tai vaikeus riippuu usein patentin luonteesta⁹⁰. Jos patentti koskee jotakin valmiin tuotteen ominaisuutta, on sen rikkominen helpommin havaittavissa, koska rikkomuksen voi havaita tarkastelemalla kilpailijan markkinoilla tarjoamaa tuotetta. Jos patentti taas koskee tuotteen tuotantoprosessia, on rikkomuksen havaitseminen vaikeampaa. Valvonnan ei tietenkään tarvitse olla pelkästään siihen erikoistuneiden yritysten omien juristien tai

⁸⁹ Yksi viidestä vaihtoehtoisesta pakkolisenssin myöntämisen edellytyksistä on patentin haltijan pitkään jatkunut passiivisuus. Ainakin tällaisen patentin arvo sen haltijalle ei ole oletettavasti erityisen suuri.

⁹⁰ Sullivan (2000); s. 166.

ulkopuolisten patenttitoimistojen tehtävänä. Yrityksen omat työntekijät tulevat usein tarkkailleeksi kilpailijoiden toimintaa osana normaaleja työtehtäviään⁹¹.

4.2. Patenttiriidat ja muu oikeudenkäyttö

Patentteja koskeva oikeudenkäyttö ei ole erityisen tärkeässä asemassa patenttien arvonmäärityksen kannalta. Olennaisempaa on keskittyä patenttien myöntämisen edellytyksiin ja patenttien ominaisuuksien tarkasteluun. Tästä syystä patenteihin liittyvää oikeudenkäyttöä ei käydä erityisen syvällisesti läpi. Rikosasioita, kuten piratismia, ei käsitellä laisinkaan. Tarkastelun ulkopuolelle jätetään myös sopimusoikeus. Patentteja koskevista sopimuksista olennaisimmat ovat lisenssisopimukset ja niihin liittyvät ongelmat esimerkiksi tilanteissa, jossa lisensoitu patentti kumotaan. Myöskään patenttilain 63 §:n mukaisia vahvistuskanteita ei käydä läpi niiden vähäisen merkityksen vuoksi.

On toki tärkeää, että patentin myöntämät oikeudet ovat tehokkaasti puolustettavissa, ja patentin myöntämää yksinoikeuden voi halutessaan ymmärtää siten, että se antaa oikeuden haastaa oikeuteen tahot, jotka hyödyntävät patentin suojaamaa keksintöä. Tällainen lähestymistapa ei ole kuitenkaan arvonmäärityksen kannalta erityisen hyödyllinen ajatuskehikko. Suurin osa maailmalla myönnettyistä patenteista ei joudu koskaan minkäänlaisen oikeustoimen kohteeksi.

Arvonmäärittäjän on hyvä tuntea patenteihin liittyvä oikeudenkäyttö ainakin pääpiirteissään. Patenttiriidoissa onnistunut, hyvin perusteltu ja tätä kautta uskottava arvonmääritys nousee tärkeään rooliin etenkin erilaisten loukkauskanteiden yhteydessä, jossa on pystyttävä osoittamaan tapahtuneen vahingon määrä.

⁹¹ Heyman (2005); s. 9.

Olenlaisin patentinhaltijaa kiinnostava kysymys on luonnollisesti se, minkälaisia pakkokeinoja patentin myöntämää yksinoikeutta rikkonutta tahoa vastaan voidaan käyttää. Tällaisessa tilanteessahan patentin muodostamaa monopoliasemaa on loukattu ja lähtökohtaisesti tästä on aina aiheutunut haittaa patentin haltijalle. Arvonmäärityksen kannalta merkitykselliseksi nousevat tilanteet, joissa loukkaus on tapahtunut, sekä toimenpiteet mahdollisten tulevaisuudessa tapahtuvien loukkausten jälkeen. Oikeussuojan vahvuudella on merkitystä myös arvioitaessa loukkauksen todennäköisyyttä⁹².

Patentteja koskevat asiat käsitellään patenttilain 65 §:n mukaan Helsingin käräjäoikeudessa tarvittavan asiantuntemuksen takia. Patenttilain 66 §:n mukaan tuomioistuimella on apunaan kaksi teknistä asiantuntijaa. Nämä asiantuntijat eivät toimi tuomareina, vaan heidän tarkoituksensa on auttaa tuomioistuinta asian teknisten seikkojen ymmärtämisessä. Tuomioistuin voi käyttää hyväkseen myös patenttiviranomaisten asiantuntemusta.

Patenttilaissa on omat säännöksensä ulkomaisten tuomioiden tunnistamisen osalta, ja varsinkin EU:n sisällä patenttiasioita koskevien tuomioiden tunnistamisen ei tulisi aiheuttaa mitään ongelmia. Kansainvälisiä asioita ei tässä käydä tarkemmin läpi. Erittäin huomionarvoista on kuitenkin se, kuinka suuri merkitys oikeuspaikan valinnalla, ns. ”forum shoppingilla”, voi olla jutun keston, kustannusten jakaantumisen ja jopa jutun oletetun lopputuloksen kannalta⁹³.

Lopuksi on syytä todeta, että patenttilain säännöksistä saa tehtyä helposti sellaisen oletuksen, että patenttiriitoja käsiteltäisiin useinkin juuri Helsingin käräjäoikeudessa. Vaihtoehtoisen riidanratkaisutapojen merkitystä patenttiriitojen ratkaisumallina ei ole syytä

⁹² Esimerkiksi Kiinassa ja Venäjällä teollisuus oikeuksien suoja on ollut viime vuosiin asti hyvin heikko. Tästä syystä patenttien ja tavaramerkkien loukkauksien on jopa voitu olettaa olevan todennäköisiä.

⁹³ Ks. esim. Moore - Parisi (2002).

väheksyä, ja niiden vahva asema tulee oletettavasti tulevaisuudessa vain vahvistumaan niiden joustavuuden ja nopeuden takia. Patenttiasioden vaikeuden takia ulkopuoliselta asiantuntijalta voi saada vieläpä luotettavamman ratkaisun kuin tuomioistuimelta⁹⁴.

4.2.1. Loukkaukanteet

Patentinloukkauksen kannalta olennaisin säännös on patenttilain 58 §. Sen 1 momentissa säädetään velvollisuus suorittaa kohtuullinen korvaus keksinnön hyväksikäyttämisestä sekä korvaus muusta vahingosta⁹⁵ sille, joka tahallaan tai tuottamuksesta loukkaa patenttia. Patentin loukkaaminen tarkoittaa patentin kaupallista hyväksikäyttämistä, eli patentin suoja-alaan kuuluvaa toimintaa. Lievän tuottamuksen tapauksissa korvausta voidaan sovittelaa. Lisäksi 2 momentin mukaan jos teko ei ollut tahallinen tai tuottamuksellinen, voidaan korvausta määrätä vain se määrä, joka katsotaan kohtuulliseksi. 3 momentissa vahingonkorvausvelvollisuus on rajattu vain viiden vuoden ajalle ennen kanteen nostamista. 60 §:ssä säädetään, että patentin loukkaus voi alkaa heti patenttihakemuksen julkiseksi tulon jälkeen. Tällöin kyseessä on 2 momentin tarkoittama tilanne.

Olennaista patentinloukkaustapauksissa on se, että patentin haltijalla on mahdollisuus saattaa oma taloudellinen tilanteensa sellaiseksi, kuin se olisi ollut ilman loukkausta. Patenttiloukkauksen toteennäyttäminen on kuitenkin usein vaikeaa. Harvoja kilpailijoiden patenteja käytetään röyhkeästi suoraan sellaisenaan hyödyksi, esimerkiksi kopioimalla tuote tai menetelmä. Käytännössä usein on kyse yhdestä patenttivaatimuksesta, jota väitetään loukatun⁹⁶. Tällöin koko riita voi pyöriä yksittäisen termin tai lauseen

⁹⁴ Pokotilow (2004); s. 17-18.

⁹⁵ Tällaisiksi on ehdotettu mm. menetettyjä pääomakustannuksia tuotantolaitteista, joita ei ole voitu käyttää patentin loukkauksen takia. Ks. HE 101/1966, s. 25.

⁹⁶ Tassinari (2001); s. 12.

tulkinnassa⁹⁷.

Vaikka loukkaus saataisiin näytettyä toteen, on selvittävä vielä kohtuullisen korvauksen ja tapahtuneen vahingon määrä. Usein kohtuullinen korvaus on määritettävä loukkaavan tuotteen myynnistä. Tällöin on kuitenkin otettava huomioon se, mikä vaikutus patentin haltijan omaan myyntiin on ollut sillä, että samoilla markkinoilla on mahdollisesti ollut saatavilla toinen vastaava tuote. Tällöin merkittävään rooliin nousee tuotteen kysyntäkäyrä ja se, kuinka läheisiä substituuotteja ja muuten samanlaisia patentin haltijan oma tuote ja patenttia loukkaava tuote ovat. Jos tuotteet ovat substituuotteja tai jopa täysin samanlaisia, on kilpaileva tuote sekä varastanut osan patentin haltijan myynnistä, mutta myös samalla painanut tuotteen hintaa alas⁹⁸. Tällöin suomalaisen lakiterminologian mukaan ollaan selvästi tilanteessa, jossa kohtuullinen korvaus on määritettävä loukkaavan tuotteen myynnistä ja muu vahinko patentin haltijan alentuneen myynnin määrästä. Toisaalta, jos tuotteet eroavat toisistaan, on mahdollista, että loukkaava tuote on kasvattanut kahden vertailtavan tuotteen kokonaismarkkinoita⁹⁹.

Vahingonkorvausta on mahdollista täydentää erilaisilla kielto-, turvaamis- ja lunastustoimilla. Kantajan pyynnöstä voidaan kieltää patentin käyttö, tai omaisuus voidaan määrätä väliaikaisesti takavarikkoon oikeudenkäynnin aikana¹⁰⁰. Tulevaisuuden kannalta on tietysti tärkeää saada varmistuttua siitä, että patentin rikkominen ei toistu ainakaan saman tahon toimesta. Kantaja voidaan tällöin velvoittaa asettamaan vakuus sen vahingon korvaamiseksi, mikä takavarikosta tai kiellosta mahdollisesti aiheutuu, esimerkiksi silloin, jos kanne ei menesty. Jos kanne menestyy, voidaan kantajan vaatimuksesta myös määrätä

⁹⁷ Heinonen (2005) ;s. 1318.

⁹⁸ Werden et al. (1999); s. 309.

⁹⁹ Werden et al. (1999); s. 311.

¹⁰⁰ Ks. väliaikaisista kieltotuomioista Norrgård (2004).

patentin suojaama esine hävitettäväksi tai luovutettavaksi kantajalle lunastusta vastaan. Tällä on merkitystä etenkin silloin, kun kyseessä on jokin tuotantolaite, jonka käyttö rikkoo patenttia.

Sellaisia tilanteita varten, joissa patentti on myönnetty menetelmälle uuden tuotteen valmistamiseksi, on patenttilain 57 § a:ssa käännetty todistustaakka. Tällöin on vastaajan velvollisuutena näyttää toteen, että samanlainen tuote ei ole valmistettu patentin suojaamalla menetelmällä. Säännös kuvastaa hyvin patenttien myöntämisen yksinoikeuden merkitystä. Lähtökohtaisesti kukaan muu ei saa käyttää kaupallisesti hyväkseen keksintöä.

4.2.2. Patentin mitätöinti

Toinen merkityksellinen patentteihin liittyvä oikeudenkäyttömuoto ovat patentin mitätöimiskanteet. Mitätöimiskanteilla on merkitystä patenttien omistajille monella tapaa. Ensiksikin on tietysti tärkeää tietää, millä tavalla yrityksen itse omistetun patentin pätevyyttä voidaan kyseenalaistaa. Toiseksi on tärkeää tietää, millä tavalla jollekin toiselle taholle myönnetty patentti voidaan saada kumottua, esimerkiksi tilanteessa, jossa patentti on joko kokonaan tai osittain päällekkäinen oman patentin kanssa.

Patentin mitätöiminen voi tapahtua joko patentin hakuvaiheessa tai vasta patentin myöntämisen jälkeen. Ennen patentin myöntämistä on kyseessä patentin kumoaminen. Tällöin väite tehdään patenttiviranomaiselle eli Suomessa PRH:lle. Patentin myöntämisen jälkeen on nostettava mitätöimiskanne Helsingin käräjäoikeudessa.

Kumoamisella ja mitätöinnillä on samat perusteet. Kummassakin tapauksessa patentti menettää pätevyytensä. Perusteet luetellaan patenttilain 25 §:ssä ja 52 §:ssä, ja ne ovat:

1. jokin patentin myöntämisen edellytyksistä (ks. kappale 4.1.1.) ei ole täyttynyt, eli keksintö ei ole patentoivaksi kelpaava, keksintö ei ole uusi, keksintö ei eroa

tarpeeksi aiemmasta ollakseen keksinnöllinen tai keksinnön kaupallinen hyödyntäminen on vastoin yleistä järjestystä tai hyviä tapoja;

2. patentti on esitetty niin epäselvästi, että ammattimies ei voi sen perusteella käyttää keksintöä;
3. patentti käsittää sellaista, joka ei ole ilmennyt hakemuksesta sitä tehtäessä; tai
4. hakemusta on laajennettu sen jälkeen, kun patenttiviranomainen on ilmoittanut siitä, että patentti voidaan hyväksyä¹⁰¹.

Mahdollisuutta tehdä kumoamista koskeva väite tai nostaa mitätöintiä koskeva kanne ei ole rajoitettu juuri ollenkaan. Patenttilain 24 §:n mukaan kuka tahansa voi tehdä patentin kumoamista vaativan väitteen hakemusvaiheessa. Mahdollisuus nostaa mitätöintikanne on tätä rajatummalla joukolla. Pääsääntöisesti jokainen, jolle patentista on haittaa, voi ajaa mitätöintikannetta. Jos yleisen edun katsotaan sitä vaativan, voi myös yleinen syyttäjä ajaa mitätöintikannetta. Käytännössä lähes jokainen, jonka liiketoimintaa patentti koskettaa, voi siis nostaa kanteen.

Mitätöinnillä on yleensä potentiaalisesti laaja-kantoisempia seurauksia. Kumoamistapauksissa patenttia ei ole edes vielä myönnetty, kun taas mitätöintitapauksissa patentti on saattanut olla voimassa jo pitkään ja sitä on voitu lisensoida ulkopuolisille tahoille. Arvonmäärityksen kannalta mitätöinnin ennakoiminen on usein käytännössä mahdotonta tai ainakin todella vaikeaa. Toisaalta joskus jo myönnetyllekin patentille on mahdollista olettaa tulevan ongelmia mitätöintikanteiden muodossa. Tällainen tilanne voi olla kyseessä esimerkiksi silloin, kun löydetään suuri joukko yrityksiä, jotka jo rikkovat patenttia jopa ennenkuin patenttia on myönnetty. Meneillään olevan mitätöintikanteen

¹⁰¹ Tämän ajankohdan jälkeen patenttihakemukseen ei ole mahdollista lisätä vaatimuksia (ks. patenttilain 19 §) tai vaatia uusien patenttihakemuksille samaa alkamisajankohtaa kuin ensimmäiselle hakemukselle (ks. patenttilain 11 §).

lopputulosta ja vaikutusta patentin arvoon on usein vaikea ennakoida. Pääsääntöisesti mitätöintikanteen seurauksena patentti menettää kokonaan arvonsa tai ainakin sen käyttöala kapenee huomattavasti. Vaikka mitätöintikanne koskisi vain osaa patenttivaatimuksista, ovat ne oletettavasti kaupallisesti merkittävimmät vaatimukset, koska joku näkee tarpeelliseksi niiden mitätöinnin.

4.3. Patenttien arvo

Yleisesti ottaen patenttijärjestelmästä on hyötyä patenteja omistaville yrityksille. Patentit suojaavat yritysten tietoa.¹⁰² Patenttien sisältämän arvon määrä ja muoto vaihtelee kuitenkin paljon, eikä sama patentti ole yhtä arvokas kaikille yrityksille. Viime vuosikymmeninä, samalla kun patenttihakemusten määrä on jatkuvasti kasvanut maailmalla, on yksittäisten patenttien arvon osoitettu jatkuvasti laskevan.¹⁰³ Tätä paradoksaalista kehitystä on pyritty selittämään monella tavalla, ja järkevin selitys vaikuttaisi olevan se, että yksittäiset patentit eivät usealla alalla riitä suojaamaan keksintöjä ja tuotteita. Tällöin tärkeään rooliin nousevat yksittäisten patenttien sijaan patenttisalkut.

Yrityksen toimiala ja erityisesti sen valitsema strategia vaikuttavat paljon siihen, miten se pystyy käyttämään hyödykseen omistamiaan patenteja. Patenteja onkin järkevää tarkastella aluksi niiden omistajien strategian ja vision kautta ja pohtia, miten patentit edesauttavat yrityksen päämääriä ja strategian toteutumista¹⁰⁴.

Patenttien hyötyjä pohdittaessa on usein merkitystä myös sillä, onko patentin suojaan jäänyt aukkoja, joihin esimerkiksi kilpailija voi hakea oman patenttinsa ja näin vaikeuttaa

¹⁰² MacDougall - Hurst (2005); s. 68.

¹⁰³ Ks. mm. Merges (1999) s. 589-590; Moore (2004); s 5-6 ja 15; ja Lemley - Shapiro (2004); s. 1-2.

¹⁰⁴ Sullivan (2000); s. 26-28.

tai kokonaan estää patentin käytön. Joskus yrityksen tasapainoilu patenttivaatimusten sanamuotojen kanssa on vaikeaa. Vaatimusten tulisi olla mahdollisimman laajoja, mutta toisaalta mikään tärkeä yksityiskohta ei saisi jäädä pois.

4.3.1. Patenttien hyödyt yritystoiminnalle

Ennen hyötyjen tarkempaa käsittelyä on hyvä mainita muutamia seikkoja patentoinnin kustannuksista. Teoriassahan hyötyjen tulisi olla suurempia kuin aiheutuneet kustannukset, jotta patentointiin kannattaisi lähteä. Yhden patentin kustannukset muodostuvat hakemuksen laatimisesta, käännöskustannuksista ja patenttiviranomaisten maksuista¹⁰⁵. Yksittäisen, useaan maahan haetun, patentin kustannukset nousevat helposti yli sataan tuhanteen euroon.

Patenttien on teoriassa oltava hyödyllisiä niitä hakeville yrityksille. Vähintäänkin patentoivien yritysten on uskottava, että patenteista olisi hyödyllisiä vaikutuksia. Patentin tärkein ominaisuus yritystoiminnalle on, eriävistä mielipiteistä huolimatta, sen tarjoama yksinkäyttöoikeus. Patentin avulla on mahdollista suojella erilaisia ja erityyppisiä keksintöjä, joten patenttien väliset erot ovat niille samanlaisesta oikeudellisesta suojasta huolimatta merkittäviä. Patentin arvo on siis vahvasti sidoksissa keksintöön, jota se suojaa. Tärkeää on kuitenkin ymmärtää, että patentin arvo ei välttämättä ole sama kuin keksinnön, jota suojaamaan se on haettu. Huonosti kirjoitettu patentti, joka on helppo kiertää, tai joka ei suojaakaan keksinnön olennaisia osia, ei ole välttämättä minkään arvoinen¹⁰⁶.

¹⁰⁵ Nämä muodostavat vain pienen osan kokonaiskustannuksista. Esimerkiksi Suomessa patenttien hakemisen viranomaiskustannukset ovat pienet. Hakemuksen perusmaksu on 250 euroa ja muiden Patentti- ja rekisterihallituksen perimien maksujen kanssa myönnetyn patentin kustannukset jäävät usein alle tuhanteen euroon. Vuosimaksut alkavat 150 eurosta ensimmäiseltä vuodelta. Toisena vuonna maksu laskee 125 euroon, mutta tämän jälkeen maksun suuruus kasvaa vuosi vuodelta päättyen 805 euroon 20. vuotena.

¹⁰⁶ Kidder - Mody (2003); s. 190.

Patenttia haettaessa yritys joutuu julkaisemaan patentin suojaamaan keksintöön liittyvää informaatiota, jota sen kilpailijat voivat käyttää hyödykseen. Patenttillahan voidaan suojata vain sitä, mitä on julkaistu, joten yritysten oletetaan pyrkivän rajoittamaan julkaistavan informaation määrä vain siihen, mikä on tarpeellista optimaalisen suojan aikaansaamiseksi¹⁰⁷.

Ensimmäinen erottelu erilaisten patenttien välillä voidaan tehdä sen suhteen, mikä niiden pohjana olevan keksinnön tarkoitus on suhteessa johonkin yrityksen valmistamaan tai mahdollisesti valmistamaan tuotteeseen. Patentti voi suojata joko itse tuotetta tai sen osaa tai patentin suojaama keksintö voi olla osa tuotteen valmistusmenetelmää. Toisaalta patentti voi olla joko täysin uusi keksintö tai se voi olla, kuten valtaosa patenteista, vanhan tuotteen tai keksinnön parannus tai muunnelma¹⁰⁸.

Jotta patenteilla on jotakin arvoa yritykselle, on niillä oltava vähintäänkin potentiaalinen vaikutus yrityksen kassavirtaan. Patenttien hyödyt yritykselle voidaan jakaa kahteen kategoriaan: suoriin ja epäsuoriin. Suorien hyötyjen vaikutuksen voi nähdä suoraan yrityksen kassavirrassa kun taas epäsuorien hyötyjen merkitys on vaikeammin määriteltävissä.¹⁰⁹

Suoria hyötyjä patenteista on muutamaa tyyppiä. Ensinnäkin patentteja voidaan käyttää yrityksen tuotteiden ja palveluiden tuotannossa tai sitten patentteja voidaan myydä tai lisensoida muille. Tähän käyttöön patentti sopii hyvin, koska patentin avulla on mahdollista

¹⁰⁷ Long (2002); s. 626.

¹⁰⁸ Essentiaalipatentiksi kutsutaan patenttia, joka on niin tärkeä jollekin tuotteelle, että ilman sitä tuotteen valmistus tai käyttö ei ole mahdollista. Eriyisen arvokkaita ovat esimerkiksi joidenkin teknologiastandardeihin liittyvät essentiaalipatentit.

¹⁰⁹ Sullivan (2000); s. 48-49.

estää ketään muuta käyttämästä keksintöä. Näillä tavoin käytettynä patentit lisäävät yrityksen liikevaihtoa. Tuotannossa patenteja käytetään usein yrityksen oman toiminnan lisäksi osana yhteisyrityksiä muiden yritysten kanssa. Toiseksi patenteja voidaan käyttää vähentämään yrityksen kustannuksia, koska esimerkiksi ristiinlisensoinnin avulla yritys pääsee käsiksi sen kilpailijoiden immateriaalisiin oikeuksiin.¹¹⁰

Etenkin suorista hyödyistä on huomattava se, että ne perustuvat patenttien luomaan monopoliin. Patentti antaa haltijalleen mahdollisuuden myydä yksin patentilla suojattua tuotetta tai käyttää yksin suojattua menetelmää. Patentin arvo on siis suoraan riippuvainen tuotteiden substituuteista, vaihtoehtoisista menetelmistä ja markkinoiden hintajoustavuudesta.

Epäsuoria hyötyjä on myös monenlaisia. Kuten edellä todettiin, on niiden vaikutus yrityksen kassavirtaan vaikea määrittää luotettavasti. Ensinnäkin hyvin ja selkeästi muotoillut patenttivaatimukset vähentävät todennäköisyyttä, että yritystä syytetään toisten patenttien rikkomisesta tai että yrityksen patenttien pätevyyttä koetetaan kiistää.¹¹¹ Vaikka yritys joutuisikin jonkin sen patenteja koskevan riidan osapuoleksi, alentavat selkeät ja hyvin kirjoitetut patentit oikeudenkäyntikustannuksia ja epävarmuutta riidan lopputuloksesta. Laaja patenttisalkku antaa myös yritykselle neuvotteluvaraa mahdollisen riidan aikana, jos sitä syytetään kilpailijan patenttien rikkomisesta¹¹². Tällaisessa tapauksessa patentit alentavat yrityksen kustannuksia, mutta alentuneiden kustannusten määrä on kuitenkin erittäin vaikea määrittää edes summittaisesti.

Epäsuoriin hyötyihin on luettava myös se, että useat patentit on haettu tulevaisuutta silmällä

¹¹⁰ Sullivan (2000); s. 52-53.

¹¹¹ Sullivan (2000); s. 53.

¹¹² Heyman (2005); s. 9-10 ja 13-14.

pitäen. Tällaiset patentit koskevat usein sellaisia teknologian aloja, jotka eivät vielä ole valmiita kaupalliseen hyödyntämiseen, mutta joiden oletetaan muuttuvan tällaisiksi. Tällaiset patentit antavat yritykselle vapaammat kädet jatkaa alan tutkimusta. Osaa yritysten patenteista ei myöskään käytetä kaupallisessa toiminnassa, vaan ne suojaavat esimerkiksi vaihtoehtoisia tapoja valmistaa yrityksen muilla patenteilla suojattuja tuotteita.¹¹³

Ehkä kaikkein vaikeimmin hahmotettava ja etenkin millään tavalla kvantifioitava epäsuora hyöty patenteista on niiden vaikutus yrityksen maineeseen. Suuri määrä hyvin hoidettuja patentteja antaa kuvan yrityksestä, joka myös tulevaisuudessa tulee olemaan oman alansa teknologisen kehityksen kärjessä.¹¹⁴ Hyvä maine auttaa muun muassa työntekijöiden rekrytoinnissa ja yhteistyössä muiden yritysten kanssa.

Jotkut tutkijat ovat viime vuosina esittäneet eriäviä mielipiteitä patenttien hyödyistä yritystoiminnalle. Long esittää, että patenttien tärkein hyöty olisi se, että niiden avulla yritys pystyy antamaan sidosryhmilleen uskottavaa informaatiota itsestään ja tuotteistaan.¹¹⁵ Jos keksinnön pitää yrityssalaisuutena, välittyy keksinnön merkityksellisyys yleisölle vain epäsuorasti, esimerkiksi alentuneiden kustannusten tai ylivoimaisten tuotteiden kautta. Patenttien käyttö informaation levittämiseen ei vaikuta erityisen tehokkaalta tavalta. Pörssiyrityksille, etenkin Yhdysvalloissa listatuille, asetetaan informaation oikeellisuudelle jo nyt tarpeeksi tehokkaita vaatimuksia, jotta informaatioon

¹¹³ Sullivan (2000); s. 140.

¹¹⁴ Tosin löytyy myös lukuisia vastakkaisia esimerkkejä yrityksistä, jotka ovat hetkittäisestä teknologisesta ylivoimastaan huolimatta tai jopa siitä johtuen jääneet pahasti kilpailijoiden jalkoihin. Teknologinen ylivoima tuudittaa yrityksen valheelliseen turvallisuudentunteeseen. Esimerkiksi käy IBM ja toisaalta Microsoft, jolle on jo muutaman vuoden ajan ennustettu samanlaista kohtaloa.

¹¹⁵ Long (2002); s. 636-637.

voi pääsääntöisesti luottaa.¹¹⁶ Pienille ja aloitteleville teknologia- tai bioteknologiayrityksille patentit ovat varmasti tärkeitä rahoitusta ja yhteistyökumppaneita haettaessa, mutta tällöin patenttien suojavaikutuksen voi olettaa nousevan tärkeämmäksi.

Toinen perinteisistä lähtökohdista poikkeava selitys patenttien arvolle on, että ne toimivat yrityksen työntekijöiden kontrollin välineenä. Patenttihakemus ja myönnetty patentti ovat osoitus siitä, että yrityksen tutkimus- ja kehitystoiminnan työntekijät ovat tehneet jotain hyödyllistä. Tällä tavalla patentti toimii sekä merkinä yritysjohtolle tutkimushenkilökunnan työstä, ja toisaalta patentit antavat työntekijöille mahdollisuuden osoittaa ahkeruuttaan työnantajalleen¹¹⁷.

4.3.2. Patenttisalkut

Kuten jo kappaleessa 1.1. mainittiin, on yksittäisten patenttien merkitys vähentynyt viime vuosina samalla kun patenttihakemusten määrä on kasvanut voimakkaasti. Selitykseksi tälle ilmiölle on esitetty patenttisalkkujen merkitystä. Patenttisalkku, kuten patentit yleensäkin, voi suojata joko jotakin prosessia tai tuotetta. Patenttisalkku ei siis voi mielekkäästi koostua mistä tahansa patenteista, vaan patenttien välillä tulee olla järkevä yhteys niiden suojaamien keksintöjen osalta. Tällöin patenttisalkku on tavallaan ”superpatentti”. Sen ominaisuudet ja hyödyt ovat samoja kuin yksittäisellä patentilla, mutta se tarjoaa kattavampaa suojaa ja moninkertaisia muita etuja.¹¹⁸ Parhaimmillaan patenttisalkku tuo moninkertaisesti

¹¹⁶ Garcia-Meca (2005); s. 436. Garcia-Meca tutki aiheita, joita pörssiyhtiöt käsittelivät sijoitusanalyytikoille toimittamassaan materiaalissa. Tutkimustoimintaa käsiteltiin vähän (alle 20 %:ssa ja patenttihakemuksia alle 0,5 %:ssa tutkitusta materiaalista), ja lisäksi sijoitusanalytikoiden kirjoittamissa suosituksissa vielä vähemmän (alle 7 % ja 0 % vastaavasti). Tutkimus osoittaaakin, että ainakaan sijoitusanalyytikot eivät näyttäisi pitävän patenteja itsessään arvokkaina. Tärkeämpää näyttäisi olevan, kuinka niitä pystytään käyttämään.

¹¹⁷ Ks. kritiikkiä teoriaa kohtaan Parchomovsky - Wagner (2004); s. 22-24.

¹¹⁸ Parchomovsky - Wagner (2005); s. 32.

edellisessä kappaleessa käsiteltyjä hyötyjä. Samalla se vähentää yksittäisiin patentteihin liittyviä epävarmuustekijöitä, kuten sitä, kattaako suoja-ala kaiken oleellisen keksinnön hyödyntämisen varalta. Toisaalta patenttien määrän kasvaessa kasvavat myös niihin liittyvät kustannukset.

Patentin arvonmääritykseen vaikuttaa olennaisesti se, voidaanko patenttia käyttää yksinään vai onko se vain osa laajempaa patenttiperhettä. Tähän liittyy läheisesti kysymys siitä, onko patentin haltijalla omistus- tai muu oikeus käyttää näitä muita tuotteen kannalta tärkeitä patenteja. Samoin patenttien suoja-alueen laajuus vaihtelee. Yksittäinen patentti voi olla erittäin laaja tai sitten yksittäistä keksintöä, joka sekin saattaa olla vain osa laajempaa kokonaisuutta, on voitu suojata usealla patentilla. Joka tapauksessa usein on erittäin vaikeaa määrittää luotettavasti yksittäisen patentin merkitystä yrityksen kassavirralle. Patenttisalkkuja tarkastellessa tämä on usein helpompaa, jos patentit muodostavat järkevän kokonaisuuden, joka on kiinteä osa yrityksen liiketoimintaa.

Huomion kiinnittäminen yksittäisten patenttien sijaan suurempiin kokonaisuuksiin tuo esille sen tosiseikan, että uusi patentti voi parhaassa tapauksessa tulla vanhan patentin tilalle, vaikka vanhan patentin suoja-aika loppuisi. Tällaisessa tapauksessa uusi patentti suojaa osaa keksinnöstä, jota ilman sen käyttäminen on mahdotonta. Tällaiset tilanteet ovat suhteellisen harvinaisia, koska patenttien nykyinen suoja-aika ehtii kattaa monien teknologioiden tai keksintöjen koko taloudellisen elinkaaren.

4.4. Patenttien arvonmääritys lainkäytössä

Kuten edellä on jo todettu, on patenttien arvo vahvasti sidoksissa niitä koskevaan patenttilainsäädäntöön. Tästä syystä patenteja koskevat epäselvyydet tai riidat liittyvät usein tähän lainsäädäntöön ja sen tulkintaan. Etenkin Yhdysvalloissa monien yritysten

arkipäivää ovat erilaiset patentteihin liittyvät oikeusriidat.¹¹⁹ Suomalainen patenttioikeuskäytäntö liittyy yleensä vain yksittäistapauksiin, ja suuria linjaavia tuomioita Yhdysvaltain esimerkin mukaan ei ole.

Seuraavaksi käydään läpi patenteja koskevaa suomalaista oikeuskäytäntöä tuomioistuimien ja työsuhdekeksintölautakunnan osalta keskittyen etenkin niihin liittyvään patenttien arvonmäärittämiseen. Työsuhdekeksintölautakunnan osalta työsuhteisiin ja työsopimuksiin liittyviä asioita ei käsitellä. Niiden sivuuttaminen ei tuota ongelmia tutkielman aiheen kannalta, koska niillä ei ole vaikutusta itse keksintöjen arvon määrittämiseen¹²⁰. Oikeuskäytäntöä arvioitaessa on huomioitava etenkin kaksi tekijää, oikeudenkäynnteihin liittyvä osapuolien vastakkainasettelu ja tuomioistuimen ja viranomaisten ratkaisupakko.

Patentteja koskevissa oikeudenkäynneissä ja tietyissä viranomaisten päätöksissä merkittävä tekijä on lähes aina se, että niissä tehdään ratkaisu kahden vastakkaisen mielipiteen väliltä. Patenttioikeudenkäynneissä joudutaan usein ottamaan kantaa patentin arvoon. Tuomioistuin ei kuitenkaan itse tutki patentin arvoa, vaan tuomio perustuu kahden osapuolen väitteisiin, jotka ovat toisilleen vastakkaisia¹²¹. Toisen osapuolen intressissä on osoittaa patentin arvo mahdollisimman korkeaksi ja toisen osapuolen intressi on osoittaa patentin arvo mahdollisimman matalaksi. Vastakkainasettelu korostaa myös niin sanottujen ulkopuolisten asiantuntijoiden merkitystä. Ulkopuolisen asiantuntijan uskottavuus, alan asiantuntijuuden lisäksi, on sitä parempi, mitä riippumattomampi hän on kummastakin osapuolesta.

¹¹⁹ Ks. Prakash-Canjels (2001); s. 287-287. Vuonna 2000 USA:ssa nostettiin lähes 2500 patentteja koskevaa kannetta. Vuodesta 1990 asti vuosittainen uusien kanteiden määrä oli noussut yli 100 prosenttia. Huomattavaa tosin on, että USA:ssa riita patentin loukkauksesta alkaa useimmiten kanteen nostamisella. Muualla maailmassa ensimmäinen askel on yleensä asiasta neuvottelemine.

¹²⁰ Kun keksinnölle on määritetty arvo, vaikuttaa työsopimukseen ja työsuhteeseen liittyvät seikat siihen, kuinka suuri osa keksinnön arvosta katsotaan kuuluvan työntekijälle.

¹²¹ Jos asia ei olisi riitainen, ei se olisi edennyt tuomioistuimeen asti.

Toinen tärkeä tekijä tuomioistuinkäytäntöä arvioitaessa on tuomioistuimien ja erilaisten viranomaisten ratkaisupakko. Niiden on pakko ratkaista niiden eteen tuleva asia. Arvonmäärityksessä ollaan usein sellaisen tilanteen edessä, jossa patentin arvoa ei kerta kaikkiaan ole mahdollista määrittää luotettavasti, ja esimerkiksi IAS-38:n mukaan arvon luotettava määrittäminen onkin yksi edellytys aineettoman hyödykkeen kirjaamiselle. Tuomioistuimella ei tällaista pakotietä ole, vaan tuomio voidaan joutua antamaan hyvinkin ristiriitaisen informaation ja todistelun pohjalta.

Yllämainitut seikat, vastakkainasettelu ja ratkaisupakko, on syytä ottaa huomioon oikeuskäytäntöä arvioitaessa. Niiden vaikutus yksittäisen tuomion tai ratkaisun lopputulokseen voi olla huomattavan suuri.

Tuomioissa tai viranomaisten päätöksissä joudutaan usein ottamaan kantaa, vähintäänkin epäsuorasti, patentin arvoon. Voisiko tällaista arvoa käyttää IFRS-standardien edellyttämässä arvonmääritystilanteissa? Entä voisiko toinen vastapuoli käyttää tekemiään laskelmia, jotka tuomioistuin on mahdollisesti ainakin osittain hylännyt, esimerkiksi arvonalennuslaskelmissa? Vastaukset edellä esitettyihin kysymyksiin riippuvat suuresti tuomioon ja oikeudenkäyntiin liittyvistä olosuhteista. Arvon käyttökelpoisuus riippuu pitkälti sen objektiivisuudesta ja tavasta, jolla arvo on määritetty. Tuomioistuimen tuomio ei esimerkiksi täytä IAS-36:n edellytyksiä markkinahinnasta. Toisaalta vastapuolena toimiva yhtiö voi joutua kirjaamaan varauksen tuomioistuimen hyväksymän arvon takia¹²². Vähintäänkin tuomioistuimen näkemys patentin arvosta, joka on yhtiön patentin senhetkistä kirja-arvoa alhaisempi, on IAS-36:n kappaleen 12 mukainen viite siitä, että patentin arvo on

¹²² Esimerkiksi tilanteessa, jossa on todennäköistä, että yhtiö joutuu maksamaan tietyn summan vahingonkorvauksia patentin arvosta riippuen. Olisi myös kummallista, että yhtiö, jonka kannalta tuomio on myönteinen, päätyisi tilinpäätöksessään alhaisempaan arvoon kuin tuomioistuin.

alentunut¹²³.

4.4.1. Tuomioistuimien oikeuskäytäntö

Korkein oikeus (KKO) on ratkaissut vuodesta 1929 asti muutamia kymmeniä patentteja lähemmin koskevia tapauksia. Patenttijutut kuvaavat osaltaan suomalaisen yhteiskunnan muutosta. Alkuun kyse on ollut viljankuivauslaitteista ja sahatavaran mittauslaitteista, mutta myöhemmin riitojen kohteena olleet patentit ovat koskeneet esimerkiksi mikropipettejä ja lääkeaineita. KKO:n ennakkopäätökset ovat saatavilla laajemmassa muodossa internetissä vasta vuodesta 1980 alkaen. Tässä käydään tarkemmin läpi kaikki KKO:n vuoden 1980 jälkeen ratkaisemat patentteja koskevat tapaukset.

Ennen vuotta 1980 annetut tuomiot voi jakaa kahteen pääkategoriaan sen mukaan, mistä niissä oli kyse. Laajempi joukko ovat kanteet, joissa on vaadittu patentin julistamista mitättömäksi.¹²⁴ Toinen ennakkopäätösten joukko, johon on oletettavasti joka tapauksessa liittynyt myös vaade vahingonkorvauksista ja tätä kautta patenttien arvoa on mahdollisesti pitänyt pohtia, ovat patentinloukkauskanteet¹²⁵. Kuten yllä jo todettiin, ei näiden

¹²³ Ks. tarkemmin tutkielman kappale 2.3.

¹²⁴ Väite, jolle kanne perustui, suluissa: KKO:1929-II-836 (patentti oli myönnetty liian laajana), KKO:1937-II-501 (kanne hyväksyttiin osittain), KKO:1938-II-59 (keksintöä ei pidetty uutena), KKO:1938-II-480 (keksintöä ei pidetty uutena), KKO:1939-II-474 (keksinnöltä puuttui tekninen teho), KKO:1940-II-26 (ei keksinnöllinen), KKO:1941-II-71 (osittain ei uusi), KKO:1942-II-148 (ennestään tunnettu), KKO:1944-II-49 (ei keksinnöllinen), KKO:1977-II-105 (ei uusi), KKO:1977-II-108 (ei eronnut olennaisesti entisestä), KKO:1978-II-74 (olisi itsestään selvä ammattimiehelle), KKO:1978-II-82 (ei uutuuutta) ja KKO:1979-II-57 (ei uusi eikä keksinnöllinen).

¹²⁵ KKO:1929-II-43, KKO:1930-II-253, KKO:1936-II-228, KKO:1937-II-214, KKO:1938-II-147, KKO:1938-II-595, KKO:1939-II-40, KKO:1939-II-521, KKO:1955-II-100, KKO:1963-II-39, KKO:1970-II-79 (myönnettiin ennakkokäyttöoikeus), KKO:1973-II-62 (erilainen menetelmä saman lopputuloksen saamiseksi, ei tuomittu korvausta) ja KKO:1978-II-46.

tuomioiden osalta ole tutkittu mahdollista pohdintaa, jonka avulla patentille on määritetty arvo. Kolmannen ryhmän, tosin vain kaksi tuomiota käsittävän, muodostavat työsuhdekeksintöihin liittyvät jutut¹²⁶.

Tuomiossa KKO:2003-127 oli kyse öljyntorjuntaan suunnitellun laitteen käytöstä. Tapauksessa oli kyse siitä, oliko pelkkä öljyntorjuntalaitteiston varalla pitäminen laitteen ammattimaista hyödyntämistä. KKO:n vahvistama jokaisen oikeusasteen kanta oli, että pelkkä lainsäädännön edellyttämä laitteiston varalla pitäminen oli keksinnön ammattimaista hyödyntämistä. KKO päätyi vahingonkorvauksessa suhteellisen pieneen rojaltimaksuun siitäkin huolimatta, että Porin kaupungin patentin loukkaus oli tuottamuksellista. Huomionarvoista arvonmäärityksen näkökulmasta on se, että eri oikeusasteet perustivat kohtuullisen korvauksen määrän arvioinnin markkinatietoon. Kohtuulliseksi korvaukseksi katsottiin neljä prosenttia vastaavan laitteen myyntihinnasta. Summa oli 15 600 markkaa ja laitteen liikevoitto oli kantajan mukaan 60 000 markkaa. Kohtuullinen korvaus oli siis melko lähellä 25 %:n säännön mukaista korvausta. Käräjäoikeus hyväksyi myös muuna vahinkona jäämättä saaneen liikevoiton laitteen myynnistä edellä mainitun suuruisena, mutta hovioikeus ja KKO kumosivat tämän osan tuomiosta.

Tuomiossa KKO:2003-118 oli kyse väitetystä patentti- ja hyödyllisyysmallioikeuksien loukkaamisesta. Tapauksessa vaadittiin ulkomaista yhtiötä lopettamaan edellä mainittujen oikeuksien käyttö, joita väitettiin käytetyn vastaajan omistamassa laivassa. Kyseessä oli tällöin myös se, loukkaako pelkkä lastin noutaminen laivalla satamasta Suomessa myönnettyjä teollisuus oikeuksia. Tuomiossa ei vaadittu korvausta tai vahingonkorvausta oikeuksien käytöstä.

¹²⁶ KKO:1964-II-48 (puolustusvoimain henkilökuntaan kuuluva tuomittiin virkavirheeseen syyllistyneeksi, koska ei ollut ilmoittanut keksinnöistään työnantajalleen) ja KKO:1978-II-127.

Tuomiossa KKO:1988-16 oli kyse patentin uutuusvaatimuksesta. Patentti julistettiin mitättömäksi sillä perusteella, että patentin suojaamaa keksintöä hyödyntäviä tuotteita oli myyty kolmannelle osapuolelle ennen patenttihakemuksen jättämistä. Myynnin yhteydessä ei oltu erityisesti edellytetty salassapitoa. Tuomion sanamuodosta saa käsityksen, että salassapitolauseke olisi riittänyt täyttämään uutuusvaatimuksen.

Tuomiossa KKO:1985-II-97 kantaja väitti, että hän oli tehnyt keksinnön ennen vastaajaa, jolle patentti oli myönnetty. Tällä perusteella kantaja vaati myös vahingonkorvausta. Koska vastaaja oli ollut asiassa passiivisena yli vuoden ennen kanteen vireillepanoa, ei hän enää voinut vaatia patentin siirtämistä itselleen. Näin ollen KKO ei lausunut vahingonkorvauksesta mitään. Vahingonkorvausta oli vaadittu patentilla suojattujen tuotteiden myyntiin perustuen.

Tuomiossa KKO:1984-II-117 vaadittiin patentin julistamista mitättömäksi. Perusteeksi kantaja esitti puuttuvan keksinnöllisyyden. KKO päätyi julistamaan patentin osittain mitättömäksi muuttamalla muutaman patenttivaatimuksen sanamuotoa. Tuomiossa KKO:1983-II-20 vaadittiin myös patentin julistamista mitättömäksi puuttuvan keksinnöllisyyden takia. Patentti julistettiin mitättömäksi, koska Sveitsissä oli jo 1960-luvulla myönnetty olennaisilta osin samaa keksintöä koskeva patentti.

Viimeinen tuomio, joka tässä käsitellään, on KKO:1981-II-184. Kyseessä oli patenttioikeuden loukkaamiskanne, ja kantaja vaati vastaajalta korvausta suomalaisen patenttinsa rikkomisesta lähes kahdessakymmenessä tuhannessa maahan tuodun auton lokasuojassa. KKO kuitenkin vahvisti aiempien oikeusasteiden näkemyksen, että vastaajan tekninen ratkaisu ei kuulunut kantajan patenttivaatimusten piiriin, joten myöskään vahingonkorvauksen määrään ei otettu kantaa missään vaiheessa.

Kuten edellä käsitellyistä KKO:n tuomioista näkee, ei niistä voi johtaa minkäänlaisia

linjanvetoja. Ainoa tuomio, jossa kohtuullinen käyttökorvaus on tuomittu, on ollut suhteellisen tuoreessa tuomiossa KKO:2003-127. Tässäkin käyttökorvauksen määrä perustettiin vastaajan esittämän näytön perusteella kantajan lisenssitarjoukseen kolmannelle osapuolelle.

4.4.2. Työsuhdekeksintölautakunta

Työsuhdekeksintölautakunta on Kauppa- ja teollisuusministeriön alainen lakisääteinen lautakunta. Työsuhdekeksintölautakunnan kokoonpano ja tehtävät on säädelty laissa oikeudesta työntekijän tekemiin keksintöihin (656/1967) (myöhemmin työsuhdekeksintölaki), ja lautakunnan tehtävänä on antaa lausuntoja lain soveltamista koskevissa asioissa.¹²⁷

Työntekijällä on työsuhdekeksintölain 7 §:n 1 momentin mukaan oikeus kohtuulliseen korvaukseen työnantajalle tekemästään keksinnöstä. Korvausta määritettäessä on 7 §:n 2 momentin mukaan otettava erityisesti huomioon keksinnön arvo ja työnantajan saaman oikeuden laajuus. Lähtökohtana on siis arvon määrittäminen keksinnölle työnantajan näkökulmasta. Työsuhdekeksintölautakunnan ratkaisuksista julkistetaan suhteellisen vähän tietoa. Esimerkiksi tarkkoja lukuja tai osapuolten nimiä ei kerrota.

Lautakunnan suorittamaa arvonmääritystä helpottaa se, että työsuhdekeksintölain 7 a §:ssä säädetään työnantajan velvollisuudesta antaa tarvittavat tiedot keksinnöstä maksettavan kohtuullisen korvauksen määrittämiseksi. Tällaisia tietoja ovat 1 momentin mukaan esimerkiksi tiedot keksintöön haetuista ja myönnettyistä patenteista sekä keksinnön mukaisten tuotteiden tai keksinnön mukaisen menetelmän mukaan valmistettujen tuotteiden valmistusmääristä ja myyntihinnoista. Velvollisuuteen ei vaikuta esimerkiksi se, että tiedot

¹²⁷ Ks. yleisesittely lautakunnasta ja sen kokoonpanosta Työsuhdekeksintölautakunnan kotisivuilta osoitteessa www.ktm.fi/tkl (katsottu viimeksi 10.2.2007).

ovat liikesalaisuuksia. Tämä tiedonantovelvollisuus heikentää asianosaisten, keksijän ja työnantajan, vastakkainasettelun vaikutusta, koska heillä on, ainakin teoriassa, sama informaatio käytettävänä.

Asetuksessa oikeudesta työntekijän tekemiin keksintöihin (527/1988) (myöhemmin työsuhdekeksintöasetus) 3 §:ssä annetaan tarkempia suuntaviivoja keksinnön arvon määrittämisestä. Lähtökohtana pidetään keksinnön objektiivista, taloudellista arvoa. Asetuksen 3 §:n mukaan taloudellinen arvo tulisi määrittää tietyn hierarkian mukaan, jolloin seuraava tapa otetaan käyttöön silloin, kun ensisijaiset tavat eivät ole yksittäistapauksessa käyttökelpoisia:

- 2 momentti: Keksinnön taloudellinen arvo määritetään ensisijaisesti: ”*sen mitattavan taloudellisen hyödyn perusteella, joka työnantajalle tulee keksinnön käyttöön ottamisesta, kuten keksinnön tuottamasta raaka-aine-, työvoima- tai energiansäästöstä. Hyöty lasketaan vähentämällä keksinnön käyttöön ottamisesta aiheutuneesta tuotosta keksintöilmoituksen jälkeen aiheutuneet sellaiset investointi-, tutkimus-, kokeilu-, patentoimis- ja muut kustannukset, jotka ovat olleet välttämättömiä keksinnön käyttö- tai myyntikuntoon saattamiseksi.*” Keksinnön arvo määritetään siis kustannussäästöjen perusteella. Momentissa tarkoitettu hyötyarvomenetelmä näyttäisi olevan käyttökelpoinen vain niissä tapauksissa, kun keksintö koskee jonkin olemassaolevan prosessin parannusta.
- 3 momentti: Jos 2 momentissa mainittu lähestymistapa ei jostain syystä ole sovelias johtuen esimerkiksi keksinnön laadusta tai käytötavasta, pyritään keksinnön arvo määrittämään vertailemalla. Tällöin keksinnön arvo määritetään lisenssimaksun kautta, jonka työnantaja joutuisi maksamaan vastaavasta keksinnöstä. Keksinnön arvona pidetään tällaisen lisenssisopimuksen nettotuloa. Lisäksi arviointia tehtäessä on otettava muut lisenssisopimukseen liittyvät seikat huomioon. Esimerkiksi jos sopimuksessa myydään muuta tietotaitoa, on näiden osuus vähennettävä keksinnön arvosta.

- 4 momentti: jos 2 tai 3 momentin tavat eivät sovellu yksittäistapaukseen, on arvo määritettävä arvioinnin perusteella. Arvioinnin tekemisestä ei anneta mitään tarkempia ohjeita, joten kaikki mahdolliset arvonmääritysmenodit näyttäisivät olevan sallittuja. Asetuksessa säädellyn hierarkian puitteissa on kuitenkin selvää, että mahdollisista metodeista on valittava tarkoituksenmukaisin.

Asetuksessa ensisijaisena arvonmäärittämistapana pidetään siis hyvin rajattua tuottooperusteista menetelmää. Toissijaisesti arvo tulisi määrittää relief-from-royalty-menetelmällä, josta työsuhdekeksintölautakunta käyttää suomen kieleen paremmin sopivaa termiä lisenssianalogia. Jos kumpikaan näistä menetelmistä ei ole sovellettavissa, saadaan käyttöön ottaa mikä tahansa tapa arvonmäärittäksen tueksi, myös muun muassa kustannusperusteinen menetelmä.

Menetelmien luotettavuutta on siis arvioitu eri tavalla kuin IFRS-standardeissa. RFR-menetelmälle on 3 momentissa asetettu erittäin vaativa edellytys, jossa momentin sanamuodon mukaan tulisi olla saatavilla konkreettinen sopimus. RFR-menetelmän pohjana tulisi siis olla markkinapohjaista tietoa. Arviointia, milloin keksintö on tarpeeksi vastaava, ei ole erikseen säädelty, mutta pelkän sopimuksen löytäminen, ja vieläpä sen sisällön selville saaminen, ei varmasti ole käytännössä helppoa¹²⁸. Suuren työnantajan ollessa kyseessä on tietysti mahdollista, että lisenssisopimuksia samankaltaisista keksinnöistä on tehty.

Työsuhdekeksintölautakunta on antanut vuosittain 4-8 lausuntoa. Suurin osa lausunnoista on koskenut kohtuullisen korvauksen määrää, mutta lautakunta on ottanut kantaa myös

¹²⁸ Lausunnossa 1/1998 lisenssianalogiaa oli käytetty, koska molemmat osapuolet olivat olleet yksimielisiä sen soveltuvuudesta..

muunlaisiin korvaukseen vaikuttaviin seikkoihin¹²⁹. Vasta vuodesta 1999 alkaen lautakunnan lausunnoista löytyy tarkempi kuvaus lautakunnan kotisivuilta. Tässä yhteydessä käydään tämän takia tarkemmin läpi lausunnot vain tästä ajankohdasta eteenpäin.

Lausunnossa 5/2006 määritettiin arvo keksinnölle, jota oli käytetty 10 vuotta, mutta jonka käyttö oli lausunnon hakemisen aikaan lopetettu. Tällaisen jälkikäteen tapahtuvan arvon määrittämisen voisi olettaa olevan helpompaa kuin tapauksessa, jossa keksinnön käyttö ollaan vasta aloittamassa. Keksinnön arvo on määritetty lausunnossa arvioimalla. Arvonmäärittämisessä on käytetty investointisuunnitelmaa, josta on käynyt ilmi keksinnön aikaansaamat kustannussäästöt työvoiman vähentyneestä tarpeesta. Säästöistä on vähennetty vuotuiset investoinnit ja patentointikustannukset. Asiassa oli myös koetettu esittää keksinnön arvoa korottavana tekijänä säästöistä aiheutunut rahoituskustannusten aleneminen. Rahoituskustannusten alenemista lautakunta ei hyväksynyt keksinnön arvoon vaikuttavaksi tekijäksi. Lautakunta kuitenkin otti huomioon keksinnön arvoa korottavana tekijänä sen, että keksinnöllä on edellä mainittujen seikkojen lisäksi ollut positiivinen vaikutus työnantajan ”toimintaan ja kilpailukykyyn markkinoilla”.

Lausunnossa 3/2006 on myös käytetty lisenssianalogiaa. Rojaltiprosenttina on käytetty molempien asianosaisten hyväksymää lukua. Keksinnön merkityksen arvioinnissa on otettu huomioon se, että keksintö on osa pitempää prosessia, ja sen merkitys kokonaisuudelle on suhteellisen pieni. Lisäksi keksinnön arvoa määritettäessä on otettu huomioon työnantajan maine, eli käytännössä brändi, ja asema markkinoilla. Toisaalta lautakunta on erikseen

¹²⁹ Ks. esim.: 2/1998, 4/2001, 2/2002, 3/2002, 4/2002, : Lausunnoissa on otettu kantaa siihen, oliko keksintö ylipäättään patentoitavissa Suomessa, tai lautakunta ei ole voinut ratkaista patentoitavuutta; lausunnossa 4/1996 ja 6/2002 on otettu kantaa siihen, mikä merkitys työnantajan ja keksijän välisellä korvausta koskevalla erillisellä sopimuksella on.

maininnut, että uusi keksintö vahvistaa työnantajan kilpailuasemaa. Tämä seikka on ilmeisesti otettu huomioon keksinnön arvoa korottavana tekijänä.

Lausunnossa 2/2006 keksinnön arvo on määritetty lisenssianalogialla. Keksinnön arvoa määritettäessä on lähdetty kahden tuotteen liikevaihdosta, jossa keksintöä on käytetty. Näistä on vähennetty muiden teknisten ratkaisujen osuus sekä muiden tekijöiden vaikutus. Rojaltiprosentiksi on ilmeisesti arvioitu oikeuskirjallisuuden ja tuotteiden alhaisen katteen perusteella 3 % ilman mitään lisenssisopimusta, johon keksintöä olisi verrattu.

Lausunnossa 1/2006 lautakunta on katsonut lisenssianalogian olevan mahdoton siksi, että alalla ei harrasteta lisensointia. Tapauksessa arvoa vähentävinä tekijöinä on otettu huomioon keksinnön edellyttämät investoinnit ja patentointi- ja tutkimuskulut. Keksinnön arvon määrittämiseen vaikuttaneina tekijöinä on mainittu erikseen työnantajan suuri markkinaosuus, yhtiön brändi ja, erikoista kyllä, goodwill.

Lausunnossa 3/2005 keksinnön arvo on määritetty sen aikaansaamien kustannussäästöjen avulla. Keksinnön avulla valmistettu tuote on pienentynyt ja sen paino on laskenut. Lautakunta on ottanut huomioon kustannussäästöt materiaalien vähentyneestä käytöstä, pakkauskustannusten pienentymisestä sekä rahtikustannusten vähenemisestä. Keksinnön arvoa ovat vähentäneet uuteen valmistustapaan liittyneet kone- ja laiteinvestoinnit.

Lausunnossa 2/2005 keksinnön arvo määritettiin lisenssisopimukseen vertaamalla, koska hyödyn mittaaminen kustannussäästöjen pohjalta ei ollut mahdollista. Lautakunta arvioi rojaltiprosentiksi 0,5 % ottaen huomioon suoja-alan suppeuden. Lisäksi korvaukseen on vaikuttanut muun muassa muiden teknisten ratkaisujen vaikutus lopputuotteeseen, valmiuskerroin ja patentin suojauskustannukset.

Lausunnossa 3/2003 keksinnön arvo on määritetty työsuhdekeksintöasetuksen 3 §:n 3

momentin tarkoittamalla arvioinnilla. Lausunnosta julkaistussa tiivistelmässä on mainittu ratkaisuun vaikuttaneen muun muassa tekniikan taso verrattuna keksintöön sekä patentin suoja-alan suppeus.

Lausunnossa 8/2002 on määritetty kohtuullinen arvo keksinnölle hyväksymällä työnantajan esittämä 3 %:n rojaltiprosentti. Tällöin kohtuullisen korvauksen pohjana on käytetty rojaltimaksua, jonka suuruus on kolme prosenttia tuotteen myynnistä. Lisäksi lautakunta on arvioinut, että työnantaja on jatkanut keksinnön valmiiksi saattamista. Tämän takia korvausta määritettäessä on otettu huomioon 0,8 suuruinen valmiuskerroin.

Lausunnon 2/2000 pohjana oleva keksintö oli patentoitu vain Suomessa ja Iso-Britanniassa. Keksintö olisi ollut patentoitavissa myös muualla, joten maantieteellistä kattavuutta ei otettu huomioon keksinnön arvoa laskettaessa, koska keksinnön arvona pidetään sen objektiivista arvoa¹³⁰. Keksinnön arvon määrittämisessä otettiin huomioon muun muassa työnantajan myyntiponnistelut. Arvo määritettiin arvioimalla, koska muut tavat eivät soveltuneet tapaukseen.

Lausunnossa 1/2000 on keksinnön arvoon vaikuttavina tekijöinä otettu huomioon kustannusvähennys, joka keksinnöstä aiheutui sekä se, että keksintö oli lisensoitavissa. Arvoa vähensi se, että keksintö oli osa laajempaa kokonaisuutta¹³¹, jolloin merkitystä oli erityisesti työnantajan ponnisteluilla saattaa keksintö osaksi standardia.

Kymmenestä edellä referoidusta lausunnosta viidessä keksinnön arvo on määritetty työsuhdekeksintöasetuksen 3 §:n 4 momentin mukaisesti arvioimalla, mikä tarkoittaa, että ensisijaiset menetelmät eivät ole soveltuneet tapaukseen. 3 momentin mukaista

¹³⁰ Ks. myös lausunto 5/2002.

¹³¹ Kyseessä oli GSM-standardi.

lisenssianalogiaa on myös käytetty asetuksen tiukan sanamuotoisen tulkinnan vastaisesti, että aina ei ole ollut saatavilla konkreettista lisenssisopimusta, johon vertailu olisi ollut mahdollista. Työsuhdekeksintölautakunnan ratkaisukäytännöstä on kuitenkin löydettävissä selkeitä suuntaviivoja sille, minkälaisia asioita lautakunta pitää arvokkaina. Saatavilla olevan informaation suuri merkitys käy myös hyvin ilmi lautakunnan ratkaisukäytännöstä.

4.5. Vaihtoehdot patentoinnille

Kaikille keksinnöille ei aina haeta patentin tarjoamaa suojaa. Patentin hakeminen maksaa yritykselle paljon ja patentointi sitoo muitakin yrityksen resursseja. Keksintö esimerkiksi ei vaikuta tarpeeksi lupaavalta tai se voi liittyä toimialaan, jolle yritys ei tahdo lähteä esimerkiksi siihen liittyvien riskien takia.

Joka tapauksessa etenkin suurempien yritysten tulisi laatia selkeät ohjeet patentoitavia keksintöjä varten. Tällaisten ohjeiden tulisi tietysti olla linjassa yrityksen muun toiminnan kanssa ja tukea yrityksen strategiaa.¹³² Mahdollisia suuntaviivoja patentointia varten ovat muun muassa¹³³:

- Patentoi kaikki mahdolliset keksinnöt.
- Patentoi keksinnöt, joilla vaikuttaa olevan kaupallista potentiaalia, ja joiden arvo näyttäisi olevan positiivinen.
- Patentoi keksinnöt, jotka näyttäisivät haittaavan kilpailijoiden toimintavapautta ja lisäävän toimialalle tulon esteitä.
- Patentoi ne keksinnöt, joiden kaupallinen hyödynnettävyys vaikuttaa lupaavalta ja on linjassa yrityksen olemassaolevien toimialojen kanssa.

¹³² Sullivan (2000); s. 216.

¹³³ Mukaeltu Sullivan (2000); s. 216.

- Patentoi vain erittäin lupaavilta ja arvokkailta vaikuttavat keksinnöt.
- Älä patentoi mitään.

Yrityksen suhtautumiseen patentointiin vaikuttaa ensisijaisesti patentoidun teknologian merkitys yrityksen toimialalle. Patenttihakemusten määrä on jo pitkään ollut kasvussa maailmanlaajuisesti, joten yritykset selvästi suhtautuvat patentointiin sen kustannuksista huolimatta yhä myönteisemmin. Uusilla aloilla, kuten bioteknologiassa, kaikkien mahdollisten keksintöjen suojaaminen patentein saattaa myös olla järkevää jo pelkästään sen takia, että kaikkien mahdollisten keksintöjen käyttötarkoitukset eivät vielä ole tiedossa.

Yritysten ei kuitenkaan ole aina pakko suojata uutta keksintöä patentilla. Vaihtoehtona on tavallaan kolme ääripäätä. Yritys voi pitää keksinnön kokonaan salassa ulkopuolisilta ja suojella sitä yrityssalaisuutena. Patentoinnin yhtenä haittana nimittäin on, että patenttihakemuksen tekemisen yhteydessä keksintö tulee julkiseksi ja yrityksen kilpailijat saavat siitä paljonkin tietoa. Salaamiseen tosin liittyy se riski, että jokin muu taho hakee samaan keksintöön patenttia. Toinen vaihtoehto patentoinnille on keksinnön julkiseksi tekeminen, jolloin kukaan muu ei enää pysty hakemaan patenttia keksinnölle uutuusvaatimuksen takia. Tällöin yrityksen ei tarvitse maksaa patenttihakemuksen ja ylläpitämisen kustannuksia. Kolmantena vaihtoehtona on patenttisuojan hakeminen vain tietyille markkina-alueille, jolloin säästetään kuluja. Aukot patentin maantieteellisessä suoja-alassa eivät välttämättä aiheuta mitään ongelmia keksinnön kaupallisessa hyödyntämisessä esimerkiksi sen takia, että keksinnön pohjana olevan tuotteen valmistaminen kannattavasti on mahdollista vain rajatulle markkina-alueelle.

Julkaiseminen on usein täysin järkevä vaihtoehto salaamiselle ja patentin hakemiselle. Patentin hyödyntäminen saattaa nimittäin edellyttää esimerkiksi juuri tietynlaista

tuotantokapasiteettia tai syvällistä kokemusta alalta.¹³⁴ Tällöin keksinnön hyödyntäminen ei ole mahdollista kannattavasti. Myös markkinoiden nopea valtaaminen, vahva asema oppimiskäyrällä tai muunlaiset markkinoille tulon esteet¹³⁵ saattavat tehdä keksinnön kaupallisen hyödyntämisen mahdottomaksi keksijän kilpailijoille.

¹³⁴ Sullivan (2000); s. 151.

¹³⁵ Yhdysvaltalaisen tutkimuksen mukaan tällaiset syyt ovat yritysten mielestä yleisestikin tehokkaampia kilpailuetuja patentointiin verrattuna. Ks. Cohen et al. (2000); s. 3-5.

5. Johtopäätökset

5.1. Patentit ja IFRS-standardit

Maailmanlaajuisista patenttijärjestelmää on rakennettu teollistuneiden maiden johdolla jo toista sataa vuotta. Yritysten jättämien patenttihakemusten määrä kasvaa jatkuvasti, ja jo pelkästään tästä on tehtävissä johtopäätös, että niillä on merkitystä hakijoiden liiketoiminnan kannalta. Patenttien merkitys vaihtelee toimialojen välillä, mutta patenteja voi löytää kaiken kokoisilta ja -tyyppisiltä yrityksiltä.

Kansainväliset IFRS-standardit ovat pyrkineet reagoimaan tähän kehitykseen sitomalla yritysten aineettomat resurssit selkeämmin, joissain tapauksissa niiden käypiin arvoihin, niiden omistajien tilinpäätöksiin. Tällä hetkellä yritysten omistamien patenttien merkityksen pitäisi tulla esille etenkin yrityskauppojen kauppahinnan allokaation kautta, koska tätä kautta aiempien kirjanpitokäytäntöjen mukaisesti suoriteperusteisesti kirjatut tai kokonaan kirjaamatta jätetyt¹³⁶, mahdollisesti erittäin arvokkaat, patentit joutuvat IFRS-standardien käsittelyyn. Kun aineettomat hyödykkeet on kirjattu yritysten taseisiin, arvioidaan niiden arvon pysyvyyttä tilikausittain arvonalennustestauksen yhteydessä. Uusien standardien päämäärä on, että yritysten tilinpäätökset antaisivat tarkemman kuvan yrityksestä kokonaisuutena ja sen tulontuottokapasiteetista.

Aineettomiin resursseihin tarkemmin liittyvät standardit, IFRS-3, IAS-36 ja IAS-38 edellyttävät arvonmäärittäystä monessa eri tilanteessa. Arvonmäärittäksen luotettavuus on IAS-38:ssa nostettu kirjaamisen edellytykseksi, ja sekä IAS-36 että IAS-38 sisältävät

¹³⁶ IFRS-standardit ovat olleet laajassa käytössä vasta niin vähän aikaa, että suuri osa patenteista on haettu ennen niiden käyttöönottoa. Lisäksi yrityskauppojen kautta standardien piiriin ajautuu aineettomia hyödykkeitä yrityksiltä, jotka eivät tee tilinpäätöstään IFRS-standardien mukaan.

selkeitä ohjeita arvonmäärityksen suorittamisesta. Ensisijaiseksi arvonmääritystavaksi on valittu markkinaperusteinen menetelmä. Ainoastaan, jos markkinaperusteisen menetelmän käyttö on mahdotonta, on sallittua käyttää tuotto- ja kustannusperusteisia menetelmiä. Tämä on järkevää, koska näin arvonmääritykseen liittyvä harkinnanvaraisuus vähenee ja tuloksen teoreettinen merkityksellisyys kasvaa markkinaperusteisessa arvonmäärityksessä verrattuna tuotto- ja kustannusperusteisiin menetelmiin.

Sovellettaessa standardeja patenttien arvonmääritykseen, on todellisuus ikävä kyllä usein kaukana standardien ihannetilanteista, ja IAS-38:n ja IAS-36:n arvonmääritystapojen etusijajärjestystä koskevista säädöksistä on käytännössä vain vähän apua patenttien ollessa arvonmäärityksen kohteena. Erilaisten arvonmääritystapojen käyttökelpoisuus määräytyy pääosin saatavilla olevan informaation ja luotettavien ennusteiden mukaan. Monet arvonmääritystavat, erityisesti puhtaasti markkinaperusteiset, ovat usein mahdottomia käyttää juuri siksi, että niiden edellyttämää informaatiota ei ole saatavilla. Tämän takia tuottooperusteiset arvonmääritystavat, jotka kaikki edellyttävät tulevaisuuden ennustamista, ovat ensisijaisia menetelmiä. Ne antavat ainakin teoriassa paremman kuvan patentin oikeasta arvosta, ja niiden kannalta käyttökelpoista informaatiota on usein paremmin saatavilla kustannusperusteisiin menetelmiin verrattuna. Tuottooperusteisten menetelmienkin keskinäinen käyttökelpoisuus riippuu siitä, minkälaista informaatiota patentista on olemassa ja löydettävissä.

Tilannetta mutkistaa se, että patenttien yritystoiminnalle tarjoamat hyödyt ja niiden todellinen merkitys ovat vaikeasti hahmotettavia. Erilaisten hyötyjen merkityksestä ei edes olla yksimielisiä ainakaan oikeustieteen, jonka alalle patenttien tutkiminen niihin liittyvän mutkikkaan juridiikan takia perinteisesti kuuluu, parissa. Patenttien arvon on esitetty liittyvän erityyppisiin suoriin ja epäsuoriin hyötyihin, ja esitettyjen hyötyjen olemassaolosta ja merkityksellisyydestä kiistellään.

Patenttien arvonmääritykseen liittyvä harkinnanvaraisuus ja mitattavien hyötyjen epämääräisyys johtavat helposti tilanteeseen, jossa mikä tahansa vähänkin perusteltu laskelma voi vaikuttaa järkevältä arvonmääritykseltä. Tällaisten tilanteiden ulkopuolinen arviointi saattaa olla todella vaikeaa. Yrityksen sisäisesti tehdyn tai ulkopuoliselta arvonmäärittäjältä tilaaman laskelman luotettavuuden arviointi jo tilintarkastuksen yhteydessä voi olla vaikeaa, koska arvonmäärityksen pohjana olevan harkinnan, arvioiden tekemisen ja informaation uskottavuutta voi olla vaikea punnita. Vielä vaikeampi tilanne on edessä jollakin ulkopuolisella tilinpäätösinformaation käyttäjällä, kuten sijoittajalla.

Onneksi patenttien merkityksen selvittäminen yrityksen liiketoiminnan kannalta ei lähtökohtaisesti edellytä erityisen syvällistä juridista pohdiskelua. Tämä edellyttää sen hyväksymistä, että huomio kiinnitetään patenttien keskeisimpään ominaisuuteen, niiden myöntämään määräaikaiseen yksinoikeuteen patentin suojaamaan keksintöön. Yksinoikeuteen keskittyminen mahdollistaa patenttien käsittelyn monopolina, jonka merkitys taas on teoreettisesti selkeä. Lisäksi lainsäädäntö on asettanut patenteille selkeän elinkaaren, joka voi käytännössä olla eripituinen kuin patenttien suojaamien keksintöjen taloudellinen vaikutusaika.

Patenttien arvonmääritykseen soveltuvat menetelmien käyttö edellyttää informaatiota. Kuten edellä jo todettiin, voi sopivimman menetelmän valinta riippua juuri siitä, minkälaista informaatiota on käytettävissä. Markkinaperusteiset menetelmät edellyttävät hyödykkeelle joko markkinahinnan tai jonkin markkinoilla tapahtuneen transaktion löytämistä vertailukohteeksi. Tuottooperusteiset menetelmät edellyttävät

- taloudellisen vaikutusajan,
- vähintäänkin hyödykkeeseen liittyvän liikevaihdon, ja
- mielellään muidenkin katelukujen,
- diskonttokoron sekä
- yksittäiseen menetelmään liittyvien tietojen määrittämistä.

Kustannusperusteinen arvonmääritys taas edellyttää tietoa hyödykkeen aikaansaamiseksi tarpeellisista kustannuksista. Arvonmäärityksen tulos antaa tällöin vain sattumalta järkevän luvun patenttien ollessa kyseessä ja tämän lisäksi kustannusten määrittäminen voi olla vaikeaa.

Patenttioikeuden tunteminen on kaikesta huolimatta tarpeellista. Patentteihin liittyviä oikeudellisia riskejä on niin paljon, että niiden sivuuttaminen keskittymällä vain liiketoimintaan, johon patentin suojaama keksintö liittyy, antaa patentin arvosta helposti liian optimistisen arvion. Patenttivaatimusten tulkitseminen on usein syytä tehdä ainakin pintapuolisesti, koska vaatimukset määrittävät patentin myöntämän yksinoikeuden rajat. Toiseksi on syytä selvittää se, minkälainen patentin asema on suhteessa muihin sitä lähellä oleviin patentteihin. Muut patentit saattavat tehdä arvonmäärityksen kohteena olevan patentin arvottomaksi. Kolmanneksi on hyvä selvittää patenttia vastaan tehdyt pätemättömyysväitteet ja muut patentin voimassaoloa ja yksinoikeutta uhkaavat tekijät, kuten se, että patentin haltijoiden tiedetään rikkovan patenttia. Patenttien myöntämien oikeuksien erottelu esimerkiksi lisensoinnin avulla on myös järkevää analysoida juuri sopimusten juridisen sisällön kannalta.

Käytännössä juridisen puolen huomioiminen arvonmäärityksen osana on vaikeaa. Esimerkiksi yrityskaupan ostokohde käy usein läpi kattavan ja perinpohjaisen juridisen due diligence -prosessin¹³⁷, mutta tämä vaihe yrityskauppaa jää usein vain yrityskauppaa edeltäväksi toimenpiteeksi, jonka tuloksia on jälkikäteen vaikea liittää arvonmäärityksen tueksi.

Parhaiten informaation kerääminen alkaa siten, että vertaillaan todellisuutta tilanteeseen,

¹³⁷ Ks. esim. Wood -Brownlee (2005) tai de Andino et al. (2004) IP-due diligencen suorittamisesta. Huomioon otettavat asiat kattavat erittäin paljon arvonmäärityksen kannalta olennaista tietoa.

jossa yritys ei omistaisi patenttia. Tällöin arvonmäärityksen pohjaksi saadaan hyödyllinen lähtötilanne, johon vertaamalla patentin merkityksellisyys on selvitettävissä. Näin erityisesti patenttien suorat hyödyt tulevat nopeasti ja helposti esille. Epäsuorat hyödyt jäävät silti usein helposti piiloon, mutta ylipäättään erilaisten epäsuorien hyötyjen mallintaminen on useimmiten mahdotonta IFRS-standardien edellyttämällä tasolla.

IFRS-standardien ylevät pyrkimykset aineettomien hyödykkeiden arvostamiseksi käypiin arvoihinsa niitä omistavien yritysten taseisiin jäävät tällä hetkellä harvinaisesti usein kauaksi tavoitteistaan. Patenttien arvon määrittäminen on mutkikasta patenttien vaikeasti hahmotettavien ominaisuuksien vuoksi, mutta päättäväisyydellä, tarmolla ja hitusella kokonaisuuden hahmottamiskykyä on mahdollista selvittää mille tahansa patentille luotettava ja perusteltu arvo, jotta se on kirjattavissa IFRS-standardeja soveltavan yrityksen tilinpäätökseen.

5.2. Aiheita mahdolliselle jatkotutkimukselle

Tämä tutkielma on pyrkinyt kattamaan niin laajan kokonaisuuden, ja sen aihe on ollut toisaalta niin mielenkiintoinen, että jatkotutkimukselle on löytynyt helposti selkeitä aiheita. Jatkotutkimuksen aiheita löytyy niin IFRS-standardien, arvonmäärityksen kuin patentteihin liittyvän juridiikankin osalta.

Ensinnäkin selkeä oma aihealueensa on aineettomiin hyödykkeisiin liittyvä raportointi ja liitetietovaatimukset, joita ei tässä tutkielmassa käyty tarkemmin läpi. IFRS-standardit edellyttävät monenlaisen liitetietoinformaation antamista aineettomien hyödykkeiden arvonmäärityksestä ja sen tuloksista, ja tämän informaation käyttökelpoisuuden tutkiminen olisi selkeästi hyödyllinen selvitettävä asia. Tuottavatko nykyiset säännöt ylipäättään hyödyllistä ja luotettavaa tilinpäätöstietoa, kun otetaan huomioon arvonmääritykseen liittyvät vaikeudet? Jo pelkästään empiirinen tutkimus IFRS-raportoivien yritysten

tilinpäätösten pohjalta antaisi varmasti tilaisuuden tehdä mielenkiintoisia johtopäätöksiä raportoinnin todellisuudesta.

Toiseksi raportointia voisi lähestyä olemassaolevia sääntöjä kriittisesti tarkastellen. Vaihtoehtoisiksi raportointitavoiksi on ehdotettu monentyyppisiä vaihtoehtoja¹³⁸. Raportointia voitaisiin pyrkiä lähestymään myös siihen velvollisten yritysten näkökulmasta, esimerkiksi pohtimalla, mitä insentiivejä yrityksillä on raportoida totuudenmukaisesti ja etenkin, mistä syistä yritykset mahdollisesti pyrkivät raportoimaan tietynsuuruisia lukuja.

IFRS-standardien osalta tutkimusta voisi myös syventää yksittäisten arvonmääristystilanteiden, kuten arvonalennustestauksen osalta. Arvonalennustestaus tehdään aina alkuperäisen arvonmääristyksen jälkeen, jolloin käytössä on usein selkeämpää ja luotettavampaa informaatiota patentin tulontuottamiskyvystä. Toisaalta tilannetta voi mutkistaa se, että arvonmääristyksessä ollaan sidottuja alkuperäiseen laskelmaan ja valittuihin menetelmiin.

Tutkimuksen syventäminen joko alakohtaisesti tai tiettyjen patenttien käyttötarkoitusten osalta olisi myös järkevää. Patenttien merkitys ja hyväksikäyttötavat eri aloilla vaihtelevat paljon. Joillakin teknisillä aloilla ristiinlisensointi on elinehto, kun taas toisilla, kuten lääkeyrityksillä, kilpailijoilta pyritään estämään patenttien käyttö viimeiseen asti. Yritysten koko vaikuttaa myös osaltaan patenttien hyväksikäyttöön¹³⁹. Patenttien eri käyttötarkoituksista muun muassa patenttien käyttö vakuutena on mielenkiintoinen aihe,

¹³⁸ Vaihtoehtoisia raportointitapoja ovat mm. uusien raha- tai ei-rahamääräisten tietojen antaminen tai vaihtoehtoisesti olemassaolevien IFRS-standardien osalta käypiin arvoihin arvostamista voitaisiin syventää esim. yritysten itse kehittämien hyödykkeiden osalta. Ks. Upton (2003); s. 471. Ollakseen käyttökelpoista, tulisi informaatiovaatimusten pyrkiä standardisoimaan informaatio. Ks. Lev (2003-2); s. 521.

¹³⁹ Ks. PK-yritysten aineettomiin hyödykkeisiin liittyvästä raportoinnista Claessen (2005).

jonka merkitys kasvaa jatkuvasti.¹⁴⁰ Käytettäessä patenttia lainan vakuutena tai muuten jonkin sijoitusinstrumentin osana, nousee sen arvonmääritys todella tärkeään osaan. Patentteihin liittyvien sopimustyyppien, erityisesti lisenssisopimusten, arvonmääritys voisi myös olla mielenkiintoinen tutkimuksen aihe.

Juridiikan kannalta patentteihin liittyvää tutkimusta tehdään jatkuvasti. Etenkin patenttijärjestelmän mielekkyys ja tehokkuus on jatkuvan mielenkiinnon kohteena. Arvonmääritykseen liittyen kiinnostava aihe voisi olla ainakin patenttien tarkastelu oikeuksien kimppuna¹⁴¹.

¹⁴⁰ Ks. esim. Economist (2006); s. 77.

¹⁴¹ Englanniksi *bundle of rights*. Ks. teorian yleisesittelynä arvonmäärityksen kannalta Smith – Parr (2000); s. 338-340.

Lähteet

Aboody, David - Lev, Baruch: "Information Asymmetry, R&D and Insider Gains"; teoksessa Intangible Assets - Values, Measures and Risks; Oxford 2003.

Allison, John R. - Lemley, Mark A. - Moore, Kimberly A. - Trunkey R. D.: "Valuable Patents"; (July 2003). George Mason Law & Economics Research Paper No. 03-31; UC Berkeley Public Law Research Paper No. 133. Osoitteessa: <http://ssrn.com/abstract=426020> (katsottu viimeksi 2.8.2006).

Anderson, Nicholas: "Value judgments"; Accountancy Magazine; Nov. 2004; s. 86-87.

de Andino, J. Michael Martinez - Tate, Rodger L. - Maddry, Tyler: "Conducting an Intellectual Property Due Diligence Investigation"; Intellectual Property & Technology Law Journal; 8/2004; s. 1-3.

AUS Consultants Services Groupin kotisivut osoitteessa www.royaltysource.com (katsottu viimeksi 23.3.2007).

Bahnson, Paul R - Miller, Paul B. W.: "The relevance and reliability of future cash flows"; Accounting Today; Jan 10, 2005.

Bahnson, Paul R - Miller, Paul B. W.: "Finding reliability in financial reporting"; Accounting Today; Feb 7, 2005. Osoitteessa: <http://www.webcpa.com/article.cfm?articleid=10547&pg=acctoday> (katsottu 18.4.2006).

Boone, Jeff P. - Raman K. K.: "Off-Balance Sheet R&D Assets and Market Liquidity";

teoksessa Intangible Assets - Values, Measures and Risks; Oxford 2003.

Brealey, Richard A - Myers, Stewart C.: Principles of Corporate Financing, 6th ed.; USA 2000.

Bullen, Halsey G. - Crook, Kimberley: Revisiting the Concepts, A New Conceptual Framework; osoitteessa http://www.fasb.org/project/communications_paper.pdf (katsottu viimeksi 11.4.2006).

Claessen, Eggert: "Strategic use of IC reporting in small and medium-sized IT companies"; Journal of Intellectual Capital 4/2005; s. 558-569.

CNN:n CNNMoney-sivut osoitteessa money.cnn.com (katsottu viimeksi 27.1.2007).

Cohen, Wesley M. - Nelson, Richard R. - Walsh, John P.: "Protecting Their Intellectual Assets: Appropriability Conditions and Why U.S. Manufacturing Firms Patent (Or Not)"; osoitteessa: <http://www.nber.org/papers/w7552> (katsottu viimeksi 30.8.2006).

Columbia Universityn kotisivut osoitteessa: <http://www1.cs.columbia.edu> (katsottu viimeksi 7.1.2006).

The Economist: "Securitising intellectual property: Intangible opportunities" 17.6.2006; s. 77.

Financial Valuation Groupin kotisivut osoitteessa www.fvginternational.com (katsottu viimeksi 23.3.2007)

García-Meca, Emma: "Bridging the gap between disclosure and use of intellectual capital

information”; Journal of Intellectual Capital 3/2005; s. 427-440.

Goldscheider, Robert - Jarosz, John - Mulhern, Carla: “Use Of The 25 Per Cent Rule In Valuing IP”; Les Nouvelles; Dec. 2002; s. 123-133.

Hagelin, Ted: “A New Method to Value Intellectual Property”; American Intellectual Property Law Association Quarterly Journal; 30/2002; s. 353-386.

Hallituksen esitys (101/1996) eduskunnalle patenttilainsäädännön uudistamisesta.

Hallituksen esitys (215/1992) eduskunnalle laeiksi patenttilain 3 §:n, hyödyllisyysmallioikeudesta annetun lain 3 §:n ja mallioikeuslain 5 §:n muuttamisesta. Osoitteessa: <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/>.

Heinonen, Keijo: “Kuinka voittaa patentinloukkauskanne”; Defensor Legis 6/2005; s. 1314-1320.

Heyman, Paula D.: ”Using a Patent Portfolio to Defend Against a Patent Infringement Suit”; Intellectual Property & Technology Law Journal; 7/2005; s. 9-15.

Hill, Charles W. L. - Jones, Gareth R.: Strategic Management Theory; U.S.A. 2001.

Hudack, Lawrence R. - McAllister, John P.: “An Investigation of the FASB’s Application of Its Decision Usefulness Criteria”; Accounting Horizons 3/1994; s. 1-18.

Josephberg, Kara - Pollack, Jane - Victoriano, Jenna - Orian, Gitig: ”EU-wide patent delayed again”; Intellectual Property & Technology Law Journal 15/3/2003; s. 23.

Kerr, William O. - Prakash-Canjels, Gauri: "Patent Damages and Royalty Awards: The Convergence of Economics and Law"; Les Nouvelles; June 2003; s. 83-91.

Kidder, Doug - Mody, Nisha: "Are Patents Really Options"; Les Nouvelles; Dec. 2003; s. 190-192.

Kimmitt, Annette: "Phasing it in"; Accountancy Magazine; June 2004; s. 82-84.

Kossofsky, Nir: "Fair value of intellectual property: An options-based valuation of nearly 8,000 intellectual property assets"; Journal of Intellectual Capital; 3/2002; s. 62-70.

Lemley, Mark A. - Shapiro, Carl: "Probabilistic Patents"; Stanford Law and Economics Olin Working Paper No. 288. Osoitteessa: <http://ssrn.com/abstract=567883>.

Lev, Baruch - Zarowin, Paul: "The Boundaries of Financial Reporting and How to Extend Them"; Journal of Accounting Research 2/1999; s. 353-385.

Lev, Baruch: "Remarks on the Measurement, Valuation, and Reporting of Intangible Assets"; Economic Policy Review Sep. 2003; s. 17-22.

Lev, Baruch: "What Then Must We Do?"; teoksessa Intangible Assets - Values, Measures and Risks; Oxford 2003.

Long, Clarisa: "Patent Signals"; University of Chicago Law Review, 2/2002; s. 624-679.

Luft, Joan L. - Shields, Michael D.: "Why Does Fixation Persist? Experimental Evidence on the Judgement Performance Effects of Expensing Intangibles"; teoksessa Intangible Assets - Values, Measures and Risks; Oxford 2003.

MacDougall, Shelley L. - Hurst, Deborah: "Identifying tangible costs, benefits and risks of an investment in intellectual capital: Contracting contingent knowledge workers"; Journal of Intellectual Capital; 6/2005; s. 53-71.

Merges, Robert P.: "A Many as Six Impossible Patents Before Breakfast: Property Rights for Business Concepts and Patent System Reform"; Berkeley Technology Law Journal 2/1999; s. 577-615.

Mouritsen, J. - Larsen, H. T.: "Valuing the future: intellectual capital supplements at Skandia"; Accounting, Auditing and Accountability Journal; 4/2001; s. 399-422.

Moore, Kimberly A.- Parisi, Francesco: "Rethinking Forum Shopping in Cyberspace"; Chicago-Kent Law Review 3/2002; s. 1325-1358.

Moore, Kimberly A.: "Worthless Patents"; George Mason Law & Economics Research Paper No. 04-29; Osoitteessa: <http://ssrn.com/abstract=566941>.

Norrgård, Marcus: "Väliaikaiset kiellot patenttioikeudessa"; Defensor Legis 6/2004; s. 1063-1079.

Oesch, Rainer - Pihlajamaa, Heli: Patenttioikeus, Keksintöjen suoja; Helsinki 2003.

Ogier, Tim - Rugman, John - Spicer, Lucinda: The real cost of capital; Glasgow 2004.

Parchomowsky, Gideon - Wagner, Polk R.: "Patent Portfolios"; osoitteessa: <http://lsr.nellco.org/upenn/wps/papers/51> (katsottu viimeksi 31.8.2006).

Patentti- ja rekisterihallituksen internetsivut osoitteessa: www.prh.fi (katsottu viimeksi 29.9.2006).

Patentti- ja rekisterihallitus: Patenttiopas; Helsinki 2003.

Petty, Richard - Guthrie, James: "Intellectual capital literature review, Measuring, reporting and management"; Journal of Intellectual Capital 2/2000; s. 155-176.

Pokotilow, Manny D.: "Why Alternative Dispute Resolution Should Be Used for Intellectual Property Disputes"; Intellectual Property & Technology Law Journal 7/2004; s. 17-20.

Prakash-Chanjels, Gauri: "Trends in Patent Cases: 1990-2000"; IDEA - The Journal of Law and Technology; 2/2001; s. 285-297.

Rantala, Tapio: "Kohtuullisen käyttökorvauksen määrittäminen patentinloukkaustilanteessa"; Defensor Legis 2/2005; s. 284-302.

Rahoitustarkastus: "Selvitys listayhtiöiden vuoden 2005 IFRS-tilinpäätöksistä"; osoitteessa: http://www.rahoitustarkastus.fi/NR/rdonlyres/2E82AE57-6E12-475C-83E7-541524BECAB9/0/IFRS_selvitys_11092006.pdf (katsottu viimeksi 29.9.2006).

Singleton-Green, Brian: "Debating fair value"; Accountancy 3/2006; s. 97.

Smith, Gordon V. - Parr, Russell L.: "Valuation of Intellectual Property and Intangible Assets, 3rd ed."; USA 2000.

Spillane, Steven: "Acquisitions Management under IFRS"; Accountancy Ireland 2/2005;

s. 24-26.

Socrates L.L.C.:n Techagreements-sivusto osoitteessa www.techagreements.com (katsottu viimeksi 23.3.2007).

Sullivan, Patrick H.: "Value-Driven Intellectual Capital: How to Convert Intangible Corporate Assets Into Market Value"; USA 2000.

Tassinari, Vincent P.: "Patent Infringement and the Legal Meaning of a Claim Term"; Intellectual Property & Technology Law Journal; 12/2001; s. 12-16.

Tilastokeskus: "Suomessa haetut patentit vuosina 1985-2005"; 4.10.2006. Osoitteessa: http://www.stat.fi/til/pat/2005/pat_2005_2006-10-04_tau_001.html (katsottu viimeksi 9.10.2006).

Työsuhdekeksintölautakunnan internet-sivut osoitteessa: www.ktm.fi/tkl (katsottu viimeksi 10.2.2007).

Upton, Wayne S. jr.: Challenges from the New Economy for Business and Financial Reporting"; teoksessa Intangible Assets - Values, Measures and Risks; Oxford 2003.

UTEK Corp.:n KnowledgeExpress-sivusto osoitteessa www.knowledgeexpress.com (katsottu viimeksi 23.3.2007).

Werden, Gregory J. - Froeb, Luke M. - Beavers, Lucian Wayne: "Economic Analysis of Lost Profits from Patent Infringement with and without Noninfringing Substitutes"; American Intellectual Property Law Association Quarterly Journal, Vol. 27/1999, s. 305-333.

Wood, Gregory B. - Brownlee, Charlene: "IP Due Diligence and Records Management"; Intellectual Property & Technology Law Journal; 7/2005; s. 6-8.

World Intellectual Property Organizationin internet-sivut osoitteessa: www.wipo.int (katsottu viimeksi 28.9.2006).

World Intellectual Property Organization: Protecting your inventions abroad: Frequently asked questions about the Patent Cooperation Treaty (PCT); 2006; osoitteessa www.wipo.int (katsottu viimeksi 10.12.2006).